

ВІСТНИК

МІСЯЧНИК ЛІТЕРАТУРИ, МИС-
ТЕЦТВА, НАУКИ Й ГРОМАД-
СЬКОГО ЖИТТЯ.

ЗМІСТ:

Л. Мосендз: Замок	241	Герберт Н. Касон: Бритійський	
Евген Маланюк: Сонет	242	успіх	280
Оксана Печеніг: * * *	242	Ст. Луцик: Вистава М. Глуценка	285
Альберт Самен (пер. Ю. Клен):		Е. Лович: Ніппон	287
Поезії	244	Евген Маланюк: Наступ мікробів	293
Альдоз Гексли: Портрет	242	О. В.: Четверта Росія	299
Др. В. Бірчак: Нафтова комісія		Devius: Нарід без простору	305
УНРади	253	О. Думія: Стрілецькі „двацятки“	307
Юрій Ліпа: Сіра, жовта і червона	262	М. Л.: З пресового фільму	312
М. Мухин: Тіні незабутих предків	267	Бібліографія	315

РІЧНИК III

КНИЖКА 4

ТОМ II

КВІТЕНЬ

1935

Адреса редакції й адміністрації: ЛЬВІВ, Чарнецького 26 и. 21.
Чекове конто П.К.О. 500'371.

М. ОСТРОВЕРХА

МУСОЛІНІ — ЛЮДИНА Й ЧИН

1-ше число „Книгозбірні Вістника“ — ціна 1 зол.

Накладом „Вістника“, найстаршого і найповажнішого українського місячника вийшла у Львові книжка про Мусоліні... В цій праці М. Островерха зібрав наймаркантніші факти про життя Дуче і його чини... Знаний публіцист др. Дмитро Донцов дав передмову, яка своїм правдиво фашистівським стилем, заслуговує, щоби її в цілости передрукувати (*Il Messaggero*, 11. V. 1934, Anno XII, 20. V. 1934).

МИКОЛА МАКІЯВЕЛЬ

ВОЛОДАР

2-ге число „Книгозбірні Вістника“ — ціна 2 зол.

„Перша знайомість з Макіявелем полишає у вас довго незатерте враження, що лишається вам від людини, яка без обиняків здирає заслону ілюзій та показує вам дійсний світ. Прочитавши Макіявелевого „Володаря“ вперше, ви ще нераз пізніше... вертатисьмете до нього“. (*Новий Час*, ч. 211.).

М. АНТОНОВИЧ

ГЕРРЕС

3-тє число „Книгозбірні Вістника“ — Ціна 1 зол.

Цілі покоління української молоді були позбавлені такої неочіненої для формування характерів лектури (*Черемога*, Львів).

Його ідеї є для нас нині так само актуальні... Анальогією влегшуг зрозуміти не одну з вчорашніх і нинішніх наших подій (*Новий Час*, Львів).

Праця вирізняється своєю особливою ясною аналізою (*Kölnische Volkszeitung*).

Р. ЄНДИК

ГІТЛЕР

4-е число „Книгозбірні Вістника“ — Ціна 1— зол.

Автор у живій... формі представляє небуденний життєвий змаг „фірера“ німецького народу (*Наш Прапор*, Львів).

Книжка... надзвичайно актуальна... Вона причиниться... до скристалізування українського національного політичного життя (*Новий Час*, Львів).

Передплатники платять половину

11 12531 / 1935
Р. 3 кн. 4

Л. Мосендз

Подебрадський замок

(З циклю «Подебрадські дні»)

Стоїть зубожілий волбдар
серед своїх колись рівнин...
Новий вже вискочень-господар
запанував над ромбом стін.

Старі герби панів з Кунштагу,
вежу романську, склєпінь круг, —
все для заплати і за плату
експльоатує вбогий дух...

Він водить користь і забаву
суворим склєпінням ворит,
куди у сұпроводі Слави
ходив колись Король-гусит*);

де майоріли славні стяги,
а келіх**) був на них як знак,
де геній Кеплера й де-Браге
був задивлявся в Зодіак, —

він всюди нішпорить, й усюди
турбота на його лиці:
»ось стільки страп і зиску буде
із арок цих, за мури ці«...

Ні! не відчуть йому докорів,
слова віків йому чужі,
це не йому „memento mori“
годинник дзвонить на межі...

А я, чужинець, офірую
на спомин ретязь щирих слів
за те, що, змушений, турбую
тебе, душе величних днів.

Подебради, 1924.

*) Юрій з Кунштату й Подебрад, король чеський.
**) Символ чеської реформації.

Державна бібліотека
4277

ЛНБ ім. В. Стефани
АН України

Евген Маланюк

Сонет

Далеко кіммерійські береги,
 Евксину сафірово-древні води.
 Над суходолом — сизий дим юги
 Та — часом — вихор чорної свободи.

Він продзичить, нещадний і лихий,
 І знову — безрух смаглої природи.
 Лише пісками мандрівні народи
 Пройдуть і — знов засипані шляхи.

Колиж скінчиться вічний суходіл
 Для бездорожжам виснажених тіл?
 Колиж земля безвладна і заклята

Обірветься урвищем гострих скель?
 І привітає хвилі й корабель
 Фалянґа спраглим окликом: Thalatta!

22. II. 35.

Оксана Печеніг

* * *

Десь близько пес завив на місяць.
 Йому у втору — другий, третій...
 Чи то вогонь на стріхи злётів?
 Чи вовк забіг зпід лісу?
 А може?... Вдень рубали проруб,
 Замело чисто в полю віхи...
 Хгось вдосвіта узріє лихо,
 Заломигь руки в горю!

Альбер Самен

(пер. Ю. Клен)

Душа моя — інфанта пишношата,
 Що відбивається серед самотних зал
 В порожній глибині покинутих дзеркал,
 Як у воді галера, сном поійнята.

А коло ніг її шотлядських двоє псів,
 З очима, повними якогось суму,
 У зачарованих лісах задуми
 Полюють інколи на символи-звірів.

І поруч паж улюблений — Минуле —
 Читає стиха їй поеми чарівні,
 І тануть лагідно у серці ті пісні...
 З тюльпаном у руці немов заснула.

Навколо пишний парк, прозора зелена,
 Басейни з мarmору і балюстради,
 А в снах її сумна й хмільна відрада
 І дивних обріїв незнана далина.

Вона смутна і не дається диву,
 Бо знає, марне все: змагання і війна.
 Сама зневажлива, до жалощів вона,
 Мов хвиля до вітрів, така чуглива.

Смутна, смутнішає, в очах немов би дим,
 Якщо згадає про свою армаду,
 Що для надій принесла чорну зраду
 І спить, похована на темнім дні морським.

Ван-Дейкові портрети: предки давні,
 Їх чорний оксамит, і блідість тмяних лиць
 На золоті стін, в огні вечірніх багрянлиць
 Нагадують часи колишні, славні.

Коли в міражі мрій, що золото снують,
 Заронить раптом радість ясний спомин —
 Чи промінь сонця то, чи слави промінь, —
 Рубіни гордощів одразу спалахнуть.

Але усмішка запал той втишає...
 Часами крик повстань тривожить забуття;
 Як море в далені, шумить-шумить життя.
 А тайна їй щільніш уста стуляє.

В очах живе ще дух померлих городів,
 В них мертві води вітер не колише.
 Вона йде салями, де вічна тиша,
 Вся замилована в музичних чарах слів.

У парку бють і грають водоспади...
 З тюльпаном у руках сидить коло вікна;
 Відбита в дзеркалі минулого, вона —
 Як на воді галера, сном пойнята.

Моя душа — інфанта пишношата.

Альдоз Гексли

Портрет

— Малюнки? — перепитав п. Біггер, — ви хочете оглянути малюнки? Добре. У нас саме готова дуже цікава виставка модерних мистців, французьких та англійських.

Покупець підніс руку і замотав головою.

— Ні, ні! Модерне, то не для мене, — заявив він, — мені треба справжніх, старих малюнків. Рембрандга, Сера Джошуа Рейнольдса, знаєте, щось такого.

— Розумію. — П. Біггер потакнув головою. — Старих майстрів. Авже-ж. В нас, розуміється, є й старі, не самі модерні.

— Бачите, — сказав покупець, — я саме придбав чималий дім... »старий панський двір«, — додав він тоном розрахованим на велике вражіння.

П. Біггер усміхнувся: від цієї простацької постаті віяло наївністю, яка просто вабила до себе. Цікаво, на чому він набув свій маєток. »Панський двір«! Тон, яким він це сказав, був просто чарівний! Ось-де перед ним стояла людина, що доробилася від ріллі до панського двору, від широкої підвалини соціальної піраміди до її вузького вершка. Його власна історія, класова історія взагалі, знайшли вислів в тім повнім пошани й гордості наголосі на словах »панський двір«.

Та клієнт говорив далі і п. Біггерові не можна було дозволяти своїм думкам та здогадам мандрувати далі.

— В такій оселі, знаєте, — казав »власник панського двору«, — та при становищі, яке мені треба підтримувати, треба мати кілька малюнків старих майстрів, знаєте, Рембрандтів, чи як їх там.

— Розуміється, — обізвався п. Біггер, — посідання малюнку старого майстра вже є ознакою високого соціального становища.

— Саме так, — підхопив той, сяючи, — ви сказали якраз те, що я сам хотів був сказати.

П. Біггер усміхнувся й вклонився. Надто весело було зустріти людину, що цілком серйозно приймала іронічні уваги.

— Розуміється, старі майстри будуть нам потрібні тільки в покоях для прийнягь, на долині; було-б заобогато розвішувати їх щей по спальних кімнатах.

— Зовсім заобогато, — згодився п. Біггер.

— Треба вам сказаги, — казав далі »власник панського двору«, — в мене дочка, знаєге... трохи малює... гарненькі малюнки. Я дав дещо в оправу, щоб їх розвішати по спаль-

них кімнатах. Це не шкодить мати артистів в родині: можна дещо заощадити. Та, розуміється, для парадних кімнат треба щось інше.

— Здається, що в мене є якраз те, що вам потрібно, — сказав п. Біггер і подзвонив. На порозі з'явилась секретарка. — Принесіть мені венеційський портрет, панно Пратт, той, що в моїй кімнаті, ви знаєте який.

— У вас тут дуже гарно, — казав клієнт, розглядаючись. — Сподіваюся, що справи йдуть добре?

П. Біггер зітхнув.

— Криза, — сказав він, — нам, що мають діло з мистецтвом, вона найгірше дається у знаки.

— Ага, криза! — Власник панського двору зареготався. — Я її передбачав увесь час. Дехто думав, що справи й довіку йтимуть добре. Дурні! Я випродав заздалегідь усе чисто. А тепер от можу купувати старих майстрів.

П. Біггер теж засміявся: це був справді покупець, якого йому було потрібно.

А той реготався так, що сльози йому текли по щоках. Він ще реготався, як повернулася панна Пратт, несучи обома руками перед собою малюнок.

— Поставте його на сталюгу, панно Пратт, — сказав п. Біггер. — Ну? — повернувся він до покупця, — що ви на це скажете?

Малюнок уявляв собою погруддя повновидої, білявої з дуже білою церою жінки, в низько викоченій блакитній едвабній сукні, типовій для моди середини XVIII віку в Італії; задоволений усміх трохи заломлював риси повних уст; в одній руці вона тримала чорну маску, немов щойно зняла її, повернувшись з карнавалу.

— Дуже гарний малюнок, — сказав клієнт, — тільки — додав він невпевнено, — чи подібний він до Рембрандта? Якийсь занадто виразний і ясний. У старих майстрів взагалі нічого не видно, всі вони такі чорні й туманні.

— Дуже справедливо, — сказав п. Біггер, — але не всі старі майстри подібні до Рембрандта.

— Думаю, що ні, — сказав клієнт, але не виглядав переконаним.

— Це венеційський портрет з XVIII віку. Вони завжди мали ясні фарби. Це робота Джіянголіні. Він умер молодим. Існує не більше півдесятка його малюнків. Оце один з них.

Власник панського двору кивнув головою. Він міг оцінити вартість рідких речей.

— З першого погляду помітно вплив Л'єонгі, — казав п. Біггер далі, — а у виконанні обличчя є трохи хворобливості Розальби.

Покупець поглядав з п. Біггера на портрет, то знову,

з портрету на п. Біггера. Ледви чи буває в світі прикріше становище, ніж слухати співбесідника, який більше тямить, ніж ви. П. Біггер настоював на своїй перевазі.

— Цікаво, — казав він далі, — що тут непомітно нічого-гісенко з манери Теплою.

Покупець кивнув головою. Обличча в нього захмарилось. Кутики уст опустились додолу.

— Як приємно, — змилосердився нарешті п. Біггер, — як приємно розмовляти з людиною, яка дійсно розуміє мистецтво.

— Я не можу сказати, щоб я особливо глибоко був ознайомлений з малярством, — скромно обізвався власник панського двору, — але можу одразу сказати, що мені подобається і чому. — Обличча його прояснилося, відколи він почув у себе під ногами ґрунт.

— Природний дар, — сказав п. Біггер. — Я це зауважив одразу, як ви увійшли.

Той зовсім повеселішав.

— Справді? — спитав він, випростовуючись і почувуючи як сам росте. — Та невже? — Він схилив критично набік голову:

— Так, так. Мушу признати, що це дуже гарний малюнок. Дуже гарний. Але, бачите, історичне положно мені було-б більш до вподоби, історичне, коли вам ясно, як я це розумію. Щось із фамілійної історії, знаєте, або портрет історичної особи, от як Анни Бoleйн, або Неллі Гвин, або Веллінгтона, або когось у цьому роді.

— Але, мій любий пане, я вам саме це хотів сказати. Це є історичний портрет, — п. Біггер нахилився і попле-скав власника панського двору по коліні. — Він має свою історію. З його малюванням звязана дуже цікава подія.

— Що ви кажете? — покупець підніс брови.

П. Біггер одхилився назад у своїм кріслі. — Пані, яку ви оце бачите на портреті, — казав він, помахуючи рукою в напрямі малюнку, — була жінкою четвертого графа Гертмора. Рід цей тепер вимер. Торік умер останній граф Гертмор. Я придбав цей портрет при розпродажі його маєтку. Сумно дивитись, як зникають ці старі панські оселі. — П. Біггер зігнув. Власник панського двору зробив поважну міну, ніби сидів у церкві. На хвилину настала мовчанка. Тоді п. Біггер почав у іншому тоні:

— З портретів, які мені довелося бачити, четвертий граф Гертмор був блідий, довгообразий, похмурий чоловік. Неможливо уявити собі його молодим: він був з тих людей, що вічно виглядають на пятьдесят. Його головним інтересом у життю була музика і римська археологія. Пів свого життя він прожив в подорожах по Італії, збираючи древности та слухаючи концерти. На пятьдесят-пя-

тому році йому спало на думку, що пора було-б ожени-
тись. Оце й є пані, яку він собі вибрав. — П. Біггер по-
казав рукою на портрет. — Його маєток та графський титул
мусіли бути певним відшкодуванням за все, чого йому
бракувало. Дивлючись на леді Гертмор, тяжко собі уявити,
щоб вона мала великий нахил до студій римської архео-
логії. Не думаю також, щоб вона дуже цікавилася теорією
та історією музики. Вона любила вбиратись, товариство,
карти, флірт, любила бавитися. Здається, що молоде по-
дружжя не було дуже щасливе. Проте, до одвертого роз-
риву в них не дійшло. Рік чи що по шлюбі лорд Гертмор
виїхав з жінкою до Італії. Рано в осени вони прибули до
Венеції. Для лорда Гертмора перебування у Венеції озна-
чало безмежну музику: щоденні концерти Галуппі в си-
рїтським домі Мізерікордія, Піччіні в Санта Марія, нові
опери в Сан Моїзе, чудові кантати в венеційських церквах,
приватні концерти аматорів, Порпора й найкращі співаки,
Тартіні й найбільші скрипачі. Для леді Гертмор Венеція
означала щось цілком інше: газардова гра в Рідотто, ма-
скові балі, веселі вечорі — всі можливі забави найвеселі-
шого на той час в Європі міста... Живучи кожне своїм окре-
мим життям, вони могли-б бути щасливі необмежений час
у Венеції. Та одного дня лорд Гертмор мав нещасливу
думку замовити портрет своєї жінки. Йому представили
Джїянголіні, як подаючого надії маляра-артиста. Леді Герт-
мор почала позувати. Джїянголіні був гарний, елегантний,
Джїянголіні був молодий. Його техніка кохання була-ж
остільки досконала, як і його малярська техніка. Леді
Гертмор була-б надлюдиною, якби встояла проти спокуси.
Отже надлюдиною вона не була.

— Та й хто-ж з нас? — власник панського двору під-
моргнув п. Біггерові й зареготався.

П. Біггер ввічливо підтримав його. Коли сміх припи-
нився він оповідав далі:

— Так чи сьак, закохані постановили втекти вдвох за-
кордон. У Відні вони проживуть на Гертморські родинні
діаманти, які пані не забуде захопити із собою. Вони були
варті понад двацять тисяч фунтів стерлінгів, а у Відні,
за Марії Терези, можна було незле прожити на відсотки
з двадцяти тисяч фунтів.

— Джїянголіні мав приятеля, який взявся для них усе
улаштувати: дістав пашпорти на прибрані прізвища, замо-
вив коней і повіз, щоб чекали на березі, дав до диспозиції
свою гондолу. Постановлено було тікати в день остан-
нього позування леді Гертмор. День той настав. Як зви-
чайно, лорд Гертмор привіз свою жінку в гондолі до
студії Джїянголіні, залишив її там, а сам відплив слухаги
концерт Галуппі в Мізерікордії. Саме було підчас карна-

валу. Навіть у день всі ходили масковані. Леді Гертмор мала чорну шовкову маску, як бачите онде на портреті. Її чоловік, хоч сам і не брав участі в карнавалових забавах, вважав потрібним додержувати звичаїв свого оточення, щоб не відрізнитися зовнішнім виглядом.

— Довге, чорне доміно, величезний капелюх, довгоноса маска з білого паперу були звичайним убранням венеційського пана підчас карнавалу. Льорд Гертмор, не бажаючи звертати на себе уваги, убрався так само. Не тяжко собі уявити, до чого незугарно й безглуздо виглядав цей похмурий, бундючний англійський мільорд, перебраний, як веселий венеційський заволока. Отже того ранку, як я вже казав, льорд Гертмор, як звичайно, привіз свою леді в гондолі. Вона-ж, в свою чергу, привезла під широким доміно, шкуратяне пуделко, в якому на шовковій підшивці, спочивали Гертморські діаманти. Сидючи в темній кабіні гондолі, вони проминали церкви, оздоблені палаци та височезні, обшарпані будинки на березі каналів. Зпід своєї кльовнської маски, голос льорда Гертмора згучав повільно, поважно, непохитно:

— Учений патер Мартіні, — казав він, — обіцяв зробити мені честь прийти завтра до нас на обід. Понад нього не знайдеться в цілому світі більшого знавця історії музики. Дуже просив-би вас прийняти його з особливою увагою.

— Авже-ж, мільорде, будьте певні! — Вона ледви стримувала радісний трепіт, що проймав її наскрізь. Завтра, в обідову пору вона буде вже далеко-далеко, поза кордоном, поза Горицею, котитиметься по віденському шляху. Бідний старий! Їй було трохи шкода його. Та в нього зоставалася його музика, його уламки старого мармору. Під плащем вона щільніше притисла до себе пуделко з діамантами. Радісна свідомість таємниці пянила її.

П. Біггер драматично притис свої руки до серця. Він був сам під впливом свого оповідання. Повернувши свій довгий лисячий ніс до клієнта, він приязно всміхнувся. Той із свого боку був повний уваги.

— Ну і що-ж? — спитав він.

П. Біггер розняв руки і поклав їх знов на коліна.

— Ну і що-ж? — підхопив він. — Гондоля підплила до сходів Джіанголінових дверей, льорд Гертмор висадив свою жінку, а сам поспішився на вранішній концерт Галуппі в церкві Мізерикордії. Закохані мали дві години часу, щоб перевести в життя свій намір.

Як тільки старий льорд зник, де не взявся доброзичливий приятель в чорнім доміно й незміннім трикутнім капелюсі, замаскований, як і всі інші на вулицях та каналах у Венеції підчас карнавалу. Загальний сміх, обіймання та скискання рук. Все так знаменито вдалося, жадного підс-

зріння, жадної перешкоди. Зпід плаща леді Гертмор зявилося пуделко з діамантами. Як вона відчинила його, роздалися голосні вигуки італійського захоплення та подиву. Діаманти, перли, великі Гертморські смарагди, рубінові защіпки, алмазові ковтки... Всі ці блискучі й брязкучі речі опинилися в руках знавців та аматорів. Доброзичливий приятель оцінював скарб не менш, як на пятьдесят тисяч цехинів. Закохані кинулися один одному в обійми з великих радощів. Доброзичливий приятель нагадав їм, що гроба було полагодити ще кілька останніх дрібниць. Треба особисто підписати пашпорти в поліції: лише формальність, розуміється, але її треба було виконати. Він із свого боку піде й продасть один з діамантів, щоб реалізувати потрібні для подорожі кошти.

Таким чином вони вийшли, всі замасковані й в чорних доміно, приятель в один бік, закохані — в другий.

П. Біггер спинився запалити цигарку.

— Венеція, треба вам сказати, — місто, що належить закоханим. — Чи ви були коли в Венеції ще до того й закохані? — спитав він.

— Дальше Дієппу не був ніде, — відповів власник панського двору.

— А, то ви не мали найкращої в світі пригоди. Ви ніколи не зможете зрозуміти почувань леді Гертмор та Джіянголіні, як вони плили вздовж каналів, не зводячи один з одного очей крізь дірочки в масках... Часом вони може й цілувалися, — хоч це було-б тяжко зробити, не здійснюючи маски, а показуватись немаскованими було-б небезпечно, бо крізь віконця гондолі їх легко можна було-б пізнати. Я гадаю, — закінчив п. Біггер, трохи подумавши, — що вони обмежились тим, що тільки дивились один на одного. Але в Венеції, замріяній над каналами, вистарчає самих поглядів... самих, самісеньких поглядів.

Він зробив лагідний рух рукою в повітрі. Голос його поволі завмер. Мовчки, він затагнувся двічі, чи тричі цигаркою. Як розпочав оповідання далі, голос в нього був рівний і спокійний.

— З півгодини по тому, як вони вийшли, до Джіянголінових дверей підплила гондоля, а з неї вийшов замаскований пан в чорнім доміно і в незміннім чорнім трикутнім капелюсі і пішов по сходах нагору до артистової студії. Вона була порожня. Портрет мило усміхався з сталюги, але артиста перед ним не було, не було й моделі на естраді. Довгоноса маска розглянулася навколо по кімнаті з байдужою цікавістю. Погляд, блукаючи, спинився нарешті на пуделку, що стояло відчинене на столі так, як закохані недбало залишили його. Глибоко запалі очі довго й замислено дивилися на нього зпід гротескової маски.

Кілька хвилин потому на сходах почувлися кроки і два голоси, що весело сміялись. Замаскований відвернувся і став дивитися у вікно. Двері з гуркотом відчинилися. В горячковім піднесенню, запаморочені й спянілі небезпечною й успіхом своєї пригоди, закохані, сміючись, ввійшли до студії.

— Ага, каро аміко! Вже тут? Як тобі пощастило з діамантом?

Замаскована постать коло вікна не поворухнулася. Джіянголіні весело гомонів далі: — З підписом не було жадних труднощів. Ніхто нічого не розпитував. Пашпорти вже осьде в кишені. Можна вирушати хоч зараз...

Леді Гертмор раптом аж зайшлася сміхом, ніяк не могла спинитись.

— Що сталося? — спитав Джіянголіні й собі почав сміятись.

— Я собі уявляю, — почала вона, ледві вимовляючи слова, між нападами сміху, — я тільки уявляю собі старого дурня, як він сидить, в Мізерикордії, надутий, як сова, — вона майже захлинулася словами і верескливо, немов крізь сльози, вигукнула: — слухаючи нудні кантати старого Галуппі!

Постать коло вікна повернулася.

— На жаль, пані, учений маестро занедужав і сьогодні вранці концергу не було. — Він здійняв свою маску. — І тому я й дозволив собі вернутися сьогодні трохи раніше.

Перед ними було похмуре, безбарвне обличчя лорда Гертмора.

Закохані остовпіли і мовчки дивилися на нього. Леді Гертмор притисла рукою серце, яке сказано забилося. Раптове, нестерпиме тиснення під грудьми забило їй дух. Бідний Джіянголіні зблід, як його паперова маска: навіть в легковажній в ті часи Венеції бували випадки, що заздрісні чоловіки вимагали сатисфакції. Він був неозброєний, а хто міг йому сказати, яка смертоносна зброя була схована під чорним доміно. Але лорд Гертмор не зробив нічого брутального й негідного джентльмена. Поважно й спокійно, як усе, що він робив, він підійшов до стола, взяв пуделко з діамантами, зачинив його з найбільшою дбайливістю, сказавши: — Моя власність, здається — і вийшов із кімнати. Закохані zostалися, переглядаючись, ні в цих, ні в тих.

— А що-ж тоді? — спитав клієнт по деякій мовчанці.

— Звісна річ, — похитав сумно головою п. Бітгер. — Джіянголіні мав намір втекти до Відня, захопивши п'ятьдесять тисяч цехинів з собою. Леді Гертмор також, по обміркованню, не дуже приваблювала перспектива кохання

під бідною стріхою. Місце жінки, постановила вона на-решті, було в родині, разом з родинними діамантами. Та чи подивиться лорд Гертмор на справу в тім самім світлі? От де було питання, тривожне, хвилююче питання. Вона зважилася піти додому, щоб самій в тому переконатися.

Прийшла додому саме в обід. — Найясніший ексцеленція чекає в ідальнім покою — сказав мажордомо, розкриваючи настіж перед нею двері. Вона велично вплила в салю, не-сучи високо голову, але з яким страхом у душі! Чоловік її, що стояв коло каміна, пішов їй назустріч: — Я споді-вався вас, пані, — сказав він їй, подавши їй руку, підвів до її місця при столі.

Це був єдиний раз, коли він натякнув на подію. По обіді він послав слугу до артистової студії забрати портрет. Вони привезли його з собою, повернувшись, місяць потому, до Англії. Історія цієї пригоди передавалася разом з портретом, з покоління в покоління. Мені оповів її старий приятель родини, як я торік купив портрет.

П. Біггер кинув цигарку в камін.

— Дуже цікава пригода, — сказав клієнт, — справді дуже цікава. Цілком історична. Ледві чи можна було б мати кращу з Неллі Гвин або Анни Болейн, здається мені, як ви гадаєте?

П. Біггер усміхався замріяно і трохи не уважно. Він думав про Венецію, про московську графиню, що жила в одному з ним пансіоні, про запашні цвітучі кущі в садку під вікнами його кімнати і ту сильну перфуму, яку вона вживала, про гондолю, купання на Лідо і церкву Салюте на тлі рожевого неба, якраз такого, як на малюнках Гварді. Як це давно було! Він був майже хлопцем: це була його перша поважна пригода.

Голос клієнта раптом розбудив його:

— Отже скільки ви хочете за цей малюнок? — спитав він байдужим, майже недбалим тоном: він був мистець торгуватись.

— Як вам сказати, — почав п. Біггер, одриваючись думками від райської Венеції зперед двадцять п'яти років, — за менш видатні малюнки, ніж цей, я вже брав по тисячі. Для вас готов спустити цей за сімсот п'ятьдесят.

Власник панського двору свиснув:

— Сімсот п'ятьдесят? — перепитав він, — ні, це за-богато.

— Але, пане мій, — запротестував п. Біггер, — подумайте, щоб вам довелося заплатити за Рембрандта такого розміру й якості? Двадцять тисяч, що найменше. Сімсот п'ятьдесят фунтів за такий малюнок — це зовсім небогато. Ви маєте досить смаку, щоб самим судити про вартість та-кого артистичного твору.

— Я того не заперечую, — казав клієнт, — я кажу тільки, що сімсотпятьдесят фунтів великі гроші. Щастя, що дочка в мене малює: тільки подумати, що може довелось-б платити по сімсотпятьдесят фунтів за кожен малюнок для спальних кімнат! — Він аж засміявся.

П. Біггер теж усміхнувся.

— Майте на увазі, — сказав він, — що венеційські малюнки йдуть угору в ціні. Якби я мав капітал...

Двері відхилилися і в кімнату заглянула кучерява, білява голова панни Пратт: — Пан Кровлей питається, чи може вас бачити?

П. Біггер нахмурився: — Скажіть йому, щоб зачекав, — сказав він незадоволено. Відкашлявся і повернувся до власника панського двору: — Якби в мене був капітал, я всі гроші вклав би у венеційські пологна, всі, до останнього шеляга.

Врешті власник панського двору виставив йому чек на шістьсот вісімдесят фунтів.

— Не забудьте, прошу вас, додати текст вашого оповідання, — сказав він, накладаючи капелюх, — нехай ваша панна настукає на машинці. Знаменита історія оповідати гостям при столі, хіба ні? Прощу додати всі подробиці!

— Авже-ж, розуміється, подробиці, — то головне, — казав п. Біггер, відпроваджуючи клієнта до дверей. — Бувайте здорові!

Той пішов.

В дверях з'явився високий блідий молодий чоловік. Очі в нього були гарні й сумні, вираз і загальний вигляд романтичний і разом з тим трохи жалісний.

— Вибачте, що довелось вам чекати, — сказав п. Біггер. — Для чого ви хотіли мене бачити?

П. Кровлей завагався; йому було, очевидно, ніяково. До чого він ненавидів такі ситуації! — Річ у тім, — почав він нарешті, — що мені дуже треба грошей. Може ви знайдете можливим заплатити мені за те, що я зробив для вас минулого тижня? Мені дуже прикро так вас турбувати.

— Нічого, нічого, буду дуже радий, — відповів п. Біггер. Йому було трохи шкода цього нещасного хлопця, такого непрактичного. Кровлей був пристосований до життя гірше за малу дитину. — За скільки ми тоді домовились? — спитав він.

— Двацять фунтів, оскільки памятаю, — відповів той несміливо.

П. Біггер виняв портфель: — Скажемо, двацять п'ять, — сказав він.

— Як можна... Що ви? Дуже дякую! — Кровлей почервонів, мов дівчина.

— Чи не схотіли-б ви виставити деякі мої краєвиди? — спитав він осмілений приятним виглядом п. Біггера.

— Ні, ні, вашого власного не хочу нічого! — П. Біггер замотав безапеляційно головою. — На модерні річі немає жадного попиту. Зате ваших спроб під старих майстрів візьму, скільки хочете. — Він постукав зігнутим пальцем по майстерно виконаному плечу леді Гертмор. — Спробуйте ще один венеційський портрет. Цей останній вам дуже удався.

Переклад з англійського Г. Чикаленко

Др. В. Бірчак

Нафтова Комісія У. Н. Ради

Заняли ми Дрогобич і знайшлися в лабіринті замотаних економічно-господарсько-торговельних питань, які від першої хвилини тиснули на нас і ждали відповіді.

Заняли ми — та хто це були ми? Урядовці, що сиділи при бюрах, або учителі, що учили в школі, або священники, або ті, що ходили коло плуга. Заняли і дістали в руки великий торговельно-промисловий центр — не в тиху погідну хвилину, а в час нової війни. Від Дрогобича кільканацять, а часом і кілька миль фронт, на тиху, супокійну працю не було часу. Заняли ми тоді, коли й за Карпатами не втихала ще буря, коли й за Збручем мечем треба було боронити наших прав, кулями писати закони.

У цей час бурі нас заскочили сотки питань.

Ось зараз:

Австро-Угорщина та Німеччина вели від 1914-1918 рр. війну. Здобуті території обіймали часть Бельгії, Польщу, Сербію й Румунію, а далі австрю-угорські й німецькі війська стояли й на Україні, Білій Русі. Для військ і для цивільного населення на цих усіх територіях потребували осередні держави нафти, парафіни, для самоходів і літаків — бензини і ріжних мазей. На ці всі великі простори мали вони галицькі нафтові терени, з яких дрогобицька околиця (Борислав, Тустановичі) була найважливіша. Дрогобич доставляв яких 75% ропних продуктів для великих територій. (В Румунії понищили румуни при відвороті своїх військ свої копальні).

Для обслуги цих територій завела Австрія в часі війни нафтову централу. Чи мали й ми її заводити?

Або ось таке:

За Австрії був на нафту голод. Ми заняли Дрогобич в падолисті, в нафтовому сезоні (під зиму). Ще не поладнали ми

діла з Бориславом, як до нас злетіла вже хмара купців — не тільки з Галичини, а з Черновець, Камінця, Проскурова... Додам, що нафтові терени, копальні й рафінерії були приватною власністю. На тисячки приватних закопів було всего щось 7 державних, на кілька більших і менших рафінерій була одна державна. Купці, що приїхали по товар, могли купити його в приватних фірмах, але до УНР в Дрогобичі прийшли вони австрійським звичаєм, щоб ми їм дозволили вивезти товар.

Пригадую собі, як приїхав делегат з українських Чернівців закупити товар для електрики в Чернівцях. Без вагання підписав я йому дозвіл. Але голова нашої УНР був іншої думки. Про ту справу — казав — нам треба щойно подумати, порадитися, установити норми, як нам поступати і... Чернівці заняли румуни.

— Ми означилися на основі права самоозначення і найдалше до Різдва буде загальний мир! — говорив наш голова на одному з найближчих засідань УНР — Небаром буде мир! Наша ЗУНР не має свого золота, її золото — це її земні скарби, ліси, сіль, нафта. Ліси в більшости державні, державна є і сіль, але нафта є в руках приватних капіталістів. Коли держава хоче мати доходи і з нафти, ми мусимо положити свою руку на продажі нафтових продуктів. Небаром буде мир. До нас зідуться купці з Франції, Німеччини, Швеції, Бельгії, Норвегії, ми мусимо магазинувати товар, не дозволяючи рафінеріям без нашого дозволу його вивозити, щоб мати його під руками для заграничних купців. За сам дозвіл вивозу нафтових продуктів дістане наша держава вугля, машини, мануфактуру, а навіть політичні права.

З тим мусів кожний погодитися. Але голова повітової УНР в Дрогобичі говорив далше:

— Ми не дозволяємо вивозити товару, а магазинуємо й самі ним торгуємо. Тим способом усунемо приватну спекуляцію і дохід, який припадав би спекулянтам, припадає нашій державі. І в торгівлі в середині нашої держави виключимо приватних спекулянтів, а всю торгівлю нафтовими продуктами передамо нашим товариствам, кооперативам, філіям, кружкам «Сільського Господаря», читальням «Просвіти» і т. д. Кооперативи, гурти, вдоволяться малим заробком і наш консумент, яким є головно наш народ, дістане дешево нафтові продукти.

І це було добре подумано, а тільки одна була діра в тій добрій думці. В 1918 р. не мали ми стільки кооператив, щоби ті могли обслужити все населення. Коли Вітик розвивав ці широкі пляни, пригадалася мені одна дійсна пригода, яку я пережив, а яка може посвідчити, як то наш народ в тім часі торгував. В 1914 році заняли російські війська Галичину. Коли австрійські війська відступали з Галичини в вересні того року, уважали кожного нашого селянина зрадником і на тих зрадників спихали усі свої невдачі. Коли-ж прийшли російські, уважали

знов кожного жида австрійським шпигуном. Отже заборонили жидам їздити з міста в місто. Заборонили й кінець. А хто-ж мав торгувати? Наші селяни, їм більше вірили, як жидам. Отже наші селяни зачали торгувати на основі наказу згори.

Але реальне життя таке багате в видумки та всякі дрібні припадки, що нічия фантазія не в силі їх передбачити.

Отже перша річ — непередбачена — в тій торгівлі була та, що жида не могли знести терпеливо тієї заборони. Селяни зачали випирати їх — отже жида старалися всюди, де могли, робити так, щоб їм раз на все віджотілося торгівлі, що їй не було тяжко, бо селяни не вмiли торгувати.

В Ясениці сільній — селянин Яць Олексівський. Розумний був чоловік. Вже перед війною брав різні доставки, тепер, за російської інвазії, з початком 1915 р., зачав торгувати. Що міг він з Дрогобича повести до Львова? Сіль або який нафтовий продукт.

— Добре, добре, везіть бензину! — каже знайомий жид. — Ходіть, я вам поможу її купити і дам вам адресу жида у Львові, котрий у вас її купить.

Навантажив Яць Олексівський чотири вози, на кожний по 7 ц і їде до Львова.

— Бензину ви привезли? — питає жид у Львові. — А скільки вона має градусів?

— Градів? Яких градусів? — питає Я. О.

— Бензину все купується на гради! — каже жид. — Як я можу в вас купити, коли ви самі не знаєте, що маєте! Ні, я не беру!

Ходить Я. О. по Львові й шукає купця на 28 бочок бензини. В аптиці купили би одну бочку, та питають — скільки степенів? Купив би й який шофер — одну бочку, але також питає — скільки степенів? На бочки не можна продавати, а продати треба все, бо тут вже другий маленький камінчик, непередбачений. Ідучи до Львова кінцями, числив собі Я. О.: до Львова їду два дні, у Львові два дні й два дні назад. Разом 6 днів, отже на стільки днів узяв коням їсти. Тут другий день добігає у Львові, а бензини не продав, коням не стане їди в дорозі, отже треба вертати. З бензиною?! Виходило-б, що з бензиною, але великодушний жид, до котрого він привіз бензину, каже:

— Як хочете, оставте мені бензину, а я продам її може. Ви приїдьте за тиждень, чи за два і привезіть мені ливни, ливни я куплю у вас і заплачу за бензину.

Отже накупив Я. О. в Бориславі ливн, наложив їх на чотири вози й їдемо до Львова. Їдемо — бо тоді вже й я їхав з ним.

Російські війська заскочили мене в Дрогобичі. Я мав трохи готівки, мав яринний город, який сам собі обробив і голоду не боявся — тим більше, що всі казали, що війна скінчиться раз-два... Але минуло пару місяців, запаси вичерпалися. Я міг виїхати з родиною до батька-священника, який мався незле, але

не виїхав. Усе життя любив я стояти на власних ногах. Близько моєї хати були саліни — сільний завод, я хотів стати там урядовцем. Але нікого не хотіли туди прийняти на урядовця. Я пішов до голови по розум і пішов на робітника. Це життя хотів спізнати, до того я числив, що робітником не буду довго. І так сталося. Робітником був я місяць, по місяцеві я став вже доглядачем робітників, але тут одного дня сталася мені біда. Директором салін став молодий галицький кацап, але він мало розумівся на практичному веденні салін, питає він робітників, кого-б то міг-би він іменувати своїм заступником? Робітники, котрих питав, подали мене, мотивуючи тим, що »цей пан уміє робити сіль і уміє кожне письмо написати, що відноситься до соли«. Після цього мені зложено вже гратуляції. Під управу молодого директора належали саліни в Дрогобичі і Стебнику, а я мав бути його заступником.

Оце була й та біда.

Мені стало відразу ясно, що того місця я не міг прийняти, що більше, я мусів якстій за нього подякувати і виступити зі салін. Як довго я був робітником, чи доглядачем робітників, то був я малою фігурою, що не входила в гру. Ставати заступником директора — значило вже бути приготованим на все, отже й на те, що треба робити відворот з російськими військами, бо в те, щоб Росія остала в Галичині, мало хто вірив, не вірив і я. Отже: ввечір мені гратульовано — а на другий день пішов я вже до заводу.

Яць Олексовський їхав тоді саме з линвами до Львова.

— Пане Яцю, їду з вами. Щось трохи грошей маю, решту депозичу, їду з вами, зачну торгувати.

І ми поїхали.

— Линви ви мені привезли? — каже жид. — Я-ж виразно вам казав, щоб ви привезли мені їх в понеділок, бо тоді я ладував два залізничні вози линв. А що я зроблю з ними нині, в четвер? Мені їх не треба.

— Ви мені так не казали! — обрушився Яць О.

— Як не казав?! Я виразно вам казав!

— Ти знов мене, жиде, хочеш втрунути в біду! Де гроші за бензину? Я їду до градоначальника, як зараз не буде мені грошей!

— Пощо зараз до градоначальника? — настрашився жид. — Я бензину продав і гроші дам.

— Давай!

— Ну, дома маю, принесу.

— А линви?

— Я-ж казав, що мені треба було на понеділок.

Каже Я. О. до мене:

— Бачите, він знов хоче мене втрунути в біду.

Я відповів:

— Ви старайтеся видістати від нього гроші за бензину,

а линви я вам продам, я-ж знаю Львів. Ось зараз беру шематизм, де списані всі фірми. Ось маєте, тут фірми, що торгують залізом, іду до них.

В першій фірмі:

— Маю линви на продаж, купите?

— Дуже радо, скільки метрів і міліметрові?

— Гм... — закашляв я. — Перепрошую, що це значить?

Купець відразу побачив, що має дурня перед собою, але вияснив мені. Купить линви, але хоче знати, на скільки метрів довгі та на скільки міліметрів грубі?

— Це все маю записане і зараз принесу! — кажу і до наступного дня не вернув до того skleпу.

В другому почув я це саме питання і в тремтінні теж...

Як жеж було з тими метрами і міліметрами? Біжу я до Яця Олексівського і думаю по дорозі: новий маленький камінчик. Але ще й друге, маленька дрібниця, приходить мені на думку, що я вже давно знав, але на що не звернув уваги. Жид, котрий приходив до мого батька купувати телята, ніколи не був би купив яєць або кляча. Це вже до другого належало. Кожний купець спеціалізується в своїм відділі, не перескакує у другий. А тут мабуть чи не з розмислом казав львівський купець нашому селянинові, що вже зачав торгувати бензиною, перескочити до линв!

— Пане Яцю — кажу — линви продам, але кажіть мені скільки маєте метрів та міліметрів...

— А що це є?

— Як ви купували їх?

— На вагу! Зважили ми порожні вози, а потому навантажені. Маємо 30 сотнарів.

— Всюди хотять знати метри й міліметри, не остає нам нічого іншого, як піти і змірити! — кажу.

Яць Олексівський тільки усміхнувся. Ми станули з линвами перед стрийською рогачкою, при конях остав всего один візник, а другі пішли оглядати Львів. — Але що то мало спільного з міренням! — Що спільного? — каже Яць. — Линви були в звоях, деякі звої були такі тяжкі, що три хлопці їх ледво висадили на віз, тепер хто їх здійме? А здіймемо вже — яка то робота, щоб розвинути їх, змірити довжину, звинути їх знов і знов висадити на віз! Накладано їх на вози пів дня, отже тепер стратимо півтора дня! Ось віз і перевіз.

Але закладати рук не можна було. Гумор, веселе успокоєння, неоцінені речі, вони не раз в житті виратували мене з біди, не раз розв'язали мені замотані конфлікти, яких інакше і не був би рушив з місця. І тепер, коли Я. О. сидів прибитий і кляв жидові, що знов хоче, аби його просити, аби прийняв линви без грошей, я промовив:

— Ми оба дурні в линвах, але я йду шукати ще дурнішого

від нас обох, такого дурного, що не знає, що ливни продається на метри й міліметри!

І я такого знайшов. Це був інженер, наш земляк, бувший урядовець намісництва, який доставляв дерево, скло, полотна російському війську.

— Пане інженер, маю для вас ливни.

— Як ви їх продаєте, бо я тим ще не торгував.

— Продаю, як усе продається ливни.

Як то?

— На вагу.

Ми сторгували і продали зі зарібком. Коли їх скидано, я зрозумів, який той інженер був у справах ливн... нерозумний. Це-ж не було все одно, чи я продав йому 150 кгр. ливни, грубої на палець, але довгої на кількадесять метрів, чи продав 150 кгр. ливни, грубої майже як рука — але короткої...

Оце все тривало майже два дні. Тепер ми до жида по гроші за бензину. Ми відїздили кіньми під ніч, але в 6 годині вечером мав нам жид дати гроші. Десять мінут перед шестою розійшовся я з Яцем О.

— Пане Яцю, будьте точно о 6 г., бо жид готов утечи.

— Буду, біжу ще тільки по товар, щоб не вертати в порожні.

Я зайшов до каварні. Жид прийшов, але минула 6 година і вже доходить пів 7 г., а Яця не було.

— Я гроші маю, ось вони, але дальше не можу чекати — каже жид. — Я жию з торгівлі, а час то гроші. Бувайте здорові!

Я стримував його іще. Іще стримав кілька хвилин, але вкінці жид таки відійшов. Ось тепер щойно прийшов Яць.

— Де ви були?

— Та я вже був тут під каварнею, але пригадав собі, що позичив собі у вас парасоль, купував тютюн на кінці Городецької ulиці і там оставив ваш парасоль. Яж мусів піти по него.

Я тільки руки заломив.

— Сімнадцять тисяч корон ви стратили, а новий парасоль могли ви мені купити за 3 корони!

— Ось то й не прийшло мені на думку.

Купили ми товар і виїхали під ніч — без грошей за бензину.

Третій раз не хотів вже Я. О. їхати до Львова торгувати.

— Вже маю того досить!

Крім того зближалася весна 1915 р., треба було орати поле, не час торгувати.

А гроші за бензину?

Яць О. заскаржив жида до суду, я мав бути свідком, але жидові від 1915—1918 не мож було доручити візвання... і так пропали гроші.

Крім цього я й сам пробував торгувати. Це все були дрібні історії, але їх добре пам'ятав і нині пам'ятаю. Навчили вони мене найперше, що я не купець. Щоб стати купцем, я мусів психічно перебудуватися, змінитися. Я вихований в клясичній гімназії, навчений, що найвище добро це правда, чеснота, любов ближнього. Як міг жеж бути я купцем? Як міг-би я підносити ціну хліба тоді, коли люди голодують, а хліба мало? Для купця це добра «коненктура», у мені бурилося-би все проти такої підвижки, бо я так вихований і так виховував інших. Змушений воєнним лихоліттям я пробував бути купцем, але я побачив, що я не міг і не вмів так богацько, богацько річей, як товарознавство, транспорт, калькуляція ціни і т. д. і т. д.

На торгівлі не богацько заробив я в грошах, та заробив те, що цінніше від грошей: здобув трохи досвіду. Мені отворився новий світ, який я зачав пізнавати, розуміти.

І от тепер, коли п. Вітик викладав свої проекти торгівлі, я поставив собі питання, хто це все говорить? Посол Вітик був послом до австр. парламенту з рамени соц.-дем. партії, ціле своє життя виголошував ліпші та гірші промови про кривди, упослідження робітничого стану, виголошував все з патосом, чувством. Щоб він коли чим був торгував — про це не чув я ніколи, нині він брався до торгівлі, не тої малої, як брався я, чи Яць Олексівський — а великої, в імени держави.

Я глянув довкруги по зібранні, по присутних членах УНР. Це були урядовці, шефи урядів, адвокати, священики і двоє чи трьох передміщан. Я знав їх всіх і знав і це, що з них ніхто, ніколи, нічим не торгував. І з них усіх я ще найбільше розумівся на торгівлі, бо я вже знав, що я на ній цілком не розуміюся, а щойно потребую вчитися!

Решта, а найбільше п. Вітик — і того ще не знали.

І я став промовляти.

Я говорив, що контролю продажі нафтових продуктів ми мусимо взяти в свої руки, але, борони нас Боже від того, щоб ми, — УНРада — бралися самі до торгівлі. Борони нас, Боже, щоб ми згори накидували й рішали, що тільки кооперативи наші мають право торгувати нафтовими продуктами. В тому часі наші кооперативи ще були слабко розвинені, вони й торгували головно рільничим знаряддям, насінням і маслом, як можна їх змушувати, щоб тепер бралися торгувати *en gros* нафтовими продуктами? До того часу торгівля нафтовими продуктами спочивала головою в руках жидів, коли-б тепер і переняли усю торгівлю наші кооперативи, то жиди будуть робити великі прикраси, що їм удасться легко, бо досвід і знання за ними. Я сам був одним із директорів кооперативи «Сила» в Дрогобичі. Ну — кажу — най би так дав мені хто тепер віз нафти й казав його продавати, то я сів би з ним і прорізав. Коли-б я дістав

той віз нафти в бочках, то ще пів біди, хоч — не маю магазину. Але, що тоді, коли цей залізничий віз я дістану в цистерні, а бочок не маю, щоб спустити нафту із цистерни? Хтось скаже: позич бочки. Але в кого? Ці бочки мають дотеперішні торговці, а ці радше поपालять їх, мені не позичать.

Але п. Вітик махнув тільки рукою. Я говорив про такі пусті річі, як малі бочки, коли він хотів сам торгувати тисячками залізничних возів. Ми не розумілися. Хтось, що не знає цілком військових діл, буде легко в думках перекидати цілі армії через ріки, гори і ще буде злоститися, що вожді тих армій не хотять так само скоро ділати, як це скоро поступає він в своїх думках... Хтось того темпераменту і того способу думання, що п. Вітик вирішив, що продає тисячки і тисячки возів нафтових продуктів Швеції, Норвегії — а тут підходить другий і виводить труднощі... при розпродажі одної цистерни. Ми не розумілися.

Я предкладав, щоб ми йшли покищо крок в крок з життям і його конечностями і потребами, а не бралися його реформувати в протягу 24 годин. Про торгівлю зі Швецією і Норвегією я не брався говорити, бо-ж нині не було ще на часі, впрочім про торгівлю зі загрою рішатиме міністерство торгівлі — не Дрогобич. Для мене було пекуче ось-що: під дверми УНР вже кілька днів стояли купці, терпеливо стояв делегат з Черновець... були вже купці з Проскурова, були купці — українці й жида — з галицьких міст. Їх треба заспокоїти, через них дати нашому населенню нафту. Купці не давали дихати, питаючи, що буде та як? Не можна-ж викликувати перерву в доставі товару — якого ми мали досить. Я пропонував, щоби утворити комісію з трьох людей, які займуться справою розподілення на повіті. До тої комісії повинен увійти гірничий інженер, як знавець нафтового промислу, правник, як знавець устав та розпорядків і третій зі скарбової сторожі, що знав спосіб оподаткування нафтових продуктів. Ця комісія мала од завтра зайнятися розподіленням на повіті.

Це була потреба дня. І ми якраз тим, що підемо на стрічу потребі дня, покажемо, що ми спосібні вести ті діла.

Проти того був п. Вітик, як проти річі безпринципової, але я боронив своє предложення, я боронив засади: не торгівля — а покищо розподілення. Я боронив проект утворення комісії 3-ох. Ясна річ, що така комісія була більше компетентна вирішувати розподілення нафтових продуктів, як приміром посол Вітик, або я, професор гімназії. Ця комісія урядує від завтра, і вже завтра вечір вона нам скаже, на які труднощі натрапила, які спостереження зробила, вона до тижня нам скаже, хто бере нафту, який процент у тому наших людей, наших кооператив і т. д. Тим способом зискаємо конкретний матеріал. І наші кооперативи нам не втечуть. І моїм ідеалом, щоб торгівлю пере-

няли наші кооперативи, але до того їх треба приготувати. На це все треба часу.

Вся полеміка між мною й п. Вітиком зводилася до цього: що найперше: теорія, чи практика? Вітик стояв на тому, що найперше теорія, а відповідно до неї треба упорядкувати життя. Я стояв на протилежному: ми мали йти дорогою, якої ще не знали, мали опанувати нові торговельні відносини, на новій території, серед нових обставин і т. д. Отже, треба було приступити до практики, а щойно з неї виводити теорію. Оце говорила мені практика, яку я маю, а ще й досвід: вище стоять ті науки, що від практики йдуть до теорії, як навпаки.

Я предкладав, щоб ми вибрали комісію.

По довгих суперечках моє пропозиція перейшло. Утворено нафтову комісію при УНР, до якої увійшли мною запропоновані люди: інж. Маріян Козаневич, тодішній директор салін в Дрогобичі, пізніший секретар публичних робіт, др. Іван Блажкевич, адвокат-конціпіент, пізніше посол до варшавського сойму, і Федаш, комісар скарбової сторожі.

Я мав тоді багацько діла з військовими справами. Військо реквірувало, люди приходили на скарги, мені поручила УНР сидіти в військовій команді й перевіряти справи реквізицій. Я був лютий. Поросся зареєстроване одному попові забрало мені пів дня часу... Я плюнув на ті всі справи: були дуже дрібні, а забирали багацько часу. Я й згубив на кілька днів справу Нафт. Комісії. По кількох днях стрінув мене інж. Козаневич.

— Що я вам злого зробив, що ви переперли мене проти Вітика на голову Н. Комісії? — питає мене. — Я став урядувати, з д-ром Блажкевичем ми перевіряємо, чи купці мають концесії на торгівлю нафтов. продуктами, вони предкладають нам і письма, скільки їм відповідно до числа населення приділювала Австрія. Ми це робимо, а п. Вітик впакувався межі нас і при людях нас лає, що ми даємо нафту жидівським купцям, а не нашим кооперативам. Я написав асигнату, він подер при людях. Пощо мені того всего! Я на салінах маю досить праці!

По кількох днях знеохочений інж. К. вніс резигнацію... вніс резигнацію і п. Федаш... Заряджено нові вибори.. Головою нафтової комісії вибрано посла Вітика.

Юрій Липа

Сіра, жовта і червона

До недавнього візду-монстру совіцьких письменників варто було придивитися.

Пролетар з Капрі, М. Горький, перший накинувся на нужденість засобів і постатей сучасної російської літератури. На його «биття шиб» совітщини ніхто не смів реагувати. Проте хаотичне теоретизування Горького порушило декого. Заговорили інші.

Новонабутий совітщиною, емігрант А. Толстой, скромно заявив, що серед сучасних російських авторів переважає убогість світогляду. Їхні твори, це — «агітки і плякати, що в сімнацятім році існування республіки совітів читачеві непотрібні і шкідливі. Такі твори стають на місці високого мистецтва, а невибагливий читач починає думати, що взагалі мистецтво, то річ неправдива, криклива і нудна».

Ф. Гладкоф з люттю накинувся на совіцьку літературну «груповщину». «Скільки брудів, — ричав автор «Цементу», — доносів і брехні виблывували вони на тих, що не повзли навколішках до їхньої кухні (гуртківщини)».

Кавказький підсусідок, Джавахішвілі, виразно окреслив і істоту безрасових упадкових творів заходу (*à la Céline*) і так само безрасових творів канцелярської, гуртківської совітщини. «Коли в літературі капіталістичного світу, каже він, нема здорової життєвої ідейности, то в нас її дають може аж в надмірній кількості, так аж обертаєм художній твір в агітку. А наш читач не хоче приймати обох переборщень — ані ідейної порожнечі, ані надмірної насичености публіцистичними тенденціями».

Треба було знайти окреслення цього роду книжок. І воно знайшлося.

Якийсь Накорякоф бідкається над тим, що «75% досі виданої совіцької літератури були зайві. Це видавання — каже Накорякоф — сірої книжки було одною з найбільших помилок совіцького видавання».

Сіра книжка! Кращого окреслення не знайти для книжок, що повстають з «соціального» чи іншого бюрократичного «замовлення». Сіра преса —, як сірими є вуха адміністративно-літературних пегасів, стало хорих на здуття від великої кількості випитої води. Сіра творчість, — як довге чекання в передпокою якогось визначного бюрократа. «Ми своїх Шекспірів не задушимо» висловлювали такі надії совіцькі письменницькі фельдфеблі. Пощо душити Шекспіра? Спробуйте механічно урегулювати його творчість, — то вистарчить. Уберіть його в сірість і поставте зоднаковілого серед зоднакових сірих лав — буде по всьому в його творчости.

Проїздом через Польщу, рік тому хвалився Б. Лавренев, совіцький письменник, в Варшаві організацією власне таких сірих лав, воєннопоселенців російської літератури.

Літературні рекрути і фельдфебелі поділені на групи: група історичних повістярів (рівнятих на Л. Толстого), група психологічно-новелістична (рівнятих на Достоевського), група т. зв. інородчеських репортажів (рівняння на етнографізм), група червоноармійських письменників і т. п. Чисті касарні сірої книжки і — всупереч скаженим зусиллям пропаганди і специфічним підохочуванням — сірої літератури.

Індивідуальности, оплетені згори сіттю нападів і пересторог, zagrożені в кожній хвилині »львиним ровом« засланія, а то й загину, не можуть однак погодитися із своїми пугами. Утеча чи то в патос визволеного гетта і бандигізму (Бабель), чи в лонатизм Достоевщини, а навіть Гоголівщини (Малашкін) скінчилася фіяском, — лонатизми були занадто випадкові на тлі совітщини. Проба подавання замість епопеї сили — епопеї вульгаризму майже етнографічного (Гладкоф) не віддала ані динамізму, ані сили. Блискучі фелетони (Пільняк) zostались тільки фелетонами. Як на замовлення (а може й на замовлення) з'являються товсті романи тонких індивідуальностей, що бояться власної тіні. Вкінці перст пропаганди вказав: ось »Цусіма« Новінова — ідеал сірої творчости. Довжелезні описи і факти, факти... Гострозорі французи швидко зорієнтувалися в вартости »Цусіми« і видали її... у видавництві історичних документів.

В центрі сірости лігературної — Москві, було-б ще сіріш, коли-б до неї не напливали то сили з еміграції (А. Толстой), то несподіванки провінції (Шолохов).

Одним з важних стимулів в удержавленій літературі є унормування грошових заробітків сір-письменника. Державні органи купують »на пні« нескінчені твори, виплачують пенсії, торгуються з письменником, таксуючи твір.

Це матеріяльне таксування твору письменника має можливо не менше значіння, як погрожування »львиним ровом« адміністративних кар. Справа грошової винагороди для сір-письменників уже тому важна, що не маючи іншої, спеціальности (а письменник в совітщині — спеціаліст), він може просто вмерти з голоду.

Справа грошової винагороди дуже важна і для іншої породи письменників, витвору капіталістичного урбанізму, а передусім — його преси. Назвім ту породу — письменниками жовтої книжки.

Матеріялізм цих жовтих письменників є далеко небезпечніший від матеріялізму таборитів табору полоненої культури (хоч-би й нашої в Совітах). Тим небезпечніший, бо прийнятий добровільно. Бо, оскільки письменник совіцький (особливо росіянин) може однак відчутти, або хоч пробувати відчутти патос великого почуття, зусилля чи хоч традицій, остільки жовтий письменник, виробник книги для грошей, може лише достосуватися до можливостей більшого чи меншого заробітку.

Правда, що такий письменник має всі дані до того, щоб уміти підробити всі почування, всі можливі ентузіязми. В залежності від того, яких вимагає ринок!

Вони слухають уважно — на що є курс на ринку, зацікавлення? На роздягнених жінок, на егзотизм, на тугу до історичних часів, на лапання зайчиків на стінах, на імперіялістичність, на »енгармонійсть«, — прошу, вже готове! Все таке різнорodne, хоч і плитке, мальовдиче, хоч і не органічне. Але все те, чого потребує ринок, газета, знайомий рецензент.

Ніде магізм слів, скочність акції чи хитрість сюжету не впадають так у око, як у жовтописьменників. Це — вікна виставові, а не вияв індивідуальности. Ця вся різнородність, ріжноманітність, цей »ярмарок рим« — це все механістичне, нашвидку зроблене. Нашвидку, бо довше посидіти над твором жовтописьменникові — не оплатиться.

Бо, коли майстрі сірих книжок знають, чого їм не вільно, — майстрі жовтих книжок знають, що їм не оплатиться писати. Дуже часто вони, як правдиві сноби, знають для кого пишуть (густ консумента), але найчастіше не знають — навіщо вони пишуть). Коли вони і зможуть часами щось дати, то це не більше як щebetання, плиткий відрух, риска — але не синтеза сили одиниці, раси протиставлена вічності й хаосові.

Можна, навіть, усміхнутися, чи здивуватися їхнім карколомним елюкубраціям, але до їх книжки читач не вертається так, як він вертається до кожної живої книжки, організму не механізму. Жовта книжка — це засіб, а не життя само в собі. Ніколи відродження не зможе вирости з людей, які підробляють свої почування до чийогось густу і примх. Бож тим самим вони не мають тих почувань і в собі — в них є лише порожнеча.

Правда, вони вміють відтягати увагу. Ця творчість наслідувачів без розбору — пригадає світ фантомів а не живих людей. Послухаймо їх: тут і наслідування петербурзької арлекінади Белого, і якогось варшавського кабаретиста, вчора наслідування аскетичних сонетів Єредія, завтра глупковатих ляпсусів Зоценка, чи там Ільфа і Петрова. Все це — лише зручність рук, чи пак мізків. Брак тільки того, чого шукаємо в письменника, вияву свого »я«. Письменник того типу має стількиж індивідуальности, що птах пересмішувач, наслідувач усіх пташиних голосів, які почує коло себе.

Як доктрину вибирають для себе жовто-письменники таку, що не накладає на них жадних обовязків і не кличе до жадних творчих зусиль. Ці їхні „l'art pour l'art“ і т. п. це звичайний параван, заслона. Зрештою, своїх доктрин ані не боронять, ані не потрапляють, певне, й оборонити.

Вкінці, від цієї породи письменників можемо сподіватися, що вони й самі не шанують власної літературної творчости. Література для них — функція зовнішня, а не внутрішня. Це жовтий інтерес, такий самий інтерес, як і всі інші.

Тому, мабуть, для них літературна нагорода, це «механізм, що квітає голову (письменника) не так лавром, як банкнотом», (М. Рудницький в «Назустрічі» ч. 3 (27)). Правдоподібно, критерієм вартости для якогось твору є для них відповідь на питання: скільки на нім можна заробити?

Саме в часах, коли роля літератури в українців починає все більше зростати, — жовта книжка проголошує своє вірую, як щось найбільш істотне і характеристичне для української літератури. Маємо вже жовтописьменницький клімат, що охоче себе маніфестує. Маємо й таланти, звихнені тим кліматом, (як автор «На сході — ми»). Лицарі жовтої книги, здається, мають замір репрезентувати українську літературу.

Власне, це було-б сліпим кутом у піднесенню і розвою української духовости. Бо, правдоподібно, ще довго так буде, що українська література буде виховувати читача і провадити його, а не йти за ним. Жити тепер жовтою літературою, її спритними нагородами й пригодами, це значило-б жити сурогатами, штучними цінностями, що ховають за собою пустку. Проти подібного зубоження в польській духовости висупають і там голоси письменників. «За витерті шеляги комуналів, часто навіть невивідних для нас, ми віддаємо незримому Молохові зерно правд так справжніх, як — життя, смерть, любов» (В. Ostrowska).

Ми не маємо великої преси, головного джерела цих жовтих світоглядів в літераторів. Але й там, де дуже розвинена преса, не завжди жовта книга репрезентує літературу.

В Англії, країні преси і видавництва і вироблених густів, тепер щораз більш прийнятий поділ літературного світа на „high-brows“ (письменники з великими духовими потребами, що шукають нових доріг), „middle-brows“ (письменники-компромісовці, що стараються не губити себе але й бути поширеними), і „low-brows“ (письменники, що стосуються тільки до вимог ринку). Всі три сорти: вища, середня і нижча є цілком відділені з власним апаратом критиків і видавництва.

Може найважливішим заходом було-б і в нас ідейне відділення цих наших „low-brows“ від інших родів української літератури. Різноманітний плиткий галас жовтих письменників не затирав-би тоді справжньости нашого неспокоїного віку, нашої живої епохи.

Наші часи, наші дні дріжать від незаспокоєних і горячих питань, від повних патосу пошукувань, від найдивніших конфліктів, від нераз жорстоких і однак безнадійних проб. Сучасники хочуть бачити свої почування в синтезах, якнайбільш повних і найбільш виразних.

Ці стремління до синтези зявищ нашої епохи, останніми часами починає давати ще один рід книжки. Цей рід може тепер більше характеризує українців, як їх сусідів. Це — книжки писані найчастіше чистими ділетантами в літературі. Але писані не для снобізму і не зі страху.

Коли вони чого бояться то лише того, що якась важніша синтеза почування не буде довершена в сучасності.

Коли думають про читача, то не як про окреслених, байдужоватих «консументів», а як про незнаних їм, але близьких духом горючих незаспокоєним почуттям друзів, майже побратимів. Теми їх оповідей, то для них завжди щось важного, глибокого. Це — або згадка про сумні чи блискучі сторінки в історії визвольної боротьби, або пригадування іншим якоїсь надзвичайної постаті, що пройшла для більшости непоміченою, або ревіляція з чисто особистих відносин, переживань і оточення автора, це завжди — щось зближеного до сповіді.

Не дармо пише відвертий автор одної такої книжки. «Щоб зробити книжку цікавішою для широкого загалу, я убрав її в форму, так-би мовити «повістярську». Може за багато в ній відведено місця для моїх особистих переживань, але для тих, що самі чогось не переживали — може буде й цікаво. Може кому і придасться». (Юрій Горліс-Горський. Передмова до «Холодного Яру»).

Це — «придасться», цей утилітарний характер творчості цих письменників і є другою найважливішою рисою творчості такої книжки. Бажання оповісти, запалити і придатися — це їхнє вірую. Це бажання, як пристрасть, опановує їх від першої сторінки і до останньої. Часами вже само сухе подавання фактів в атмосфері такої пристрастності виростає до патосу літератури, як напр. деякі сторінки збірок Івана Зубенка «Наші лицарі й мученики».

Утилітарність таких книжок, не тичиться тільки виявів почувань — автори хочуть допомогти і в практичному життю. В тім є певний чар тих спішливих і нерівних книжок. Такі книжки вказівки мають практичне значіння. Оповідуючи про утечу з совітської в'язниці, письменник оповідає не тільки про почування того, хто втікає, але й про те як треба було втікати з тюрми. Такого письменника палить бажання оповісти і про те, як розпізнати «поета»-шпигуна в таборі повстанців, і про справу «докладнішого» розстрілювання в большевиків, — отже прагнення зовсім не літературні, прагнення, що нищать літературність твору. Нераз вставлено в такий твір оповідь цілком не літературну, аж газетярського характеру, нераз нездисциплінована синтеза заводить і течія подій робить дивний скок. І цей скок їм вибачають українці, як свого часу вибачали маляри М. Йокаєві дивні пригоди його повстанців. Там полковник одного з повстанчих відділів, женучись за кимсь на коні взимку через ріку, впадає в бізі з кошем в ополонку, женеться деякий час під льодом, разом з кошем вискакує з другої ополонки на поверхню, і так доганяє ворога.

Коротко: такі книжки стоять на пограничу белетристики і оповідей щоденности і цей її характер припадає до смаку читачеві-сучасникові.

Бо є в тих книжках щось, що притягає. — Це пульсування крові, пульсування живе, нерівне, але щире. В тому пульсуванні — жива людина, що пише до живих людей. Це — книжки, що вийшли з крові, і тому це — червоні книжки.

Вартість цих книжок для літератури в тому, що вони виро-сли з ритму биття серця сучасників. Червоні книжки, це — най-безпосередніший вияв духової землі, духових теренів самої раси. Ця безпосередність часто стає засудом і для самих майстрів червоних книжок. Червоної книжки не можна повторити, це — вибух дуже часто єдиний в життю автора такої книжки, вибух, що його сам автор власновільно не може відтворити наново ще раз. І в цьому може лежить трагедія творчості, скажім, автора «Поза межами болю», одної з більших наших червоних книжок.

Але для літератури ця безпосередність багато значить. Вона створює в літературі атмосферу близькості землі і раси. Завдяки червоним книжкам меншою стає небезпека для літератури від надмірної інтелектуалізації і спекулятивності. Вони є джерелами віри, нераз дуже великої, а тим самим і великим джерелом духової сили.

Як у грецькому міті про Геркулеса і Антея, Антей, борючись, доторкався три рази цілим тілом до матері своєї, Землі, і за кожним разом Земля привертала йому сили, так рішає Земля про силу і в літературі. Не може бути зірваний контакт з ритмом сучасності без великої шкоди для літератури. Більшою для неї небезпекою є відірвання від духової раси, як яке-небудь порушення канонів естетизму хвилями почувань.

Зрештою, червоні книжки не раз давали багато до уформовання духовості більших письменників, письменників, що мають власний профіль і власний спектр барв.

М. Мухин

Тіні незабутих предків*)

VII. І в огні її, окраденую будять (1917 рік)

І от цілком раптово і несподівано для українських тодішніх політично організованих груп вибухла революція, люднева революція 1917 року.

Бурхливі хвилі українського національного пробудження охопили в першу чергу українське вояцтво, розпорошене по довжелезній лінії західного й турецько-перського фронтів і широких просторах європейської й азіатської частини тодішньої Росії. Національно свідомою частиною тодішнього українського вояцтва стала головним і майже єдиним носієм проскрибованого тоді серед української інтелігенції націоналізму. Слід тямити, що в той час було в рядах армії майже все чоловіче населення, від 18 років життя починаючи, отже армія зосереджувала кольосальні живі кадри.

*) Див. Вістник, ч. III.

Наш зимнокровний, щиродрагоманівський автономістичний чи федералістичний провід дивився на речі без найменшого весняного ентузіазму: осіннім спокоєм і щиро-старечею драгоманівською розважністю віяло від усіх його заяв та чинів.

Столипін, ліквідатор революції року 1905-07 з своїм звичайним бюрократичним цинізмом кохався у своїм гаслі: «спочатку заспокоєння, реформи лише згодом». Українське видання Столипіна, Вол. Винниченко, фактичний ліквідатор українського національного пориву і революції 1917 року говорив дослівно майже те саме «Ми рішаємо дуже важну справу, — долю України, може на сотні літ. Нам тепер не треба роздувати свій гнів, бо його за віки набралось і без того багато. Треба сціпити серце і радити раду спокійно... Не треба кидати нашого спільника, російську демократію, не треба дуже насідати на нього, хоч ми де в чому з ним не згоджуємося... Ми зв'язані історично, політично, економічно і культурно з Російською Державою, а значить і з Російською Демократією». (*Пролова Винниченка на 1-ім укр. військовім зїзді в Роб. Газеті, 9 травня 1917*).

При першому-ж припущенні можливости повстання, організації української національної армії, В. Винниченка охоплює типоводрагоманівська злоба. В «Робітничій Газеті» з 8 квітня 1917 цей автор пише: «На кінчиках багнетів можуть маяти не тільки червоні стяжки свободи, але й чорні пасма реакції, насильства, абсолютизму... Замиготіли в очах червоні жупани, кунтуші, запахло димом гармат, свіжою кровю, гнилим трупом. Бунчуки, булави, дипломати, пани-державці. Кріпак спішить на шляхтича перевернутись, острогами дзеленьчати, нагаєм помахувати».

В київській вечірній газетці «Посл. Новості» з 7-го квітня 1917 р. знаходимо такий звіт з вечірнього засідання українського національного конгресу (6 квітня): «Пристрасні дебаги на тему майбутнього устрою України й її взаїмовідносин з корінною Росією» — як означає їх сама газета — розпочалися запальною промовою прихильника «самостійної України» (очевидно самого Міхновського, прим. ред.), що протре не спіткала співчуття зборів. «Щоби посідати свободу, — каже промовець, — треба маги армію і свою монету. Ми мали вже автономію 1654 р., але, що з цього вийшло? Нарід наш лишився рабом». Закінчує свою промову оратор заявою, що з програмом Центральної Ради він може помиритися лише тимчасово, як кроком на шляху до повної самостійности. Дальшим промовцем виступає прихильник територіяльної автономії: повна самостійність України не до здійснення з причин господарських, фінансових і нарешті міжнародніх... Раніш цього нам треба розвинути приспані досі духові й матеріальні сили народу, а потім будемо думати про самостійність. Представник укр. орг. київського університету Любинський у красній промові закликає усіх, хто зберіг у своїм серці святий ідеал самостійної України, обмежитися тим, що є досяжне при

сучасних умовах. Заступник центр. ком. укр. партії соц. революціонерів каже: — В той час, коли спадають віковічні пута з усіх народів, ми не можемо виставляти вимоги самостійної України. Колесо історії не можна завернути назад. Я не хочу сказати, що гасло Драгоманова »До інтернаціоналу через національний храм« втратило своє значіння. Нам треба сприяти створенню федеративної російської республіки, яка най буде прольогом до все-світньої федеративної республіки! До єднання з демократією цілого світу! — Проти самостійности висловився також заступник одеського комітету укр. соц. дем. партії Чехівський. Автономія на федеративних підставах, — ось що забезпечить нам цілковитий розвиток наших національних сил...«

Розбуяла драгоманівщина безкарно, тупо й розперезано розпаношилася всевладно всюди — і на трибуні і в пресі, заливаючи своєю маніловською солоденькою демагогією всі найкращі українські змагання до справжнього визволення, топлючи всі ясні й тверезі думки молоді, вояцтва і селян в брудній безодні дешевих і каламутних фраз.

»Нова Рада«, орган української партії соціалістів-федералістів, 15 квітня 1917 у відділі »З газет та журналів« дуже широко й неменш прихильно реферує погляди такого видатного революційно-демократичного авторитету, як »сам« В. Винниченко, у справі творення української армії, виложені ним в органі укр. соц. дем. партії »Робітнича Газета«. Огляд преси, певно, провадив у »Новій Раді« сам лідер партії соц. федералістів Сергій Єфремов, отже подвійно цікаво згадати думки двох цих велетнів української революційної демократії. Розділ огляду преси, присвячений цій справі, має назву »Українські вояки«, а звучить сам він так: »В. Винниченко вияснило справжню позицію української демократії в справі гуртування українських полків (*»Робітнича Газета«, ч. 10*). На думку письменника, до якої ми цілком прилучаємося, в справі організації українського війська треба пильно уникати всякого бунчужного захоплення, всяких гасел, ніби українська армія є сама по собі ціль гуртування українських полків: »Отже ясно, що не ідеї »своєї армії« (це вже цитата з творів автора порнографічних романів, українського Арцибашева — В. Винниченка, прим. М. М.) треба »славу« кричати, не бунчукам, не можливості дати в руки своїм українським імперіялістам страшну силу сліпого багнета, а славу великій силі народа, який навіть багнет може повернути на служення собі. Не »своєї армії« нам, соціал-демократам, і всім щирим демократам, треба, а знищення всяких постійних армій. Не українську регулярну армію нам треба організувати, а всіх українців салдатів освідомити, згуртувати, організувати, — українізувати ті частини всеросійської армії, які складаються з українців, виділити їх в окрему групу, а групу ту конструювати так, щоб це було українське народне військо свідоме своїх народніх, а не салдацьких кастових інтересів, щоб воно не було і не могло ніколи бути силою

в руках пануючих класів, до якої-б нації вони не належали. Тільки це може бути єдиною метою роботи серед війська наших товаришів. Тільки таку мету може ставити собі справжній демократ. І треба серйозно це ставити. Час відповідальний, горячий, великий. Війна дала багато лиха, але дала і доброго не мало. Вона здискредитувала мілітаризм, заплямувала злочинність імперіалізму, виявила всю страшну шкідливість войовничої буржуазії всіх держав, — не вже зародки української буржуазії хотять повторити історію всіх тих злочинств мілітаризму, яку мали старші її сестри? Українська демократія повинна в цей час добре пильнувати. Українського мілітаризму не було, не повинно його бути й далі. А коли буде, то велика доля відповідальності за нього ляже й на свідому українську демократію». І справді (додає від себе вже «Нова Рада») треба на справу дивитися просто й оцінювати шиккування українського вояцтва з погляду більшої чи ширшої свідомості народніх мас, тимчасово одягнених в захистний колір. Була-б велика шкода, коли-б мілітарна поезія, хоч-би й у формі козаколюбства, під удари тулумбасів і барабанів, заглушила-б великі й високі поривання нашого народу до справжнього поступу, а справжній поступ з мілітаризмом не дуже собі великі приятелі».

Не можна не відчутти в цьому майстерному й натхненому дуеті двох велетнів українського пацифістичного хуторянства справжньої, клясичної, стовідсотково драгоманівської музики: адже-ж, поминаючи всі інші дуже мальовничі подробиці, ці титани, ці гіганти демократії, вирушають на герць проти осоружного українського імперіалізму, з святим образом «найбільших драгоманівських святоців — «справжнього поступу»... Те саме зрештою, що і в Драгоманова — живе й глибоке переконання в своїй особистій святості, стовідсотковій непомильності, і така сама чисто релігійна ненависть до злого породження пекла — українського націоналізму.

Ось що розповідає один свідок історії про вражіння українських вояків на турецькому фронті, в Анатолії далекій, від першої зустрічі і від промов представника пацифістично-драгоманівського уряду Винниченка та Поршів:

«Зачався зїзд. Помешкання грецького театру в Трапезунді дріжить від овацій і оплесків делегатів у честь власного уряду та його представника. Високий гість почав промову. Мертва тиша! Всі жадібно ловлять слова його... Це-ж бо той, що говорить в імені уряду, там у далекому рідному Києві! І раптом... що це. Помилка, омана, провокація?!?!

Представник спинився на величезному значінню революції та її програмових гасел, почав викладати програму уряду... «Мета уряду полягає в тому, щоб спільно з братньою російською демократією побідно кінчити війну з зовнішніми ворогами. Тоді установчі збори вирішать долю України. Всякі сепаратистичні рухи, звернені проти цілості російської республіки, український

уряд осуджує. Ваше місце тут на фронті. Уряд самий подбає про все» і т. д.

Стала ще більша тиша, але всі відчули її відмінний зміст. То не була вже початкова тиша пошани, захоплення, ентузіазму, лише якийсь моментальне оніміння, спантеличення, що ховало за собою обурення, гнів! І раптом вирвалося... »Ганьба!« — масовий рев потряс стіни театру! Думки блискавками пронизували голову...

Як то?! Що це?! І то говорить національний уряд?!.. Таке поручають народні провідники? Нам, що за часи світової борні добре навчилися, як здобувається власне право? Зїзд скінчився скандалом. Свідомість делегатів не могла примиритися з тим »заповітом«, що його привіз нам із Києва уповноважений представник уряду.

Представники зїзду перед тим чули промови з уст керівників інших національностей, що теж творили на фронті власні частини. Ці останні, виступаючи на своїх зїздах, говорили зовсім протилежне. Не до братерства з Московією закликали вони своїх земляків, не до спільної війни для побіди Росії, тільки до повного розриву з гнобителями, до негайного творення власної збройної сили, якій місце там — на батьківщині, щоб силою зберегти її волю і права.

»Батьки народу«, задивлені в догми »демократії й соціалізму«, найбільш піклувалися питаннями »мирного« співжиття з »північним братом« і не мали часу на полагодження таких »реакційних дурниць« — як перетранспортування десятків тисяч свого озброєного війська на власну територію.

Поволі зачала ширитися серед українських частин деморалізація. Загальне безголова й безвиглядність були тому причинами. Початковий масовий ентузіазм і порив зачали зникати. На місце їх поширювалася комуністична зараза». (*Гриць Рогозний: »Базар«, Самостійна Думка, 1934, ч. 2, 134*).

І точнісінько те саме і навіть далеко гірше творилося і в центрі, в Києві, як розповідає полк. Янчевський на сторінках воєнно-історичного часопису »За Державність«: »В одній із кімнат засідає Військовий Комітет. Військових не бачу, за винятком якогось прапорщика. Кажу, що хотілось-би віддати свої сили й свої знання українському військові... Перешіптуються... чую відповідь, що нічого не можуть порадити, бо мусять тримати єдиний революційний фронт... Відхожу. Підхожу до груп. Є групи виключно до військових. Прислухаюся до розмов. Чую — незадоволення, яке опанувало й мною... Відно всі приїхали отримати наказ і стати під свій рідний прапор. Підхожу до одної групи, де якийсь добродій у формі земгусара мігінгує. Чую, що звертається до старшин: »Товариші військові, — як ви не хочете зрозуміти... ми передусім мусимо солідаризуватися з російськими соціалістами... передусім єдиний революційний фронт... ми, українські соціалісти, жадного війська не потребуємо«.

Видно, панування Москви, хоч і скрите, але ланцюги її ще міцні...

Не віддаючи собі ясного відчуття, вийшов я на вулицю... лішов, не знаючи, куди й для чого йду... Було якось прикро, гірко... Дійшов до купецького саду і сів на лавці над Дніпром... Дніпро й свіже від нього повітря зробили своє діло — я зрозумів, що тут наразі нема роботи». (*Підполк. М. Янчевський: Зі споминів, За Державність, зб. 2, ст. 138-9*).

Не будемо спинятися на вельми драматичній історії трьох українських військових зїздів 1917 р., на яких чесні й мужні змагання блаженної пам'яті Миколи Міхновського і молодого українського старшинства та вояцтва до створення своєї української армії були знівечені, унеможливлені в наслідок шаленої протиакції української соціял-демократії, яку в цій шляхетній щиро-драгоманівській акції підтримували з своїх тоді ще слабших сил і укр. соціялісти-революціонери і соц.-федералісти (радикальні демократи). Для загальної характеристики наведу лише кілька коротких слів з споминів тодішнього команданта київського воєнного округу, полк. Оберучева, уміщених у французьким органі драгоманівця Нік. Могилянського:

«Я пригадую собі мої розмови з учасниками цього конгресу. І я мушу констатувати тут, що серед молодих українських старшин існував шовіністичний, націоналістичний напрямок. На українське військо дивилися, як на військову силу, що має служити вигнанню «жацапів» (великоросіян) з України. На цьому конгресі, в його організаційнім комітеті, вже точилася боротьба поміж націоналістами шовіністами та демократами. В складі організаційного комітету було вже дві цивільні особи: Винниченко та Петлюра. Демократи перемогли шовіністів, але перемога не була повна, і націоналісти почасти ввійшли до складу українського генерального військового комітету. Не ховалися з почуттям ворожнечі супроти шовіністів-націоналістів. Справа доходила до загрози смерті Петлюрі й Винниченкові на випадок, коли-б вони посміли поставити свої кандидатури до генерального комітету. Це не налякало згаданих осіб і обидва вони були вибрані більшістю голосів... Відбувся й другий конгрес. Знову суперечки між націоналістами й демократами і знову демократи перемогли». (*Oberoutcheff: Les congrès militaires pan-ukrainiens La Jeune Ukraine, 1921, № 5*).

Для знищення всякої можливости повстання української армії укр. соц.-дем. партія викидає гасло: геть армію! міліцію замість неї! Підчас 1-го військ. зїзду на сторінках центрального органу цієї партії виступає один військовий фахівець, полк. Долинський з відповідним проектом, написаним у формі зворушливого листа до вельмишановного Володимира Кириловича Винниченка, де м. ін. пише:

«Події останніх днів у Києві, що ясно свідчать о появі мілітаристичних течій (стремлень) на Україні, мусять непокоїти всіх, хто щиро любить Україну. Такого роду мілітаризм не на часі,

він небезпечний і може заподіяти біди новій будові. Я офіцер, пройшов середню і вищу школу військовою, вложив у воєнне діло много праці, но я рішуче заявляю: Україні не треба ні козащини, ні сталого війська на подобу коронного. Хай не захоплює товаришів приклад польських, чеських і інших частей. Мене навіть дивує, що серйозні люди покликаються на них на зібраннях. Це військо не має нічого спільного з народом і не стане популярним, не дивлячись на видиму до них прихильність де-якої кількості людей, перенятих шовінізмом. Військо це без життя, бо воно плоть від плоті того організму, який тепер розтліває; ми присутні при процесі останньої брідової агонії постійних армій». (Полк. Є. Долинський: *Про організацію нац. війська — міліції. Робітнича Газета 1917 №№ 31, 32, 7 й 9 травня*).

Глибина і влучність історичної аналізи п. полковника впрост драгоманівська!

Українська соціал-демократія в 1917 р. в своїй драгоманівській малоросійській «самаатверженності» побила всі можливі рекорди. Для порівняння візьмим хоч-би й грузинську соціал-демократію, яка теж була русофільська, більше того — входила навіть у склад російської соц.-дем. партії. Але помимо того, що на устах ці грузинські соціал-демократи говорили такі речі, які примусили від заздрощів почервоніти і Винниченка й інших вікопомних вождів української соціал-демократії, яких ми вже краще й називати не будемо, на ділі вони, грузинські соц.-дем., заклали свою грузинську народню гвардію, з якою давали собі протягом трьох з половиною років раду з численними зовнішніми й внутрішніми ворогами Грузії. Вони не покладалися виключно на те, як це робили укр. соц.-дем., що велика й могутня московська «тьотя» — російська революційна демократія буде їх охороняти російськими революційними багнетами від усіляких небезпек. І завдання грузинів було теж не легке: адже в столиці Грузії на вісімдесят відсотків ворожих грузинам москалів та вірмен припадало лише 20 відсотків грузинів, до того й загальне число грузинів не досягає трьох мільонів, і крім того серед них був не лише дуже поширений комунізм (не дурно-ж Сталін-Джугашвілі, Орахелашвілі і безліч інших большевицьких ватажків походять з Грузії), але також національно менше свідомі картвельські потурчені та помусульманені племена (абхазці, осетини, лази) дуже легко йшли на першу-ж протигрузинську провокацію турків, вірмен та москалів — білих та червоних. На словах ці досить реальні грузинські діячі вміли проголошувати неймовірні речі: Чхенкелі, якому іронією долі довелося згодом заступати уряд незалежної Грузії в Парижі, в році 1917 в місяці вересні на т. зв. «демократичній нараді» в Петербурзі, висловився так: «Що сказати про грузинську націю? Вся вона до послуг російської революції!» А перед місяцем, у серпні місяці, на «державній нараді» в Москві той самий Чхенкелі прирікав: «Я звертаюся до так званих іногородців, і я мушу сказати більше: нема інород-

ців в Росії. Є єдиний російський нарід з єдиним завданням... для нас єдина батьківщина — Росія». Але знову таки підкреслюємо, що ці бомбастичні заяви не перешкоджали грузинам міцно тримати в руках зброю проти «братньої» збольшевиченої російської армії кавказько-турецького фронту в першу чергу. А тому й здобули червоні москалі Тифліс не в січні місяці 1918 р., як це вони завдяки «самаатверженності» укр. соц.-демократів зробили з Київом, а трьома роками пізніше: в лютому 1921 р. Але і це їм не пощастило-б, коли-б українській соціал-демократії шляхом демагогії, підступів та інтриг не пощастило перевести роззброєння українського народу в 1917 р. Коли-б перемогли українські патріоти з Міхновським на чолі на Україні в 1917 р., а не інтернаціоналісти-драгоманівці Винниченко, Порш (і інші), то незалежна Україна не лише устоялась-би, але й напевно не пустила-б москалів на поновне підбиття Кавказу. (Див. *Збірник документів і матеріалів «Революція и нац. вопрос» т. III ст. 395-8. Вид. Ком. Академії, Москва, 1930*).

У збірці документів та матеріалів по історії національного питання в Росії і СРСР у ХХ ст. «Революція і національний вапрос», т. 3, М. 1930 уміщена декларація російської партії «народнай свободи» (кадетів) про вихід представників її з Української Центральної Ради (початок жовтня 1917). Головною причиною виходу кадети поставили намір Генерального Секретаріату скликати Українські Установчі Збори та запроєктоване Генеральним Секретаріатом утворення Вільного Козацтва, до якого (в дійсності) українська влада тих часів, на жаль, не поставилася так, як того боялися російські кадети: при відповідній політиці українського центру Вільне Козацтво справді могло-би стати осередком творення української збройної сили, яка дуже легко могла-би оборонити Україну від ворогів і не дати впасти українській владі, як це сталося в січні 1918 р. За тих часів загального розвалу армії досить було порівнююче невеликого кадру міцних національно вояків, щоби в корені запобігти московським наїздам на Україну. Уряд Центральної Ради натомість провадив найнікчемнішу в цьому напрямку політику: роззброїв єдиний боездатний український полк Гетьмана Полуботка й не пішов на створення селянської міліції. — Вільного Козацтва — хоч на місцях, особливо на Київщині, Вільне Козацтво мало тоді блискучі перспективи розвитку. Російські кадети цілком правильно вбачали в Вільному Козацтві єдиний вихід порятунку для України й тому так боялися його. На жаль, уряд України, на чолі якого стояв український Арцибашеф — Винниченко та гешефтмахер Порш, що до Вільного Козацтва провадив істинно-кадетську політику, наслідки чого нам аж надто всім знані.

Як в дійсності українська урядова політика тодішня ставилася до Вільного Козацтва, розповість нам соціалістично-федералістична «Нова Рада», що дуже добре передає кислі й неприязно-знеохочені настрої українського пацифістичного соціалізму

та лібералізму супроти тої одиноко реальної, але народньої, не урядової спроби створення дійсної народньої міліції, на яку спромоглося лицарське селянство південної й середньої Київщини, що зберегло живі традиції козаччини й гайдамаччини й яка одиноко могла би дати відсіч московським червоным загонам. »Нова Рада« писала:

»Проти організації народньої міліції ніхто не буде говорити, але те, що уявляє »козацтво« на Звенигородщині, ні в якому разі не можна звати народньою міліцією, а тимпаче мати його за приклад. Не дуже треба турбуватись про те, щоби швидче озброїти Вільне Козацтво. Треба більше подбати про те, щоби ця зброя була в певних руках. А це буде тільки тоді, коли Вільне Козацтво не буде стихією, а дійсно організацією, що підлягає твердим установам... Розводити-ж »козачу романтику«, як це робиться по газетах, і цим розбуджувати стихію, з якою важко буде потім дати собі раду, треба обережніше«. (*Нова Рада*, 2 IX. 1917 ч. 128).

До чого все це говорення допривело, можемо довідатися коротко хоч-би й з одного й того-ж самого числа славетної Робітничої Газети з 25 листопада 1917, в яким читаємо такі абсолютно одна другу виключаючі речі для кожної тверезої й драгоманівської макулятурою незатурканої голови — спочатку про шляхи, якими і куди веде укр. соц.-дем. партія свій пролетаріат: »Ми ведемо свій пролетаріат спільними й дужими лавами до визволення всіх народів, до мирного спільного життя, спільної праці робітництва всіх націй, до федерації«. (*Р. Газета*, 25 листопада 1917).

Як героїчні драми Антона Чехова »Три сестри« марять весь час про подорож: »В Москву, в Москву, в Москву«, так і укр. соц.-демократія, вожді якої до речі зовсім недавно, бо лише на весні 1917 р. повернулися з Москви на Україну — мініструвати, провадила свій пролетаріат нехитлими шляхами в Москву, в Москву, в Москву. Але, на жаль, самі вони цього не помічали.

Потім Роб. Газ. пише про біжучий момент, грізний і непевний, бо Москва вже ладналася до бою з драгоманівцями обеззброєною Україною: »Розгром... вже задумано... позиція Української Народньої Республіки тут дуже трудна. З одного боку провокація й явна спроба з боку ради народніх комісарів воєнною силою роздавити республіку. Отже плян охорони України треба негайно виготовити і до твердого переведення його закликати всю революційну демократію України і в першу чергу українське революційне військо«. (*Роб. Газ.*, 25 листопада).

* * *

Ще перед війною і революцією проводир передвоєнного українства проф. М. Грушевський писав:

»Мені ясно, що й російські поступовці не здають собі справи, як багато у них під конституційною верствою, під щирим змаганням до політичної свободи лежить пережитків московських

і петербурзьких часів, традицій завойовань і «слави, купленої кровю» і всяких «історичних завдань» і традицій. Ці пережитки очевидно сильніші їх і тільки свідомою працею над собою і своїм громадянством їм удасться усвідомити насамперед собі, а потім і йому, що ці традиції треба залишити в інтересах розвою і поступу їх власної країни — і так само — всяких прилучених «царств и княженій». Треба отрястися зі старих забаганок імперіялізму і централізму тим, що хочуть увійти в нову землю свободи. Це стара, але очевидно досі ще не пережита правда, яку видно довго ще прийдеться втокмачувати навіть признаним поступовцям великоруським». (*М. Грушевський: В балканському антракті ЛНВ 1913 1*).

В однім передвоєннім листі до Дм. Донцова повоєнний провідир українства писав про майбутнього (у 1920 році) міністра внутрішніх справ України, Саліковського, такі анекдотичні речі:

«Маю чимало нещастя — довгі розмови з моім колегою по редакції д. Саліковським. Великий прихильник «правди-істини» і «правди-справедливости», він взагалі чимало надає значіння «добрим чувствам» і все вірить в росіян: «вони» нас зараз не знають, а визнають — подадуть руку нам і ми станемо «братями». (*3 листа Пеглюри до Донцова, 23 XI 1912 — ЛНВ, 1931 XI ст. 992*).

Але в історичній перспективі Саліковський не видається нам таким чудилом, яким він видавався р. 1912 Петлорі. Адже між позицією Саліковського й перед- (і по-) воєнного Грушевського різниці власне кажучи немає. Саліковський був зразковим, стандартним, типовим передвоєнним українським громадським діячем. Але все лихо полягає в тім, що в 1917 р. не лише Саліковський, Грушевський і Винниченко, які на весні того року залишили на призволяще свою кількالیтню резиденцію-Москву і вирушили на Україну «володіти і княжити» нею, але навіть і ті українські діячі, що в житті своєму ніколи Москви не бачили, думали і поводитися точнісінько так, як зазначена нами група українських москвичів.

Року 1916, в осені, коли на сторінках російської преси точилася жвава дискусія на тему націоналізму (Струве, Муретов, Грушевський, Покровський) п. Саліковський, майбутній міністр вн. справ в укр. уряді, кинув таке гасло, яке тогочасні українські відповідальні політичні чинники зокрема доби Центральної Ради, засвоїли собі міцно й певно, корючися цьому гаслові ретельно й сумлінно, з завзятістю, гідною кращою ужитку: «Проти цих небезпечних сторін націоналізму, проти його виключности й егоїзму, треба поставити ідею справедливости, ідею загальнонародських ідеалів і етичних норм, які, цілком слушно М. Драгоманів, ідейний провідник українства, ставляв вище всіх націоналістичних претенсій поодиноких народів». (*Саліковський, Укр. Життя 1916 ч. 9*).

Який-же відмінний дух від цієї кисленько-солоденької драго-

манівської лімонади віє хоч-би в таких словах забутого й зневаженого Кониського, які він перед чверть-століття писав одному знайомому: «Коли чоловік іде на службу рідному краю, він повинен усім поступитися. Мене за це ославили фанатиком; та все-ж фанатизм ліпше, ніж розчина, що розлазиться на всі боки». (*Кониський до А. Барвінського, 29 I 93 ЗНТШ 141-3*).

* * *

За десять день перед воєнним виступом большевиків, від якого безсилий Тимчасовий Уряд розлетівся протягом кількох годин, в бутафорській Раді Російської Республіки (інакше — передпарляменті) виступає від одної російської партії знаний український діяч, що погім був і міністром (за Скоропадського), і послом українським в ЧСР з таким окресленням «основних завдань моменту»: «Від імени радикально-демократичної партії виступає Славінський, який зазначає, що треба створити для уряду підпору. Цією підпорою повинна бути Рада Російської Республіки. Основне завдання моменту — це відбудова (возстановлення) й охорона суцільности Росії». (*День, 14 X 1917. Уривок з справоздання про 4-те засідання Ради Рос. Республіки*).

Але Тимчасовому Урядові ані передпарляментові не судилося за рецептою Славінського відбудувати та охороняти суцільність російської держави. За виконання цих славінсько-драгоманівських завдань взялися інші — Ленін з своїм советом народніх комісарів та з своєю червоною гвардією.

В перших днях по упадку Керенського і його Тимчасового Уряду переляканим російським патріотам здавалося, що поневолені нації дійсно відірвалися від Москви. На сторінках земсько-ліберальних «Русскіх Ведамостей» мілоковський Діонео-Шкловський з розпукою запитував: «Невже-ж Росія не створить свого Лінкольна?» (*Р. В. 10 XI 1917*). Цей Лінкольн знайшовся, одразу, в особі Леніна, але, беручи справу теоретично, з боку ідейного, хіба-ж Максим Антонович Славінський з своєю історичною заявою в Раді Рос. Республіки не має права на титул якогось там перед-Лінкольна чи під-Лінкольна?

* * *

Надзвичайно цікавою для характеристики психологічного стану наших здрагоманізованих політичних верств є та полеміка, що в серпні-вересні 1918 р. (отже вже по тім, як Україна покоштувала всіх принад примусової федерації у «вільній спілці» з перебарвленою на червоно Московщиною Леніна і Троцького, але перед тим, як Скоропадський проголосив добровільно федерацію з Московщиною Денікіна), яку започаткував на сторінках кийівської кадетської газети «Русскій Голос» п. Борис Манджос і якому на сторінках «Нової Ради» відповідав Сергій Єфремов. Манджос, про якого знаний сатиричний тижневик Василевського (Не-Букви) «Чортова Перечниця» дуже влучно сповідав: «Вчора на розі Маріїнсько-Благовіщенської та Вел. Васильківської п. Борис Манджос загубив орієнтацію. Просимо повернути її на адресу

п. Б. М.«. — Манджос був у ту історичну хвилину 105-0/0-овим ніби-українцем-федералістом, який завзято доводив українцям зраду федералістичним ідеалам. Сергій Єфремов з свого боку не менш завзято боронився від цих закидів і запевняв, що його часопис і його група (соціялісти-федералісти) були, є і будуть все вірні ідеалам федералізму. В одній із своїх відповідей Манджосові Єфремов пише: що він (Манджос) «наводить наші думки про перше й останнє засідання Установчої Ради та про IV-й Універсал і пробує довести, що тепер ми одійшли од тих думок, зрадили їх і покинули старі позиції. Я можу тільки подякувати д. Манджосові за ті виписки, що він поробив, бо з них кожному не засліпленому читачеві стане очевидною ідейна видержаність нашої газети, її незмінна вірність основним позиціям федералізму. »Правда, — писали ми, за останні місяці під впливом анархії розклад пішов дуже прудко наперед і починає велику популярність здобувати, як напр. у нас на Україні, гасло самостійности. Але ми віримо, що це тільки переступна форма, як наслідок анархії, і що разом з ним, як життя входитьиме в свої береги, принцип братнього співжиття народів у вільній федерації братиме все дужче гору» (*Н. Рада, 1918, 7*). Тоді вірили і тепер віримо. Тоді говорили: «через фактичну самостійність — до федерації» (*Н. Р. 5*) і тепер те саме говоримо, буквально тими-ж словами говоримо. »Ми віримо, — нагадує нам наші слова д. Манджос і знов, oprіч подяки за цей нагад нічого не можу йому висловити, — ми віримо, що життя хутко цю помилку (мова про IV Універсал) викриє і поставить на повен зріст, а свідомість її pomoже вибратися на стару, випробовану дорогу нашого традиційного федералізму» (*Н. Р. 1918, 9*). От, що до цієї віри, треба признатися, що ми помилились. Життя наслало на нас «владсть, принесену з півночі на вістрях штиків» і показало, що там федеруватись покищо нема з ким, коли навіть найкрайніші «федералісти» свій федералізм будують самим голим насильством та штиками. Нам, федералістам з діда-прадіда, довелося перебудувати свій фронт. Проти своїх хатніх самостійників і шовіністів ми були й лишаємось федералістами. Проти таких оригінальних федералістів, які хочуть знов позбавити нас нашої індивідуальности і втопити в «общерусскам море», ми волиємо на якийсь час бути самостійниками. Через самостійність до федерації. »Коли та федерація буде, я не знаю, але з тугою на серці бачу, з усього, що її доводиться одсунути аж до того часу, поки там федералісти народяться і підрустуть». (*С. Єфремов, Н. Рада 1918, 20 вересня, ч. 169*).

Духом невмірущої драгоманівщини віє, цілком природно, і від багатьох державних актів українських років 1917-18. В третьому Універсалі Центральної Ради, виданім 19-го листопада 1917 р., читаємо між іншим: «Народе Український і всі народи

України! Тяжка і трудна година впала на землю Республіки Російської. На півночі в столицях іде межиусобиця і кривава боротьба. Центрального Правительства нема, і по державі шириться безвластя, безлад і руїна... Не одділяючись від республіки Російської і зберігаючи єдність її, ми твердо станемо на нашій землі, щоб силами нашими помогли всій Росії, щоб уся Республіка Російська стала федерацією рівних і вільних народів... Громадяне! Іменем Народної Української Республіки, в федеративній Росії, ми, Українська Центральна Рада, кличемо всіх до рішучої боротьби з усяким безладдям і руїнництвом, та до дружнього великого будівництва нових державних форм, які дадуть великий і знеможеної Республіці Російській здоров'я, силу і нову будучність...»

В грамоті Н. П. Скоропадського від 14 листопада 1918 р. читаємо такі заяви: »Серед решти частин многострадальної Росії на долю України випала, порівнюючи, більш щаслива доля... Ставлючись з великим почуттям (?) до всіх терпінь, які переживала рідна їй Великоросія, Україна всіма силами старалась допомогти своїм братам, оказуючи їм велику гостинність і піддержуючи їх всіма можливими засобами в боротьбі за відновлення в Росії твердого державного ладу... Тепер, після пережитих Росією великих заворушень, умови її майбутнього існування повинні, безумовно, змінитися. На інших принципах, принципах федеративних повинна бути відновлена давня могутність і сила всеросійської держави...»

Словом, коли взяти політику українського паціфістичного автономістично-федералістичного русофільства доби Центральної Ради і федералістично-русифікаційної Гетьманщини, то мимоволі доводиться цитувати сердечне й щире і таке немудре віршоване привітання, яке склав Панас Мирний з нагоди 30-ліття діяльності Драгоманова *ad maiorem Moscoviae gloriam* (навожу за *Сгрунами II 22-23*):

»І от тепер Твоя зявилась сила,
На честь Тобі єднає всіх вона.
З усіх країн, де річ Твоя дзвонила,
Хвала Тобі сердешная луна.

І от в цей день, як гасне в серці лихо
Та голосний гучить нам волі глас,
І я Тобі своє вітання тихо,
Мій друже, шлю у цей великий час.

Нехай Твій дух, що долю знав криваву,
Ще много літ живе нам всім на славу».

(Дальше буде)

Герберт Н. Касон *)

Бритійський успіх

(Бритійський бізнес по війні — до і по 1932. Сотні нових фабрик, нові ділянки промислу, будова домів, зріст міст. — Американська наукова, форсована, оперта на кредиті — і британська, своєрідна, практична, оперта на зисках, бизнесовість. — Дві основи британського успіху: здоровий розсудок і толеранція. — Основна засада британського бізнесу: поступенне поліпшення. Згляд на людський елемент. Чесність. — найкраща політика у бізнесі. Охорона перед банкрутством. Солідарність).

Загально поширений погляд, що Зл. Держави — країна модерна, країна поступу, а Вел. Британія — країна старомодна, країна традиції, тільки частинно вірний. Коли хто хоче пізнати новості, безперечно повинен їхати до Нью-Йорку; коли-ж хто хоче пізнати, що тревале і рентавне, нехай їде до Лондону. Коли хто бажає студіювати успіхи, не експерименти, хай їде до Вел. Британії та студіює її фірми, що існують від пяти поколінь.

Перед війною Британія фактично тратила поступенно позицію першої індустриальної нації в світі, яку держала до 1885. Богато говорилося тоді про «упадок» її торгівлі. Між 1885 і 1914 Англія була безсумнівно в руках повільної та самовдоволеної генерації.

Шість літ, починаючи з війною, контроло над краєм мали бюрократи і політики. До 1920 британський бізнес мав звязані руки і ноги. Британія мала теж шість літ «Нової Методи» — державної контролі. Та експеримент скінчився повною невдачею.

В 1920 повернула до життя приватна ініціатива. Контроля бюрократії полегшала. «Департамент Відбудови» тихо скасували. Нові люди появилися в бизнесовій ділянці. Наступив 12-літний період повільного підйому, а на вступі 1933 бізнес почав підніматися скорим рухом вгору.

Цей рух продовжується без перерви і немає сумніву, що положення бізнесу в Британії краще тепер, ніж у якій-будь іншій країні світа. За виїмком хіба одної Швайцарії політика ніде так мало не стоїть на дорозі бизнесовому розвиткові, а ні-один край не виказав більш задовольючого білянсу.

В 1933 збудовано в В. Британії фабрик більше, ніж в якій-будь іншій країні. Не тільки отворено 463 нові фабрики, але й поширено 95 старих. Коло половини нових фабрик збудовано в Лондоні або біля нього, а 10% це галузи фабрик заграничних фірм. — наслідок нової британської протекційної політики.

У цілому світі була тільки одна автомобілева фірма, що виплатила 100⁰/₀ дивіденди за 1933 — англійська фірма Овстин, на якій чолі стоїть Сер Герберт Овстин. Лище в своїй фабриці в Англії вона дає працю для 16.000 людей. Це не найбільша автомобілева фірма — але найуспішніша. Від 1926, за три добрі і п'ять кепських років, вона збільшила свою продукцію та експорт на 500⁰/₀, а заробітну платню на 145⁰/₀, знизила свої ціни на 65⁰/₀ і виплатила найвищу дивіденду у Вел. Британії. Ніякої державної допомоги фірма ця не дістала. Не мала теж спеціального монополю, ні інших сприяючих умовин. Фірма ця — найбільш маркантний доказ британської успішности під теперішню хвилину.

Англія перевищила Німеччину в продукції годинників. Одна фірма в Лондоні, заснована 1931, виробляє тепер 500.000 годинників річно, найбільше електричних. В продукції забавок Англія тримає тепер крок з Німеччиною. Перший раз в історії англійські забавки продаються в Берліні, а навіть в Нірнбергу, центрі німецького забавкового промислу.

Останні три роки Вел. Британія вела в світі першенство в будівництві. Від закінчення війни побудовано понад 2¹/₄ міл. домів. Тепер будується пересічно тисячу домів на день, з чого тільки 15⁰/₀ за гроші податковців; решту будують приватні підприємства. Британія розв'язала проблему посідання власних домів при допомозі кооперації будівничих підприємств та будівничих товариств. Половина британського населення живе тепер у власних домах.

Від 1929 тільки одна департаментальна крамниця зачинила свої двері, всі інші не мали ні одного року без зиску. Ні одна залізнична фірма не мала втрати. Один великий готель розібраний під урядову будівлю, але ніодин великий готель не збанкрутував. Не упав теж ніодин банк.

Виглядатиме неймовірним факт, що на цілм світі найскорше зростають тепер міста в Англії. Вемблі, наприклад, мало в 1924 20.000 населення, а тепер має 60.000. Гайз мало 11.000 населення в 1928, а тепер має 35.000. Лютон мало 50.000 в 1924, тепер має 80.000. Ковентрі мало 70.000 в 1921, а тепер має 190.000. Жадна інша країна не може почванитися такими цифрами.

Таких скорозростаючих міст є тепер найменше двацятка. А завдячують вони цей швидкий зріст не рекламі, а творенню нового бізнесу. Найбільше їх у сусідстві Лондону. Фактично Лондон оточений »поясом добробуту«. Лондон не тільки найбільше, але й найскоріш зростаюче місто на світі. Він займає тепер 800 квадр. миль (поверх 2.000 квадр. кілометрів) та поширюється все далі, пожираючи фарми, села і міста. Зростові Лондону не видно меж.

Де приватна ініціатива доходить до таких вислідів, там мусить бути успіх. »Дерево осуджуємо по овочах«. Жадних нових

природних багатств не відкрили. Було лише кілька державних субсидій. Правительство частіше перешкаджало, ніж помагало, за виїмком сталої і поширеної політики охорони краєвого промислу.

Добробут, який витворюється та поширюється тепер у Вел. Британії, не ґрунтується на кредиті. Британці не купують тимчасового добробуту, залишаючи внукам сплату довгів. Вони поширюють бизнес зисками. Штучної інфляції цін не було. В британських підприємців та фінансистів є фактично свої власні методи успішності, які не мають претенсій зватися науковими. Їхній успіх не базується ні на статистиці, ні на усталених операціях, ні на графічних картах. Він зовсім не має прикмет науковості, механічності чи логічності.

Тейлорівський систем наукового ведення бізнесу зовсім в Британії не прийнявся. Перша фірма, що прийняла його вповні, попала в фінансові клопоти. Британські підприємці виробили поволі свої власні методи успішності, не надаючи їм ніякої назви. А що вони не визначаються наглядністю, то й не звернули в світі на себе такої уваги, на яку заслуговують.

У британців менш ініціативи, ніж в американців. Британці глядять підозріло на всякі нові бізнесові схеми й пропозиції. Богато британських винаходів занедбали в Британії, а розвинули в Зл. Державах. Світ завдячує дуже багато ініціативі американців. Але ініціатива — це тільки одна з прикмет, потрібних до розбудови бізнесу. Бути першому на початку перегонів добре, та нагороду осягає той, хто перший дійде до мети.

Американці, на думку британців, за теплярними методами в бізнесі. Успіхи пятилітньої праці хотіли-б отягнути в одному році. Уживають всяких можливих методів стимуляції бізнесу. Винайшли методу «високого тиснення» в продажі, масову продукцію, перекапіталізацію і штучний добробут, та біржеву маніпуляцію. Вони показали іншим народам, чого можна доконати, але не показали, чого можна доконати напевно. Така, бодай, думка про них у британців.

Припустім, що оголошено світовий конкурс, яка нація виплекає найсильнішого дуба. Британці посадять здорове, молоде дерево на горбі в полі і лишать його, щоби росло. Зате американці дадуть в землю хитро зложені хемікалії та посадять найбільше дерево, яке зможуть найти. Для коріння достарчатимуть постійно потрібну кількість води. Коли дерево виросте, поставлять над ним шкляний будинок і заведуть вентиляцію. Доглядатимуть його на всякі способи, і виросте велике, але безсиле дерево. Дерево-велитень, але не дуб. Коли-ж надійде буря, то знищить і дерево і шкляний будинок.

Американець або оптиміст або песиміст. Оптиміст в часі добробуту, песиміст в часі депресії. Британець навпаки, ні опти-

міст, ні песиміст. Ні зріст, ні упадок бізнесу впливу на його душевну рівновагу не мають. Він пізнав, що добробут і депресія тимчасові. Він ніколи не думає, що зловив світ за ноги, але ніколи теж не думає, що все пропало. Він твердий. Щоб не наступало — держитися.

Головна основа британського успіху — здоровий розсудок, прикмета, яку можна стрінути рідше, ніж здавалося би. Бритійці — народ дозрілий. Коли роблять зміну, то обережно. Свої експерименти звать завжди тимчасовими. Банк Англії теж був тимчасовим досвідом, який показався успішним. Бритійці не люблять того, що зовсім нове. Вони приймають тільки те, що можуть пристосувати в практиці. Вони переконані, що Ендрю Карнегі мав рацію, коли сказав: «піонерство не поплачує». Їх не підійдеш фразою: «калькуляція зисків». Доки нової схеми не признали загально практичною, вона не матиме й тіни виглядів в Британії.

Друга основа британського успіху — толерація. По війні помітний у Вел. Британії зник класових різниць та упереджень. Немає класових суперечок і ненависти. Між політичними партіями сьогодні мало різниць. Теперішній прем'єр міністрів соціаліст, а дає йому владу консерватисти. Така річ була-б неможлива в жадній іншій країні. В кабінеті міністрів сидить лорд поруч залізничного машиніста. Половина членів палати лордів родилася в селянських хатах. В такій країні неможлива, очевидно, класова революція.

Вел. Британія країна компромісів, в бізнесі, не ультиматумів. Британець пізнав, що по дитинячому казати: «Це моє останнє слово — приймай його або ні!» Він має засаду: «Давай і бери!» Йому не розходиться, щоби витягнути останній цент. Він вяже нове зі старим, науку з традицією. У висліді його вирозумілості в Англії менше тертя, менше політичних криз, чим у якій-будь іншій країні. А зменшення тертя це чудово-успішний лік на зменшення коштів управи.

Поліпшення — повільне і стале, це основна засада британського бізнесового світа. Бритійці дбають більш про те, щоби задержати те, що мають, ніж щоби доскочити того, чого бажають. Вони думають про минувшину і теперішність більше, ніж про майбутність. Не укладають «пятирічок». Не люблять драстичних змін. Втинають в одному кінці і надточують в другому, відповідно до вимог зиску. Вперед ідуть повільним кроком і часто миркаючи, як слон, переходячи міст. В серці британець не любить зміни майже так само, як китайський мандарин; та натиск конкуренції пре його наперед.

Бритійський бізнесмен рідко коли послугується графічними картами. Про бізнес у вигляді кривої лінії він не думає. Частинно по причині слабої імагінації, а частинно через те, що має перед очима всі деталі і всіх людей своєї організації. Він

завжди думає про людський елемент. Коли британець плянує щось, то відповідно до здібностей своїх співробітників, потреб своїх покупців та вимог традиції. Він ніколи не зриває з минувиною, коли це тільки можливе. Щодо техніки успіху — це політика примінення. Та треба зазначити, що вона показала мудрою і практичною.

Ніде у світі немає мабуть такої фабрики, як фабрика Кедбері, що займає перше місце в какаоовому та шоколадовому промислі Англії. В ній фактично немає степенів та ранг. Директори думають і працюють, а робітники працюють і думають; від останніх вийшло поверх 40.000 ріжних порад. Духові умовини досконалі. Сидячи при обіді у величезній їдальні, робітники слухають музики органу і співають пісні зі своїх співаників. Ця стара квейкерська фірма найшла спосіб на те, щоби 8.000 її робітників працювали і почувалися, як співники. Безперечно, варт простудіювати мегоди успіху, що дали такий вислід.

Майже всі британські фірми цінять своє добре імя. Через те в британському бизнесовому світі дуже мало ошуканства, а чесність у бизнесі стоїть високо. Присилаючи мені чек на 96 ф. ш., мій друкар пише до мене: »Я дослідив, що почислив вам за богато, і радий, що завважив це скорше, ніж ви«. Від електричної фірми, що освітлює мій дім, дістав я чек на 18 ф. ш. з повідомленням: »Ми рішили знизити наші ціни, тож даємо вам рабат на вашій останній заплаті«. Такі випадки стрічаються часто в Вел. Британії.

Британські бизнесмени мають теж свій власний спосіб не допускати до банкруцтва. Жадній фірмі, що виробляє загальнознаний продукт, не дають власти. Коли її резерви вичерпані і вона дійде до граници позичальности, тоді за дорадою її банку тихо її перебирає успішний конкурент. До її проводу ставляють нових людей та дають їй новий початок. Британці не люблять голосного упадку. Коли бизнесова будівля хитається, не валять її, щоб ішла на ліцитацію, а покликають будівничих та зміцнюють її.

До великої міри британці зважають на бизнесову будівлю, як на цілість. Вірять в солідарність. Через те фактично немає в В. Британії голодних і бездомних людей. Богато можна сказати проти системи »дол« (грошевої допомоги безробітним — перекл.), але вона зовсім усунула страхіття бездомности та голоду. Британські безробітні не потребують ставати прошаками або генгстерами. Армія безробітних все ще велика, та в 1933-1934, за виїмком текстильного та деяких ділянок важкого промислу, вона зменшилася.

Таким чином, як бачимо, богато проблем, з якими інші нації досі не можуть дати собі ради, в Вел. Британії розвязано. Англія має свою методу успіху. В справі добування зиску і тривалого та безпечного будування бизнесу вона стоїть сьогодні на першому місці серед націй світа.

З англ. переложив за дозволом автора о. Т. Д. Волохатюк

Ст. Луцик

Вистава М. Глуценка

Мало котрий сучасний український мистець здобув собі стільки прихильності чужих і своїх критиків, а ще більше симпатій публіки — як це пощастило Миколі Глуценкові. Не диво отже, що давно заповіджена збірна вистава його малярського дорібку — здавалося всім, буде неабиякою атракцією виставкового сезону у Львові. Глуценко знаний тут з кількох виставок і монографій; ніхто не сумнівався, що він своєю індивідуальною виставою закріпить назавжди своє упривілюване місце в нашій сучасній пластичній творчості.

На жаль, Глуценко своїм останнім виступом багатьох розчарував. Правда, може назовні так воно страшно не представлялося, бо аранжери виставки, при помочі преси й добрих знайомих, як могли ратували опінію цієї більш комерційній, чим мистецькій імпрезі. А однак можна було зауважити характеристичне явище; майже вся поважніша мист. критика збула виставу Глуценка недвозначною мовчанкою, а всі більші рецензії писані переважно людьми, які мало мають даних, щоби забирати голос в справах мистецтва. В більшості всі ті рецензії мають або характер популярно-інформативних статей або «інтимних» рефлексій принагідних рецензентів, що в деяких випадках доходять до гумористичних концепцій. Як-не-як, а такі найліпші критики, а властиво уривки з них, поміщені в каталогу вистави, хоч Глуценко здобув їх далеко не такими працями, як на цій виставі у Львові. Знаємо, що це лише «технічний» засіб при улаштуванні подібних імпрез та шкода, що лише ним остався, не маючи належного рівноважника в самій виставі. Правда, мало найдемо людей серед фахівців і «ляків», яким би не подобалися Глуценкові полотна; навпаки, його картини мають ту рідко-побивану прикмету — якої бракує неодному сучасному мистцеві — що найскорше здобувають покупців. Глуценко належить до т. зв. «модних» малярів, що вміють відчутти смак і запотребування публіки й залежно від того оформлюють свою мистецьку творчість, яку з часом зводять до звичайної продукції, що з мистецтвом ледви чи має щось спільного. На кожний випадок можна прийти до такого висновку, розглядаючи малярський дорібок Глуценка на останній виставі у Львові.

Від неоклясицизму, яким на спілку з Бабієм колись Глуценко започаткував свою мистецьку кар'єру, по переїзді в Париж переходить досить нагло до імпресіонізму й на нім задержався до нині, не посуваючи ні на крок далі свої формально-мистецькі шукання. Глуценко здобув легкий, ефектовний рисунок і гармонійну гаму кольориту, але з технічного боку, його полотна виказують дуже скупі засоби вислову: мазок доволі анар-

хічний, випадковий, часто неповний, а кольорит анемічний і дещо пересолоджений. Глущенко ще й досі не опанував олійної техніки вповні, він зустрічає тут значні труднощі, а полотно є для нього досить опірним матеріалом. Глущенко без порівняння краще вивується в акварелях і рисунком тушом. Тут зразу помічається сильний почерк пера і пензля, що інколи набирає експресійного виразу, але це досягає Глущенко радше тушом, ані-ж акварелею, яка часто-густо є зайвим додатком. В цих акварельованих тушах дійшов Глущенко до свого рода перфекції та віртуозности; це відноситься головню до деяких пейзажів і одного-двох актів. Ілюстрації до «Мертвих душ» виконані самим тушом, та мистець використав тут більше технічних «фокусів», аніж справности власної руки в орудуванні пером чи пензлем. Решта експонатів виконана менш-більш подібними засобами, але зі слабшим ефектом, що в більшій кількості викликає вражіння шабляновости.

На виставі домінував пейзаж на перекір утертому переко-нанню, що спеціальністю Глущенка є портрети, жіночі акти, жанрові сцени, тощо. Тим разом не багато з цього було можна оглядати, а й це не надто високої якости; ніодню з цих полотен не дорівнувало працям Глущенка з попередніх виставок. Зате можна було переко-натися, що Глущенко має своерідний підхід до жіночого портрету й акту; нап्राвду, не знати, коли він малює один або другий, бо до кожного позує йому жінка в неглижу. Глущенко просто не може собі уявити, що можна малювати акт без усяких фаталашків в роді стаників, сорочок, панчішок і т. п. «удрапування». Він може собі уявляє, але не робить цього з обчислення: знає смак публики й покупців. Чи це однак має щось спільного з мистецтвом? — Серед такого рафіновано-інтимного оточення виставки можна було подибати ще ремінісценції з тих часів, коли була добра коңонктура на інші «вироби», які треба було продукувати для «країни трудящих». І от ці «Бездомні» ніяково почувуються в оточенні півнагих жінок з сильно кармінованими устами; це їдкий дісонанс вдерся до тої будуарної атмосфери. Та грубо помилявся би той, що хотів би тут доглядіти якоїсь глибшої думки чи змісту картини. Ці справи чужі Глущенкові так, як чужі є для нього завдання, що стоять на шляху українського плястичного мистецтва.

Е. Л—ович

Ніппон

I

Коли 1603 року Токугава Ієясу став шогуном і криваво здусив християнізм — Ніппон опинився в тяжкій ізоляції від впливів європейського світу: під загрозою смерти не можна було ступити європейцеві на землю Ніппону і під загрозою смерти не можна було виїздити ніппонцям в європейські краї. Ця ізоляція, а ще більше внутрішня втома, спричинена довгими домашніми війнами — заколисували його у довгий і тяжкий сон, з якого пробудили його 1853 року армати американського адмірала Перрі.

Після цього, відносно пасивного періоду, наступила реставрація, а далі у швидкому темпі ніппонський ренесанс. Наглу перемену ніппонської вдачі, з дрімучо-пасивної на активістично-європейську, вважається часто на заході майже чудом. Тимчасом, хоч як блискучими є здобутки ніппонського ренесансу — вони не є чудом, вони мають глибокі і логічні коріння в давнині, яка дуже нагадує історію європейських народів. Змагання, боротьба, жажда перемоги, дарвінівське звитязство сильніших, що різбили історію європейських народів — різбили також історію Ніппону. Не диво, отже, що історіо-філософічна ферментація Ніппону завершилася остаточно у таку цивілізацію, яка дуже подібна до західно-європейської. Без тих історично-моральних основ, впливи європейської цивілізації були-б пройшли повз Ніппон, як переходять повз решту азійського континенту.

Ніппон не випадково став «Великою Британією Пацифіку». Не тільки його географічне положення нагадує дуже положення британських островів, але також расова формація, процес схрещення, є аналогічний до процесу англійської раси: так само, як англійська раса повстала зі схрещення місцевих племен з племенами наїздників, Саксонів, Тевтонів, Данців, Норманів, — так само нинішня ніппонська раса є перетравленою мішаниною місцевих племен з наїздниками, що напливали з островів Пацифіку, з Монголії, Кореї, Китаю, Маляїв, Індій, а навіть Єгипту.

Перші зерна цивілізації витворили не місцеві племена, які правдоподібно були дикі, але наїздники. Вони мусіли зводити боротьбу з місцевими автохтонами й описи тих неустанних походів збереглися у славних «Коїкі» і «Нігонгі», які в дечому нагадують наші історичні думи, а в дечому біблійну «Генезис». В них зберігся у хронологічному порядку реєстр всіх ніппонських володарів, аж до першого володаря Джімму Тенно, сина богині сонця Амарерасу, який після переказу «Нігонгі» перший оснував 660 року перед Христом державу Ямато зі столицею

Кашивабара. Назву «Ямато» вони уживали аж до кінця VII віку по Христі. Коли їх влада поширилася на цілий ніппонський архіпелаг — вони прийняли назву «Дай Ніппон», або «Дай Ніггон»; «Дай» — значить «великий», а «Ніппон» — «край сходячого сонця».

Перше тисячліття ніппонської історії є досить мрячне, бо хоч «Коїкі» і «Нігонгі» містять багато переказів з тих часів, але ці перекази є більше легендарні, ніж історичні. Щойно, коли у VI віці по Хр. впроваджено в Ніппон штуку писання — записки з тих часів набирають історичної вартости. В цьому віці впроваджено також офіційно буддійську релігію, що мало великий вплив на кристалізацію народнього характеру Ніппону.

Буддійська релігія, а також китайські звичаї і культура продиралися у Ніппон вже кілька віків раніше через Корею, яка тоді була провінцією яматських володарів; але щойно у VI віці цю релігію признано офіційною. Перед тим офіційною ніппонською релігією була шінто, яка мало займалася трансцендентним життям і божественними силами, а голownу вагу клала на впливи тих божественних сил на земне життя людей. Її змістом був культ мерців, які після її навчання, мають великий вплив на життя тих людей, що остали на землі. Вслід затим та релігія втворила була широко розвинене ідолопоклонство, бо кожна родина, через довге обожання своїх предків, а також місць і предметів з ними звязаних — втворила собі окремий круг своїх власних богів.

Впровадження буддизму, мимо початково завзятої боротьби з шінто, не виперло останньої, бо буддизм вносив якраз те, чого було браку шінто: поняття універсальної, домінуючої божеської величини, як також релігійно-моральний кодекс. Ціла етика і мораль шінто замикались у переконанні, що закони природи є добрі і святі; тому чоловік найкраще поступає тоді, коли слідує за імпульсами природи. Розвій і комплікації збірного життя, які вимагали точнішої дефініції «імпульсів природи» — підготовили ґрунт до буддизму.

Та мимо цього шінто існує у повній гармонії побіч буддизму до нині. Шляхом еволюції, буддійська «вандрівка душ» утотожнилася з культом обожання предків і нині шінто являється немов лучником між національними емоціями і релігійними. В ній плекається релігійну пошану до національної традиції, до предків, родини, національних героїв, і вкінці та понадсе, до монарха, який є теж головою ніппонської церкви, та духово уважається найстаршим членом великої ніппонської семі.

Важне місце у ніппонській історії займає інтелектуалістичний період, званий «Нара», який тривав сто літ (700—800). Цей період видав поважні здобутки в ділянці штуки, літератури, в формах товариського життя та культурній огладі, хоч в парі з тими здобутками відбувалося миршавіння соціального ладу, твердої моралі і політичної сили. Моральна розпутаність,

нерозлучна товаришка надто розвиненого інтелектуалізму, довела була також і Ніппон до великого суспільного хаосу і домашньої війни, в якій остаточно скристалізувався ніппонський феодалізм, подібний до пізнішого європейського.

В часі цього періоду напливало до Китаю багато мистців, філософів, техніків, так, що з тої пори залишилося для Ніппону багато культурних, літературних і будівельних пам'яток. Зате влада монарха в тому часі буда дуже занепала. Його зведено до ролі божественного світилиця, а фактичну владу узурпували собі представники родини Фуджівара, які через кілька віків виконували всю адміністративну роботу. Шляхта, на якій опиралось правління, поділилась була на дві часті: *куге*, двірську, — і *буке*, селянську. Послаблення суспільної карності й анархія, в якій ніхто не був певний свого життя — зродили за почином *буке* приватну міліцію, з якої пізніше виродилась славна каста *самураїв*.

Інтелектуалістичний період Нара відносився байдуже до розпусти, злочину і до нужди мас. Всю свою увагу він скупчував над естетичною сторінкою життя. »Штука для самої штуки!« — було його кличем. Культурні здобутки цього періоду, які у великій кількості залишилися по нинішній день, містять в собі глибокий артизм, але zarazом вони є мертвими, пригноблюючо вдумчивими, інтроектними і пасивними, як всяка азійська штука. Але жива ніппонська вдача не далася в ній задусити. Гін до чину, до боротьби і перемоги, подібно, як в європейських народів, почав шукати суперників. Коли-ж zdeгенерований центр їх не давав — вони шукали їх самі між собою.

Після періоду Нара приходить ера Геян, яка тягнеться через три віки (800—1100). На початку цієї ери верхівка докочується до цілковитого розкладу, але з низу появляються рівночасно нові, здоровші парості, які з часом самі перебирають владу в руки. В той час, як двірська шляхта, *куге*, деморалізується матеріальними добрами і блеском зовнішніх життєвих форм — *буке*, селянська шляхта, йде цілком іншим шляхом. Вона далі плекає тверду мораль і звичаї, далі гартується у домашніх війнах, в боротьбі таки самі між собою. В цій боротьбі вродився з часом дух і завзяття самураїв, які повалили двірську кліку з родиною Фуджівара на чолі, та впровадили упорядкований лад, опертий на февдальних основах. На місце Фуджівара прийшли свіжі і здорові родини, Тайра і Міномото, які зі змінним щастям держали провід Ніппону в своїх руках через довгі століття. Як довго ці клани мали одного спільного ворога, так довго вони держалися разом. З хвилиною повалення родини Фуджівара, виринуло між ними суперництво, а далі довга і завзята боротьба, яка дуже нагадує боротьбу англійських рож Лянкастеру і Йорку. Сам мікадо далі лишається в тіні. Він був тільки релігійною легалізацією влади, сама-ж влада далі перебуває в руках представників одного з названих кланів, які приняли офіційну назву »шогун«, себто »великий, побиваючий вар-

варів, воєначальник». Не малий вплив на створення уряду шогуна мала й наука Конфуція, яка вчить, що влада повинна спочивати в руках найздібніших одиниць. Однак в Європі аналогічна селекція проводу відбувалася без помочі релігії, а часто навіть на перекір християнській етиці.

В цьому часі край робить великий економічний поступ. Духові і матеріальні стремління нації синтезуються в афоризмі: «дбай про дерево, а овоч прийде сам, як нагорода. Коли-ж, з великої жадоби за овочем, забудеш ти про дерево, — не матимеш нічого». Також естетичні традиції, передані періодом Нара, знаходять тут своє місце. Шляхта культивує мистецтво, літературу, архітектуру, гарну ношу, звичаї, але все це приймає, як розривку й окрасу життя, не як самоціль. Коли-ж вождеві клану Тайра, Кіоморі, вдалося віднести рішачу побіду над своїм противником і так позбутися опозиції — він і його прибічники теж починають дегенеруватись. Населення зненавиділо його тиранство і коли по кількадесяти роках з'явився Йорітомо, син вбитого вождя Мінамото — вся февдальна шляхта піддержала його в боротьбі проти Тайри. Він легко відніс над противниками побіду і, взявши їх в полон, всіх вирізавав у пень.

Йорітомо, ставши шогуном, теж завів деспотичний режим. Але його режим був значно мудріший від режиму попередника; він завів багато реформ і ніппонська історія згадує його з великою пошаною. Після Йорітомо і його нездари сина, приходить до влади родина Годжо. Після столітнього панування, їх повалює родина Ашікага і закріплює для себе шогунат на два віки.

За час панування родини Ашікага край раз підносився, раз занепадав. Вкінці, стративши опозицію, ця родина також дегенерується цілком. Сам мікадо не тільки стратив всяку власть, але навіть пошану. Його двір був зубожів до тої міри, що в один час він мусів продавати імперські автографи, щоби в той спосіб заробити собі на життя. Зате шогуни вели дуже виставне життя. За їх часів знову почали навертатись замилювання до естетичної витравности, знаної з періоду Нара. Шогуни ставлять величаві святині і пам'ятники, заводять різні фестивалі, укладають дистінговані звичаї. В цьому часі появляється також ніппонська національна драма, звана «Но».

Але дегенерація шогунів почала всім обридати. Проти них повстає шляхта і, поваливши їх, до влади приходять за порядком три великі мужі: Ода, Гідейоші і Токугава, про якого була згадка на початку. За панування першого, в 1549 році, єзуїт Франціс Ксавер перший раз впровадив до Ніппону Христову релігію. Сам Ода ненавидів буддійську релігію й уважав всіх жреців за лінюхів і гіпокритів. З ними він мусів безнастанно зводити порахунки, бо на протязі довгого безладу, вони вспіли були глибоко запустити коріння своїх впливів. Для противаги їм, Ода почав був піддержувати християнський рух: він відсту-

дав площі під будову християнських церков, а навіть давав гроші на їх будову, так, що в короткому часі християнська церква начислювала біля 150.000 вірних і мала біля двіста церков. Враз з християнськими місіонерами напливали до ніппонських портів також європейські купці й авантюристи, які привозили з собою європейську зброю й амуніцію.

Ода не панував довго. Його вбито, а на його місце прийшов другий славний генерал, нешляхотського походження, Гідейоші Тойотомі, якого уважають найбільшим воєнним і політичним генієм, якого видала ніппонська історія. В першій мірі він залізною рукою підчинив собі всю роззухвалену фєвдальну шляхту і перший раз зібрав всі ніппонські землі під одну правлячу руку. У своїй роботі він кермувався не тільки силою, але також підступом, змішаним з жорстокістю. Втричі він перевищив Генрика VIII, відтінаючи своїм шістьом жінкам голови за віроломство. Він дозволяв носити людям розумні голови, але тільки тоді, коли ці голови служили його інтересам. Коли потрібно йому було грошей, то він не вагався знищити цілі міста, аби дістати від них окуп. Та мимо цього ніппонці його дуже високо цінять, бо своїми засобами він здусив відосередкові сили, споїв назад цілий край і поклав основи під нинішню велику імперію. Здусивши опірних князів, та підчинивши їх своїй залізній волі, його численна армія опинилася без заняття. Щоби позбутися її, він вислав її до Корєї, яка в бігу історії еманципувалася була в самостійне королівство. Під кінець 16 віку Гідейоші помер. Армію з Корєї відкликано, але за той час вона успіла так сплюндрувати цей край, що він вже не скоро піднявся.

Гідейоші у відношенні до християнства пішов з початку слідами свого попередника і піддержував його, як противагу для буддійського клєру. Але коли християнська етика почала осуджувати його вчинки, він почав чимраз холодніше відноситися до неї. »Все мені подобається у вашій релігії — говорив він місіонерам — тільки те ні, що ви позволяєте мати тільки одну жінку«. Але скоро і другі річі почали йому не подобатися. Він побачив, що навернені на Христову віру ніппонці починають з легковаженням відноситися до світської влади, а всю пошану починають звертати в бік своєї християнської гієрархії. Його охолодження поступенно обернулося у велику ненависть до всего християнства та закінчилося едиктом, який приказував знищити всі християнські церкви й організації, а місіонерам опустити ніппонські землі. Вслід за тим почалася нагінка на християн, в часі якої розпнято на хресті двацять-чотирьох християн. А між ними кількох єзуїтів.

Його наслідник Ієясу Токугава, який знову привернув уряд шогуна, задержуючи його в своїх руках, з початку цю нагінку проти християн припинив. Він справді не відкликав едикту, але також не старався його переводити в життя. Та скоро його відношення теж змінилося на гірше. В 1611 році він усунув всіх

своїх прибічників, які були християнами, або змусив їх відректися цієї віри. Три роки пізніше видав едикт, яким проscribeбував християнство з цілого Ніппону. Всіх чужих місіонарів, а також всіх цивільних європейців, крім голяндців і португальців, які індивідуально відносилися до цієї боротьби — приказав викинути, їх добра skonфіскувати, а церкви спалити.

З початком XIX в., за панування родини Токугава, двірська аристократія починає розкладатися. Моральну перевагу знову зачинає здобувати інтелектуалізм, мертвий естетизм, форма, елегантність і при тім дрімучий спокій. Зате селянська шляхта еволюціонує зовсім іншим шляхом. Серед неї далі уважається мужеським ідеалом грізно-спартанський самурай, релігією — шінто, а мистецьким змістом — динамізм і воля до чину. Вона далі служить резервуаром нових провідників, які в тій хвилині приходять на зміну, як лише старій еліті перегниє хребет. Серед неї також зродився дух реставрації, який остаточно повалив шогунат, повернув найвищий авторитет мікадові, синтезуючи духову і світську владу в одних руках.

В часах панування родини Токугава ізоляція Ніппону була так щільною, що вони не впускали на ніппонську землю навіть корабельних розбитків, яких буря загнала случайно до їх портів. В 1853 році заїхала в залив Ідо, нині Токіо, американська фльота під проводом комендора Перрі, який хотів добитися права азилю для американських рибалок, коли випадково буря зажене їх до ніппонських портів. Він привіз зі собою для ніппонського імператора багато дарунків, які мали продемонструвати успіхи західної цивілізації. Серед тих дарунків були телеграф, поїзд з локомотивою, годинники, машини до шиття, різні хліборобські машини, ваги, міри, мапи і т. п. Та це все не помогло і він мусів відійхати з нічмом, обіцяючи другого року ще раз загостити. Через рік він дійсно вернув знову і, загрозивши здемолюванням столиці шогунів Ідо, нинішнього Токіо, він таки добився потрібної умови. Цей випадок глибоко зачепив національну честь ніппонців. Він був також доказом слабости шогунів. Широкий загаль почав відвертатися від них, записуючи також в цілости на їх рахунок ганебний договір, який, на їх думку, був неважний, бо не мав моральної санкції мікада. Дальші події змушували шогунів підписувати подібні умови в Англію, Францію, Голяндію, Росію і др. Ці договори з одного боку ще більше дискредитували шогунів, а з другого ще більше загострювали ненависть до чужинців. У висліді вони наповнювали цілий нарід чимраз більшою любов'ю до мікада.

Проти чужинців почались були терористичні випадки, вбивали не тільки туристів, але навіть офіційних представників. Чужинці знову, для охорони своїх горожан, заквартирували були у важніших ніппонських містах свої війська, а навіть змусили самого мікада санкціонувати підписані договори. Але це не потрясло авторитетом мікада. Цілий нарід відчував великий брак

одної влади, в якій скупчуваласяби вся суспільна сила, напоена релігійно-національними емоціями. Представником такої влади міг бути тільки мікадо. Тому 1867 року, делегація, зложена з багатьох дайміїв, вручила тодішньому шогуну Йошіноду меморіал, в якому просила його зретигнувати з влади на користь мікада. На превелике здивування, Йошіноду згодився передати владу мікадові без ніякої боротьби. На тому закінчився уряд шогунів, який мав за собою майже тисячлітню традицію, так, що дехто уважає акт передачі влади мікадові не реставрацією, тільки безкровною революцією.

Після цього настає слава ера Мейджі, яка, під пануванням мікада Мутсугіто, тягнеться від 1868 до 1912. В часі цієї ери Ниппон перебудовується на європейський лад і на протязі пів віку досягає такі здобутки, які західно-європейські народи досягали на протязі кількох віків.

(Докінчення буде)

Евген Маланюк

Наступ мікробів

(На літературні теми)

Часопис той починає мене денервувати своїм паскудно-провінціальним культом „Парижу“ (очевидно, не мистецьких скарбів Лювру, Кліюні чи Карнавалле... а демімонденних каварень...). Виходить якась туга провінціальних зубрів за „столічною жізною“, в роді Яші з „Вишневого Саду“. Туга, яка у цих людей зраджує велику внутрішню порожнечу...

З одного листа.

I

За багато маємо сьогодні явищ, що псувають нерви і лише свідомість конечности заховати їх міцними, змушує редукувати коло спостережень до речей засадничих.

Біда бо не в тім, що в нашій далекій від веселощів дійсности існують веселі молоді й немолоді люди, що культивують в святій простоті оті анахроністичні „парижі“ в каварні „Деяпейс“, що з патосом наївно-широкого снобізму деклямують про „нове“ (!) мистецтво, що з натхненням, вартим ліпшого призначення, майструють екзотичні монографії, що творять якийсь підозріло-безжурний світик (щось середнє між циганським табором і жидівським містечком), світик, де існує система своерідних канонів і критеріїв та не менш своерідна гієрархія вартостей. Біда не в тім. І не такі болячки перебула історія нашої культури. Що-ж значать в порівнанні з ними ці дрібнички?

А, зрештою, десь-же мусять находити собі вихід продукти розкладу, неминучі в органічному процесі життя.

Та є одно засадниче „але“, що змушує трівожно зупинятися на цім явищі.

Воно — не лише у нас. Воно — „міжнародне“. Деінде воно вже кінчається, деінде осягає zenіту. Ще донедавна здавалося, що ця відворотна хвиля спізнілого декадансу омине наш острів зовсім і нове літературне покоління, „подъ трубами повите, подъ щеломы възлелѣяне, конецъ копія въскрѣмлене“, встигне переняти й вдержати полумяну штафету історичної тяглости.

Та, саме в моменті передавання, як це нераз вже траплялося в нашій традиції, рука того, що давав, залякла в смертельній конвульсії, а того, що мав взяти, показала за слаба. Так цілий дорібок винятково-напруженої й у виняткових обставинах доконаної праці духа — завис в повітрі. А луна від небогатьох імен — Зерова й Хвильового, Підмогильного й Бажана (автора не ним перерваної поеми „Сліпці“!) — ось завмирає в порожнечі.

Оттоді то й зявився зроджений з цвілі й мокроти дрібний біс підозрілого модерну й деляпейсної паризькості. А за ним, не для всіх, звичайно, зрима, витягається довготелеса тінь знайомої Постаті, що спеціально полюбляє саме такі періоди історії.

II

Мікроб, сам в собі, звичайно, — дрібниця.

Але та змова мікробів, той наступ мікробів, що розповзлися по Європі й наповзають далі наслідком гниття совітського бронтозавра і наслідком повсякчасного і повсюдного мордування органіки життя, самого bios'у існування, — то не дрібниця. То — смертельна небезпека для організмів прожертих історичними хворобами, расово неуконстатованих, національно невипростованих, врешті тих, яким історія заощадила попередньої школи „середньовіччя“, а географія приспала „готичні“ інстинкти.

Не все наведене, на щастя, відноситься до нас. Де в чому, напр. в нашім безприкладнім кількатисячлітнім расовім здоров'ї, — можемо бути цілком безпечні. Це — не все, хоч це й головне: недарма народи, zagrożені культурно й духово, чіпляються, як останнього рятунку, — раси. Отруїти нас надовго або глибоко — жадна отрута не здолає, — найближчий приклад — історія з т. зв. „українським“ комунізмом. Та, зате, брак де-чого іншого змушує нас до особливої чинної обачности, до повсякчасної духової гігієни й психічної профіляктики. Без дотримання їх грозитиме новий період національного анабіозу, новий історичний антракт.

Це, саме, література є тією областю, де передусім скупчуються центри національного здоров'я.

Малоросійські нахили, своєрідна духовна лінь, зловісні й не до кінця переборені гоголівські комплекси, обважнілий розум, що традиційно „спізняється“, і ослаблені рефлекс, — все це спокушає, як об'єкт коли й не легких перемог, то, бодай, експериментальних досліджень на тему „витрималости матеріялу“.

І тут різногатункові мікроби, ріжноманітно-ріжнокольорові біси й бісики, якими-б мікроскопійними вони не були, відиграють свою помічну роллю. Не якістю, так — кількістю, не блискучо, так — напевно, не безпосередно, так — збоку, не в певнім напрямку, так — створенням відповідної атмосфери, „клімату“, „milieu“... Не світським хлороформом, так псевдоевропейською „міжнародньою“ кокаїною „модерну“ та „паризькості“.

В непевних сутінках доби, в передранкових млах і випарах, „поки сонце зійде“, їх отруйна для спраглих легкої слави Танталів „роса“, коли й не „вийсть очі“, то, принаймні, поважно ослабить зір. Зрештою, більшого від мікробів і бісиків ніхто й не вимагає.

III

Атмосфера-ж і клімат (з огляду на час і місце), розуміється, — винятково сприятливі для „європеїзації“ й „умодрення“.

В провінціально-каварнянім задуху, серед мікробів і бісів, під керівництвом провінціяльних мефістофелів, виховується у нас дуже небезпечний тип письменника і мистця взагалі.

Підкреслюю: дуже небезпечний тепер.

Доба — переходова. Етап — переломовий. Грунт — не зміцнений. Літературна спадщина — не засвоєна й не забезпечена. Почуття історичної відповідальности за дальшу долю тієї спадщини — не вкорінене. І все це — в атмосфері заповітроней і заповітровоаній далі, в якій снуються сумнівні постаті і речі, нездемасковані й некаральні.

Нещодавно довелось прочитати цікаву характеристику расово розповсюдненого у нас примірника (у Р. Єндика в його книжечці про антропологию). Ото-ж тип той, звичайно, має карі очі — чорні брови, є палкий, темпераментний, страшенно талановитий, запальний, але... не дуже тривкий і витревалый (не маю книжечки під рукою й пригадую з памяти). Словом, як то кажуть — „кавалерійська вдача“!

Як-же яскраво рисується він на тлі нашої літературної дійности!

Коли читаєш збірку віршів такого „гусарина“, повість чи „репортаж“, коли оглядаєш на виставі його етюд

чи картину, коли переглядаєш його статтю чи слухаєш його музику, — з подивом переконаєшся, що він мимо, звичайно, молодого віку, так мало має в собі того першого й основного, без чого мистець не є мистцем: власної амбіції, мистецького гонору, часом навіть мистецького сумління. Це звучить парадоксально. Особливо для нашого мало-критичного в цім відношенні суспільства, яке, припускаю, якраз навпаки, вбачатиме там і амбіцію, й відвагу, і мало не прометеїзм: „У нас, в наших убогих обставинах і, подивіться, який, можна сказати, Париж!“ Але, нажаль, це не парадокс.

Говорю тут не про графоманію (і інші мистецтво-манії), що дає у нас такі цікаві для мистецької патології зявища. Це — область окрема і тема преширока.

Говорю коли й не про талант (адже-ж той тип завжди „талановитий“!), то принаймі про здібности, що не підлягають сумніву. Всі дані для виявлення власного обличчя — очевидні. Але він воліє мистецьке есперанто і стремить до вже усталеного й „освяченого“ стандарту. В чім річ?

Звичайно, велику ролю відіграє в цім традиційне хлестаковство, обплекс, що, може й прищеплений ззовні, закріпився в українській психіці наслідком цілого ряду історично-культурних причин. Адже-ж такої галерії Хлестакових, яку маємо хоч-би за останніх 15—20 літ, треба пошукати. Згадати-б бл. п. барона фон-Гасенка, що залишив свій слід м. і. і в літературі (підозріло-кіплінгівська „Найя з Джунглів“) і що його останнім чином було кільмьсячне обдурювання міністерства великої держави астральним винаходом „морської блохи“ („puce de mer“). А славнозвісний „доктор“ Захар Біський, гіпнотизер і винахідник „психометра“, що робив багаточисні сеанси в Європі й Америці, що про нього навіть жидівський „Руль“ в Берліні писав як про „нашево знаменітово соотечественніка“. Це було хлестаковство високої кляси, хлестаковство допроваджене до досконалости стилю. Але і Гасенко, й Біський все-ж були артистами, що їх творчість виявлялася лише в формі хлестаковщини. Далєбі, Гасенко, дипломат (оголосив р. 1919 війну Румунії) і винахідник (морський офіцер у... Франції), поет і бурлака, красунь і амант в стилу Қазанови, — це не остання тема для поеми чи роману. Це була героїчна відміна хлестаковщини.

На жаль, той елемент хлестаковщини, що, як складову частину характеру находимо її в типі, що нас інтересує, належить до хлестаковщини імітації на зимно, хлестаковщини, ужитої як помічний засіб на легкій дорозі найменшого опору.

Було-б несправедливо твердити, що той тип є позбавлений всяких амбіцій. Навпаки, його найбільша, керівна (і в основі своїй шляхетна) амбіція, що жене ним, як не-

плодний суховій — перекотиполом, — це жадаба зробитися великим мистцем, але — зараз-же, як-стій, і обов'язково найдешевшим коштом, з найменшою витратою духової енергії. В результаті фатальне, неплодне і свідоме епігонство — в ліпшій випадку, в гіршій — „перелицьовування“ досить, звичайно, запізнених зразків, щойому їх підсуває не шире ними захоплення, лише власний безкритичний снобізм, або услужний біс „європейськості“, що чагує над ним повсякчас і спокушає догідністю „творчого“ життя.

Тому-то про яку-будь „мого духу печать“ — шкода говорити. Крізь сторінки книжки, цей, звичайно якийсь, дійсно, „репортаж“ з побіжних екскурсій автора, — тільки зрідка прогляне авторове обличча, а дивлючись на картини, з трудом відріжняеш напр. Глушенка від Гришенка, так до кінця й не второпавши, на чім, власне, полягає їх індивідуальна (а не „європейська“) вартість. Це не „впливи“. Впливи — явище майже неминуче і, беручи їх динамічно, як боротьбу, а не капітуляцію, — вельми корисне. Вони можуть бути прекрасною й суворою школою виховання індивідуальности. Ні, не впливи, а щось значно більш поверховне, значно гірше.

Ще до недавна, як на приказ, в творах фігурували робітники, комини, кремлі, трактори, піт, мозолясті руки й переможна кляса (саме тепер обсервуємо це по сусідству в ріжних дзвігарах, леварах і авангардах). І раптом знову-ж, як на приказ, зароїлося від національних чинів, конквістадорів, капітанів, полководців, косметики, парфумерії і парижів, парижів — без кінця..

Вже сама автоматичність в зміні тем і метафор — надто підозріла, щоб її брати поважно. Підозріла ця безхребетна інертність в уляганню протягам і подихам, звідкіль-би вони не йшли, ця „дисципліна“, що її виказує наш „динарський тип“ під нечутний регіт мікробів і бісів.

IV

Скажуть: що за претенсії? що за вимоги? І це в наших тяжких умовах, коли... і т. д. Адже-ж на всім світі панують Репортаж і Снобізм. Дякуйте, що хоч з „пролетарською літературою“ та московською мітотворчістю в нас покінчено, — адже де-інде вони квітнуть пишним цвітом. Чого-ж ви хочете від нас, яким... і т. д. І що за місяністична поза у автора, що сам є — епігон, переспівувач і, можна сказати, квінтессенція впливів (див. рецензії на „Земн. Мадонну“)?

Ото-ж, бувають такі періоди історії і такі народи, які хоч-не-хоч, мусять бачити — далі і гостріше, відчувати — сильніше, чути — тонкіше, словом бути чуйним — не бійтесь цього слова! — форпостом на пляцдармі ідей, на

війні духа. Власне такою війною охоплений нині цілий світ, а найтрагічнішої виразності набирає вона на українських теренах. Вислід її означить ту чи іншу цілком конкретну ситуацію. Цей духовий, але тим не менше реальний характер цієї війни не тільки змушує українську літературу й культуру до максимальної участі в ній з максимальним-же моральним напруженням, але й розгортає перед нею цілком реальні перспективи. Коли життя нації зредуковане до справ духових, коли воно не може рости вширину й довжину, нічого іншого не залишається, як рости вгору, як перегрупувати національну енергію й скупчити її на царині духа.

На цім полягає нині історична відповідальність української літератури.

Хай ті, кому це подобається, культивують у себе плитку поточну моду. Хай гіпнотизують себе „соціальними“ екзотиками й насолоджуються східними солодощами. Хай підлягають чарівній флейті факірів і впадають в транс від муринського джезу й совітського фільму. Хай собі й далі „репортажують“ функції й запахи власних залоз і думають при тім, що творять „нове“ мистецтво. Хай собі уважають Джойсів і Селінів, Еренбургів і Авдєєнок за сучасних Гомерів і Шекспірів. Хай, врешті, поглиблюють свій мистецький атеїзм і механістичний матеріалізм, аж дійдуть до розважань над сексуальним життям молекул і проповіді свідомого материнства серед хемічних первнів і льогаритмів. Для сильних це буде скороминуча хвороба, для слабих — вигідний спуск в небуття.

Нашій літературі, що на снобізм*) ніколи не хорувала (не тому, що — „sine nobilitate“, а тому, що, якраз навпаки, Словом о полку, Могилянською Академією і Шевченком була завжди ноблітована), в час, коли цей снобізм джезами й репортажами, раз совітщиною, раз європщиною починає її чіплятися, — треба особливо твердо пам'ятати догмат творчості.

Великою, часом тяжкою ціною мусить оплачувати мистець свій твір. Щоб твір був живий і здібний до дальшого життя треба заплатити еквівалентом життєвої енергії, дати частину власного життя. Цей нещадний закон мистецької творчості, про який в глибині душі догадується кожний мистець, може найстисліше висловив колись Шіллер: „Was unsterblich im Gesang soll leben, — Muss im Leben untergehen“. Дешевим коштом і навіть „безплатно“ можна робити репортажі і віршики, а навіть вичувши

*) Боюся, що наші домові сноби не всі знають походження цього англійського слова, хоч анекдотична генеза його досить відома. Ото-ж „сноб“ є ніщо інше, як скорочене латинське „sine nobilitate“, що ним — з браку титулів — сигнували колись свої прізвища „кепсько уроджені“ студенти старих англійських університетів. Слово це в його пізнішій значінню дуже спопуляризував Вілям Теккереї.

конюнктуру, продукувати пухлі томи порнографії („пролетарської“ також) чи романів з псевдопсихологічними, як казав Хвильовий, ливами-переливами. Але без морального напруження, без творчого вогня, без готичної скерованости до Отця всякої творчости, без віри — твору не буде. Буде — бездушна й бездиханна мертвечина, шматок неорганізованого духом і, значить, неопанованої формою хаотичної матерії. Або, коли автор робиться гучномовцем духа тьми, — щось ще гірше.

Власне, в негачії або забутті цього догмату й полягає т. зв. криза сучасної літератури й мистецтва, що є „інтернаціональні“ і есперантивно-жаргонові, а передусім безбожні в найстрашнішій значінню цього поняття. „Творці“ їх не вірять в творчість і воліють бути роботами в області, де робот не має що робити.

Не маємо права на цю „кризу“ поклатися і все нею виправдувати. Мусимо дивитися по-над сьогоднішні обрії і крізь туман доби, памятаючи, що „криза“ ц. т. антракт морального параліжу, період імітацій, акторства, шахрайства і шулерства (не лише в літературі) — минеться, розвіється, як дим, зі всіма блудними вогниками „звїзд“, з метеорами тимчасових авторитетів і марних слав, з модами й снобізмами, з цілою системою скарловатілих критеріїв і гнилим риштованням штучних гієрархій.

В нещаднім світлі майбутнього не допоможуть дотеперішні захисні кольори, що ними поки-що маскують, нівелюють і „інтегрують“. Очі всіх ясно тоді побачать і розрізнять, де — бронза („...aere perennius...“), а де — гній.

13.III. 35.

О. В.

Четверта Росія

Перша — була царська. Друга — та, якої, мов Месії, чекав нарід російський і інтелігенція, — роздоптана большевизмом, перейшла до історії під жалюгідним імям «жеренщини». Третя — ленінська-сталінська, а зза її контурів вже видно четверту, ту, що наступить по упадку Совітів.

Про цю Росію писав в 1923 р. Д. Донцов: «під новою, грядучою Росією розумію той новий тип людини і нації, який родиться на удобрених революційною кровю і гноем просторах Росії», тип — жорстокий і жадібний, позбавлений всяких сентиментів, захланний, неперебірчивий в засобах, безоглядний там, де йде про боротьбу за існування одиниці або цілого московського народу... (Календар-альманах **Дніпро** на 1923 рік, ст. 77) Року Божого 1935 — цей новий тип цілком вирізьбився. Нижче подаємо уривок з прецікавих спогадів **И. Солоневича** (Посл.

Новості, Париж 27 II), Росія в концтаборі, з безнамірною та блискучою характеристикою цієї «нової людини», з якою нам доведеться мати діло в четвертій Росії.

В цій уривку малює автор свою подорож на Соловки, спільно з іншими засланнями:

«Інтелігенції на весь вагон всього п'ятьох: нас троє (засуджених за спробу втечі з СРСР), бідний романтик Стюпушка і ще якийсь петербурзький технік. Ми всі влаштувалися разом на середній причі. Над нами — група петербурзьких робітників, їх я не бачу. Другу половину воза займають ще з двадцять робітників — вони гладші і ліпше вбрані, ніж селяни, або краще сказати, менш голодні й обдерті. Всі вони сплять...

Щільно збитою зграєю сидять коло грубки кримінальники — «урки». Вони не те, щоб обдерті, вони просто напівроздягнені, але їх ратує неймовірна, вовча витревалість бувших безпритульних. Всі вони — результат найжорстокішого природного добору. Всі, хто не міг витримати поїздок під вісями возів, ночівок в кучах вугля, виживлення з помийних ям (совітських помийних ям!), всі ті вигинули. Лишилися найміцніші, як вовки витревали, що як вовки ненавиділи цілий той світ, що вигнав їх дітьми на шлях голоду, на вовчу боротьбу за життя.

Тепло від печі досягає, нарешті, й до мене, й я починаю куняти. Прокидаюся від дикого крику і бачу:

Притулений до стінки возу, блідий, стоїть наш технік і шарпає до себе якийсь мішок. За другий кінець мішка вчепився один з «урків», миршавий хлопчина, з очима тхіра, злапаного в лапку. Борис (брат автора — О. В.) теж тримає за мішок. Схема ясна: «урка» спер мішок, технік відіймає, «урка» не віддає, числячи на поміч «своїх», Борис намагається щось поладнати. Він щось говорить, та серед загального гамору і лайки не второпати жадного слова. Миготять п'ястуки, поліна і навіть ножі. Ми з Юркою (Юрко — син авторового брата, Бориса — О. В.) кулею викидаємося на допомогу Борисові.

Втрюх уявляємо ми собою «боеву силу», з якою треба числитися «уркам», навіть цілій їх зграї до купи. Одначе миршавий хлопчина цупко і розпачливо тримається за мішок, аж звідкись не залунав спокійний і владний голос:

— Пусті мішок...

Хлопчина пускає мішок і відходить на бік, втираючи рукавом носа, але з виглядом виконаного обов'язку.

Спокійний голос говорить даліше:

— Нічого, іншим разом візьмемо так, що й не почете.

Оглядаюся. Високий, синаво-блідий, запитий і видно сильно й часто в своїм житті битий «урка», очевидно «па-

хан» — отаман зграї кримінальників. Він говорить, звертаючись до Бориса:

— А ви чого лізете? Не ваш мішок, не ваша справа. А то так і ножа вночі можемо встромити... У нас, братику, на жадних ревізіях ножів не відберуть.

Робітники вгорі зберігають повну невтральність. Селяни щось несміливо і приглушено воркотять по своїх кутках. Лишаємося ми в чотирьох (Стьопуньки не числимо) проти 15-х «урків», які готові на все і нічим не ризикують. В цім каторжнім возі ми неначе на незалюдненім острові. Закон лишився десь за дверима «теплушки», закон в особі якогось конвойного начальника, зацікаленого лише в тім, щоби ми не вивтікали і не передохли в кількості, що перевищає якийсь мені незнаний «нормальний» відсоток. А що тут хтось когось заріже, кого то обходить?

Борис повертається до «пахана»:

— Ось тут нас троє: я, брат і його син. Коли когось з нас пирнуть ножем, відповідатимете ви.

«Урка» робить нахабне обличча людини, перед яким лягнули несотворену дурницю. А потім вибухає реготом.

— Ого-го! Відповідати! Перед самим Сталіном! Оце так вшкварив! Відповідати... Ми тобі, братику, кишки й без відповіді випустимо...

Зграя «урків» підхоплює регіт свого «пахана». І я розумію, що розмова про відповідальність, про законну відповідальність на цім каторжнім робінзоновім острові, — пуста балаканина. «Урки» розуміють це краще за мене. «Пахан» ірже дальше і тикає до носа Борисові зложені в традиційну емблему три свої брудні посинілі пальці.

Рука «пахана» відразу дістається в Борисові обценьки. Іржання переходить в скавуління. «Пахан» пробує вирвати руку, але справа цілком безнадійна. Дехто з «урків» зривається на допомогу своїому «вождеві», але я з Юрком заслонюємо Борисове «запілля», і всі лишаються на своїх місцях.

— Пустя, — говорить «пахан» тихим, що вже піддається, голосом. Борис випускає його руку. «Пахан» кривиться від болю, тримається за руку і дивиться на Бориса очима, повними болю, злоби і... пошани.

Певно, ми не в XIX віці. Право кулака? — Ну, щож, на нашім півтузині кулаків — кулаків огрядних — теж можна оснувати якась право.

— Бачите, товаришу..., — як ваше прізвище, — можливо спокійно починаю я...

— Забирайся ти до чорта з прізвищем, — відповідає «пахан».

— Михайлов, — розлягається звідкись збоку.

— Так, бачите, товаришу Михайлов, — говорю я над-

звичайно академічним тоном. — Коли мій брат говорив про відповідальність, то, розуміється, зовсім не в тім значінні, що хтось там кудись піде жалітися... Нічого подібного... Але коли когось з нас трьох підколють, то решта з нас просто... потрощить вам кости. І потрощить добре... І якраз — вам... Так, що й для вас і для нас спокійніше буде такими ділами не займатися...

»Урка« мовчить. Він вже відчув силу Борисової долоні і зрозумів, що кости йому потрощать зовсім добре і напевно. Зграя »урків« теж мовчить.

Таким способом, колись, дуже давно, в печері неандертальської людини повстала влада. Такимже-ж способом, багато тисяч літ пізніше, вона повстає і в нашій, що невідомо куди несеться, печері.

Коли-б не родинна спаяність нашої »зграї« і не наші кулаки, то злотована своєю солідарністю зграя »урків« обрабувала би нас до нитки. У них своя організація і ця організація душить і грабує. Зрештою така сама організація існує й на волі. Лише, що вона душить і грабує цілу країну...

Півтора години потім я сиджу коло грубки. »Пахан« підходить до мене.

— Ну і здоровезний-жеж бугай ваш брат... Мало мені руку не зломив. І тепер ледви рухається... Лишть мені, товаришу Солоневич, »бичка« (недокурка), страшенно хочеться курити...

Я приймаю оливкову галузку мира і дістаю свій капшук. »Урка« крутить »собачю ніжку« і пристрасно, солідко затягується.

— Теж треба розуміти, товаришу Солоневич, собаче наше життя... А цього жевжика техніка ми все одно обробимо. Не тут, так в таборі... Стерво... У нього самого хліба з пуд буде... Просили, дай хоч кусник... Так він, мов пес дається...

Голос з гори підхоплює тему:

— Крадуть з трудящого останне, а потім ще й го-дуї їх... Мало вас, сучих синів, замикають...

— Нас, дійсно, мало замикають — спокійно відгризається »урка«. — А ось вас багато замикають. Ти, мабуть, років на десять їдещ, а я на три роки. Ти на совітську владу на волі спину гнув за два фунти хліба і в таборі за ті-ж два фунти гнутимеш. І здохнеш там ік чортовій матері.

— Ну, це ще хто скорше подохне.

— Ти подохнеш, — з переконанням каже »урка«. — Я, як провесна, так шукай вітра в полі... А ти куди подінешся? Подохнеш.

— Таким просто голови розвалювати, — рішив наш технік.

В «урки» від злости й погорди перекривилося обличчя:

— Ех, ти запльований... Чи не ти, чорте болотяний, будеш розвалювати? Гляди, сучий сину, намотай собі на ніс... Це тут ми просимо, а ти ніс до гори дреш, а в таборі ти переді мною на пузі плазуватимеш. Там тобі раз-два кишки випустять. Там за чужим кулаком не сховаєшся. Ось цей, — «урка» кивнув у мій бік, — цей може розвалити. А ти, ех ти, дрянъ вошива...

— Ні, таких... так... таких совітська влада просто розстрілювати повинна... Скрізь крадуть, скрізь грабують...

Це виринув зпід причі наш Стьопушка. Його досить порядно обрабували «урки» ще в пересильній тюрмі, і він передбачав ще масу прикростей в тім-жеж стилі. У нього тремтіли руки і він бризкав слиною.

— Ні, я не розумію... Як-жеж це так... Везуть в однім возі... Повна безкарність... Що хочуть, то й роблять...

«Урка» дивився на нього з погірдливим здивуванням:

— А ви, тихий паничику, лежали би на своєму містячку і писали би свої каяття... Не рушають вас, так і лежить. А ось годинничок ви в пересильній назад дістали, так будьте спокійні, ми його відберемо.

Стьопушка конвульзивно схопився за кишеню з годинником. «Урки» розреготалися.

— Паничик то ваш дуже вже зхріновий — веде дальше «урка». — Каяття все писав... Знаю, наші з ним сиділи...

— Не ваша справа, що я писав... Я на вас заяву подам.

Стьопушка нервувався, лякався і плів дурниці. Й йому підмовував та він нічого не зауважував.

— Нічого, в таборі вас прикрутять, — сказав технік.

— З дурнями, видно, твоя мамуся спала, що таким розумним вродився... В таборі, ех ти, мудрагелю. А що ти про табор знаєш? Чи ти бував у таборі? Я ось вже п'ятий раз їду, а ти мені про табор теревені плетеш...

— А що в таборі? — спитався я.

— Що в таборі? Насамперед, ось, скажім, ви чи отой жевжик, ви, ясна річ, контрреволюціонери... Ну, мужик — він завжди кулак. Всі ви — клясові вороги, ну й обходиться з вами, як належить. А ми, «урки», соціально близький елемент. Бо ми — щоб їм добра не було — проти власности.

— І проти соціалістичної?

— Е, ні! «Казьонної» не рушаємо. На гріш забереш, на карбованець відповідай. Та ще й в міліції бють... А так, просто фраера, ось як того паничика: по-перше — раз плюнути, а по-друге — куди він піде? Заяви писатиме? Та-ж з міліцією я ліпше зговорюся, аніж отой ваш туман. А тим більше в таборі. Як там скажуть тобі: здіймай плащ, так і здіймай без базікання, а то ще й ножа встромлять...

«Урка» чванився, але «урка» не зовсім брехав. Стьопушка, зовсім збентежений, безнадійно глядів на мене. Так, Стьопушці кепсько буде; ні витримки, ні сприту, ні кулаків. Пропаде...»

Пропаде — кінчить Солоневич свій уривок.

Пропаде, — додаю від себе, — як та наша інтелігентська «еліта» драгоманівська всіх партій і відтинків, яка й досі гадає успішно протиставити новій Росії — бутяфорні мечі «правди і справедливости», «гуманности і культури», «загальних ідеалів» та «етичних норм»; «еліта», яка й досі питається: «чи наш національний організм дійсно аж так дуже хорий, що мусимо лікувати його тільки отрутою?.. Чи найкращою метою є... апотеоза засади, що ціль освячує всі засоби, що нашим ідеалом мусить бути звір з розкритою пащею та що ціле наше життя має плисти поза тисячлітню традицією народу про добро і зло?»

Що зроблять ці живі трупи, — чи навіть їх конгрес — з мільонами «урків», Борисів та їх конвоїрів з ГПУ з їх новим правом кулака? Що зроблять вони серед нової генерації «каторжників на робінзонівім острові», нових «печерних людей», звиклих до моралі «вовчої боротьби за життя»? — Заяви писатимуть на них, до кого? Давніше писали від царату — до ліберальної «свобідної» Росії, потім — від ліберальної до большевицької. А проти четвертої — до кого?

Совітський патріотизм цієї нової генерації вигасає, але його, з благословення начальства — заступає патріотизм новий, не класовий, а московськонаціональний. В однім з липневих чисел «Ізвестій» большевицький летун описує свою і свого покоління любов до своєї імперії, описує, як вони люблять «стихійну міць цих ще не загнуданих просторів людських», як в цій «вогненній любові нових совітських людей їм показалася частинка того велитенського почуття, яке володіє новою людиною у відношенні до його чудової вітчизни». Є це — «любовь к родіне» (любов до рідного краю), до її «щастя, слави і величчя», ну і любов — до всіх награбованих царатом і большевизмом чужих, включаючи й українську, земель, які це нове покоління нової, четвертої, побольшевицької Росії — зубами боронитиме проти всяких сепаратизмів — з цілим розмахом і захланністю вихованого в суворій школі большевизму «вовчого покоління».

Що думають протиставити йому наші драгоманівці? І чи не розуміють, вони, що історія давно вже відспівала їм «вічну пам'ять»?

Devius

Нарід без простору

„Volk ohne Raum“ — так назвав один німецький письменник свій нарід.

Назва оправдана. Не говорячи про Велику Британію, Японію й Росію, навіть Італія і Франція, навіть малі Голяндія і Португалія — мають для своєї експанзії неспівмірно великий простір на різних континентах. Німці — з їх подивугідною енергією і винахідливістю — цього простору не мають. Це й є причиною, що справа Німеччини, яку Версальський трактат позбавив колоній — є раєюю, що вічно ятритьсь на тілі Європи.

Перед війною була Німеччина — «народом без простору». Мир зробив з неї — простір без наряду: без суверенности, з територіями (Ренські провінції, Саара), занятими чужими військами, без власної армії. Що дивного, що актом 16 березня канцлер Гітлер одним декретом рішив привернути рівноправність своїому народові?

Але колишні противники Німеччини зрозуміли, що коли вона приверне свою суверенність, коли перестане бути «простором без (суверенного) народу», то в тій хвилині знову стане — «народом без простору»... В цім трагізм цілого сучасного політичного становища в Європі.

Параграфи — по стороні Франції. Але — не рація. Бо ні Ляваль, ні Герію, ні — колиб жили — Барту, ні Пуанкаре, ніколи не потрафлять довести — чому колишні «аліянти» дозволили Росії подерти на кусники всі договори з своїми союзниками, і чому цього не вільно зробити колишньому ворогові Франції?

Цей брак внутрішнього, морального оправдання для всякої острішої політики супроти акту 16 березня — мабуть вплинув на становище, яке зайняв супроти того акту французький уряд.

Брак морального оправдання, і — Англія. Бенвіль, здається, писав, що не декрет Гітлера про привернення обовязкової воєнної служби був прикритою несподіванкою для Франції, лише подорож Саймона й Ідена до Берліну, не відкликана навіть по «провокаційнім кроці» Гітлера.

І дійсно, коли справу поставлено так, як її ставляють — в Парижі, в Берліні і в Москві — з Німеччиною проти Росії чи з Росією проти Німеччини, то Англія не буде довго застановлятися.

В Daily Express читаємо: «Чи британський нарід готовий допомгти своїй союзниці Франції? Не є певною річчю, що Франція, навіть піддержана Великою Британією, могла-б розбити Німеччину, спомагану її союзниками. Франція вже має одного союзника: Росію. Червона армія — численна. Російські армії все

були численні, але вони майже ніколи не виконували свого завдання. Щоби одержати перемогу, треба доброї організації, і як раз Росії бракує добрих організаторів. Ніхто не пригадає собі війни, виграної росіянами. Японці, навпаки, набрали привички вигравати свої війни».

Злобні і — по англійськи — ясні слова. Ще остріше пише *Daily Mail*, яка на підставі звітів англійських старшин про російську армію в часі війни, закидає їм брак патріотизму і духа ініціативи. Не дуже проти Гітлера виступає і ліберальна і лейбуристська преса. А до них — оці слова Люї Бертрана з Французької Академії (в париській *La Presse*):

«Є, під цю хвилину, дві заборчі нації в Європі: Німеччина і Совітська Росія! По чій стороні дійсна сила? Де сила, менше ворожа традиціям цілої нашої цивілізації? Відповідь ясна. Я знаю, що мене немилу вражає в гітлерівській Німеччині. Але ще ліпше знаю, — що я ненавиджу цілою душею в Совітській Росії. Перша бодай не пробує накинути решпі світа якийсь огидливий режим. Тепер треба вибрати. Перед нами трагічна дилема: або бути з тими, які найкраще можуть допомогти нам вратувати рештки західної цивілізації, або — як цивілізовані європейці, зазнати найгіршого улокорення».

Так думають многи в Англії і Франції. Це запурука, що Росія в цій грі — не виграє. Тим більше, що даючи свою згоду на 600 чи 500.000-ну німецьку армію, бувша Антанта признає лише вже докоцаний факт: і перед 16 березня Німеччина таку армію вже мала. Знала рівнож б. Антанта, що продукція сирої сталі в Німеччині в 1934 р. перевищала її продукцію в 1932 р. — о 107%, що продукція цементу збільшилася о 72% порівнюючи з 1933 р.; що автомобільна продукція збільшилася о 240% порівнюючи з 1932 р. і пр.

Російські круги — червоні і білі — впадають з нагоди декрету 16 березня — в гістерику. Полковн. Шумський (в *Посл. Новостях*) спеціально занепокоений чисельністю німецької кінноти (одна дивізія кінноти на дві піхоти). Бо «хоч кіннота стратила багато на значинні в Західній Європі, але не в полях європейської Росії... Кіннота є абсолютно конічна тому, хто має намір битися на широких російських полях і в степах України»....

Гістеризується і Радек в «*Известіях*» (бо в мові Гітлера чує голос ген. Гофмана з 1918 р.), але, як дипломат, числючися з своєю певною програмою, вже робить око до Гітлера. Гістеризується московська підбрехачка — «*L'Humanité*», — яка вже маячить про «змову британського консерватизму з німецьким фашизмом проти Совітського Союзу».

Не маємо причини співчувати з тими гістериками російсько-жидівськими. Не будемо рівнож ворожити — де шукатиме собі виходу й простору «нагід без простору». На цім місці хочемо тільки підкреслити відрадний для нас (сумний для протигітле-

рівських соціалістів і радикалів) — факт привернення суверенності німецького народу. І другий вірадний факт: що це привернення значне, мабуть, орієнтувати опінію Європи в бік протиросійський. В осередку нашого континенту повстає нова величезна сила, настроєна не по рапальськи, лише проти всяких Рапальо.

Повстає, як пише один французький часопис — «нова, гітлерівська Спарта військова і суспільна. Від першого й до останнього горожанина, творить вона бльок, залізне Reich, зеднане й розтоплене в расовій спільноті... А напроти часто нема нічого опріч народів, розіджених мітом клясової боротьби і марксизму»

Визнання, яке в устах француза звучить так повчаючо! Свій останній тріумф Німеччина завдячує своїй духовій єдності. Як вона осягла ту єдність? Не методами звироднілої демократії; силою індивідуальності і віри — вартостями, демократами зневажуваними. Завдяки тим вартостям німецький «простір без народу» став народом, що знову вибивається на простори світової історії.

О. Думін

Стрілецькі „двадцятки“

(В 20-ті роковини виступу УСС)

Австрійська військова влада поставилася негативно до наміру Української Головної Ради, зорганізувати більшу військову добровольчу одиницю. Виявили це її зарядження про обмеження числа добровольців до 3 тисяч і передана в другій половині серпня 1914 р. полк. Моліком, отаманові М. Галушчинському інструкція: що зі згаданих 3 тисяч добровольців, створиться не одноцільна бойова формація, а самостійні куріні*).

Перше зарядження увійшло в життя 2—3 вересня, другому здійснитися не дав похід московських військ до Галичини. Ізза відступу австрійської армії, її команди мусіли, всупереч своїм намірам, звести стрілецькі відділи до Стрия, відкіля 4 вересня виїхали вони разом на Закарпатську Україну і примістилися також разом в двох українських селах Горюнді і Страбичеві (мад. Мезетеребеш) на південь від Мукачева. Обєднання Січового Війська не вплинуло на зміну погляду австрійських військових команд відносно бойового ужиття стрілецької формації. Начальне командування Армії, як також і Львівська Військова команда, залишилися і далі при думці розбиття стрі-

*) Пор. мої статті: Початки організації Українських Січових Стрільців. „Вістник“ 1934. Кн. 7/8 і Про причини обмеження чисельности легіону УСС. „Вістник“ 1934. кн. 10.

лецької формації на частини і вже в найближчих днях видали відповідні накази, що мали на меті замінити стрілецькі відділи в загальну масу австрійських стягів, оперуючих на просторі Ужока і Вишкова.

Дня 10 вересня вислано на фронт сотню В. Дідушка, за нею 17, сотню Семенюка а 20, опустила Горонду також сотня Букшованого¹⁾. Першу з тих сотень приділено до групи Шпарбера, що держала фронт в околиці Верецьок Вижних, другу до групи Трекслера, обороняючої ужоцького провалу, а третю направлено найперше до Мукачева, потім до Пасіки (мад. Кішідвер), а звідтам до Сваляви в фронтний запас. В Сваляві пробула сотня Букшованого до 30 вересня, після того стягнуто її до Чинадієва (мад. Сент-Мікльош)²⁾.

З повищого видно, що австрійська військова влада в своїй нямірі органічного розриву легіону УСС, якого до речі сказавши не мало бути, пішли ще дальше чим предбачали її серпневі проекти і висилала стрільців на фронт навіть не курінями а найменшими тактичними одиницями — сотнями. Сотнями булаб відійшла мабуть в поле і решта стрільців, колиб в команді корпусу ген. Гофмана, до якого належав легіон УСС., не зявився поручник (оберляйтнант), приділений до австрійської генеральної булави, П. Кватернік, зі своїм проектом, вжити стрільців до партизанки, відділами по двацять люда.

Обективність вимагає признати, що ідея пор. Кватерніка, не була така неправильна, і для стрілецтва так небезпечна, як прим. ідея консуля Урбаса, але для проведення її в життя не створено ніяких сприятливих передумов і не взято її так по важно, як цього вимагала велич, поставленої УСС, задачі. В результаті, повна невдача затії пор. Кватерніка, замішання в стрілецькій формації і огірчення як на чуже, австрійське так і на свое начальство.

Точніше проаналізуємо поставлену стрілецтву задачу дальше, а тепер займемося особою автора пляну партизанки в Карпатах і взагалі австрійською генеральною булавою, бо це допоможе нам зрозуміти чому проект партизанської війни, провджене в життя так невдано й недбало, немов задалегідь засуджуючи її на фяско. Пор. Петро Кватернік, активний старшина австрійської армії, з роду хорват, був людиною — як свідчить от. Галушинський³⁾ — живою, інтелігентною, рішучою,

¹⁾ Дня 7 вересня поділено зібраних в Горонді і Страбичеві добровольців на два і пів куріня. В 1-м куріні (дра М. Волошина) команди сотень переняли: В. Дідушок, Дудинський, др. Гіряк і Будзиновський; в 2-м кур. (Г. Коссака): Горук, Баран, Семенюк і Букшований; в 3-м півкуріні (др. С. Шухевича): Рожанковський і Вітовський. Небаром сотню дра Гіряка обняв Е. Коник, сотню Рожанковського, І. Коссака.

²⁾ На основі фрагменту протоколу списаного зі сот. Букшованим. Пресовою кватирою УСС. в О. Назарука: „Слідами Українських Січових Стрільців (ст. 32)

³⁾ З Українськими Січовими Стрільцями. Спомини з 1914—1915. „Діло“ 1934 р. фйлет. 41.

готовою у поважній хвилі поставити все на карту, не щадячи і самого себе. Над тими прикметами, по думці Галущинського, домінувала у пор. Кватерніка честилібовість — бажання «осягнути похвали та признання своєї влади».

Пізніша діяльність пор. Кватерніка на становищі начальника булави 129-ої бригади, до котрої УСС були найдовше приділені, потвердила в загальному цю його характеристику. Тоді виявилось, що пор. Кватернік дійсно належав до типів з незвичайною, майже хоробливою амбіцією, намагаючися за всяку ціну «проявити ініціативу», щоби звернути на себе увагу начальства. Черта спільна величезній більшості австрійських «генеральштеблерів»; всі вони виховані в т. зв. «староавстрійському дусі» визначалися непомірною честилібовістю і «штреберством», яке в часі мира штовхало декого з них, на таку дорогу, якою пішов ославлений сотник Гофріхгер, (а в часі війни на того рода неронівські подвиги як цей пор. Кватерніка, при другому відступі австрійської армії на Угорщину, при кінці листопада 1914 р.¹⁾).

Чи такі вияви ініціативи були всюди на місці, чи були вони оправдані оперативною і тактичною доцільністю, в те, австрійські вищі команди не входили та і входити не могли. Бо там сиділи також старшини ген. булави, ці вибранці долі, що спеціально в старій Австро-Угорщині, творили наче окрему касту, споєну незвичайною солідарністю. Становаж солідарність вимагала не дезавувати своїх членів, а накривати їх промахи серпанком службових чи воєнних обставин і вимог. Перед *minorum gentium*, старшини ген. булави, уважали за свій обов'язок виступати не інакше, як в позі жреців воєнного мистецтва і непомилних інтерпретаторів таємних законів стратегії.

Виправданим це явище було постільки, що дійсно, в теоретичних студіях кандидатам на старшин ген. булави ставлялись в Австрії великі вимоги, селекція до ген. булавного корпусу переводилась строго і більшість його членів теоретично опанувала цілковито своє ремесло. Та тільки теоретично, бо в практиці і ще такій суворій практиці як війна, вони звичайно виявлялись не людьми чину, не полковоюдцями, а канцеляристами і «проектенмахерами».

Дійсним «генеральштеблером» пор. Кватернік отже ще не був, але вже стояв, так сказатиб, на рейках булавної кар'єри, що могла його довести і до генеральського ступення. Звідти то і походив мабуть сильний стимул пор. Кватерніка доказувати перед начальством свої стратегічні здібності.

¹⁾ Маємо тут на думці спалення, по наказу пор. Кватерніка кількох українських сіл в Карпатах, про що згадує др. С. Шухевич в своїх споминах: „Видиш брате мій“ ст.14 і 210. Про інші подвиги австрійських генеральштеблерів в часі війни розповідає широко, бувший командант австр. 89 п. п. (кадра Городок Яг.), заснований під псевдонімом Fabius в брошурі: *Mit Blitzlicht durch Kriegserotik, Generalstab u. a.* (Anzengruber Verlag Ляйпціг-Відень).

В перших днях війни пор. Кватернік займав якийсь становище в армії Авфенберга. Довідавшись там про організацію українського і польського легіону, склав проєкт вжити їх не до правильної війни а до партизанки. Свій проєкт переслав він до НКА, яке його і затвердило. В зв'язку з цим пор. Кватерніка відкликано з фронту і вислано до корпусу ген. Гофмана з дорученням перевести свій замір в життя. Як виходить зі споминів Галущинського, пор. Кватернік проєктував вжити до «малої війни» поза російським фронтом український і польський легіон. Та НКА дозволило йому експериментувати тільки з українцями. Чому? На це питання покищо вдоволяючої відповіді дати не можливо. Можливо однак зрадити деякі здогади. І саме: пор. Кватернікові дано для експерименту УСС тому, що українську добровольчу формуцію і так рішено було роздробити на малі відділи¹⁾. Українці-ж мали від правительства в справі легіону тільки якісь неясні і несприцизовані обіцянки, а до того українські політичні інтереси, а в тім очевидно і інтереси українського війська заступав у Відні посол Василько, якому, як запевняє др. Трильовський²⁾, сильний галицький легіон був не по нутру і він мав робити навіть заходи, щоб не допустити до його розросту і скріплення. Польський легіон залишено, на всякий випадок в спокою, а взялися до українського!

В половині вересня пор. Кватернік приїхав отже до Мукачева, постою Львівської Військової Команди, з котрої виділено команду корпусу Гофмана. До Мукачева їздив мало не щодня от. Галущинський і там вони оба познайомились. Чи пор. Кватернік виявив сейчас начальникові УСС свою місію, сказати годі. Зі споминів от. Галущинського виходило б, що пор. Кватернік не зрадився перед ним зі своїм пляном відносно ужиття легіону аж до останньої хвилини, тобто до 25 вересня.

Перед полуднем названого дня легіон переглянув полк. а по перегляді заявив от. Галущинському, що стрільці вже доволі вишколені і можуть вийти в поле. Далі полк. Молік сказав, що його роля при УСС скінчена і легіоном відтепер займеться пор. Кватернік. По полудні пор. Кватернік приїхав до Горонди і сейчас відбув з от. Галущинським розмову, на якій виловив йому свій плян ужиття стрільців. Замість на фронт — говорив він — УСС як інтелігентне військо, краще вжити до малої війни на московським запіллі. Їх поділиться на гуртки по двадцять люда, вони перейдуть боеву лінію і будуть

¹⁾ Вияснити автентично, що дійсно спонукало НКА розірвати стрілецьку добровольчу формуцію зможе тільки публікація дотичних документів. Не виключене, що до такої постанови причинилося якраз пропам'ятне письмо пор. Кватерніка. Як звісно НКА дало от. Галущинському наказ вибрати до легіону 2000 інтелігентних добровольців а такийже самий passus, інтелігентне військо зустрічається в місцялі пор. Кватерніка

²⁾ З моїх споминів. Календар Червоної Калини на 1927 р

»непокоїти нападами (ворожі — О. Д.) обози і вищі команди«¹). Дальше розвивав свою думку пор. Кватернік так: »Щоби вони могли це перевести треба так зложити двацятки, щоб вони походили або знали ті околиці до яких підуть. Марш має відбуватися тільки в ночі, а в день відділи відпочивають по лісах та недоступних місцях. Діяльність двацятки має розтягнутися від Стансилавова аж поза Перемишль. На кожну роту (має бути очевидно »роту« — О. Д.) підуть по два відділи — по змозі окремими але в сусідстві положеними дорогами. Це тому, щоби вложена задача була конче виповнена. Колиб одному відділові не пощастило, другий, має довершити задумане«²).

Що до тактики двацятки, то як запевняє от. Галущинський, вона мала носити форму (полоханця. »У цілій тій виправі — каже він — не було важне те, щоби вести отверту війну, не важне число вбитих ворогів, про полонених навіть не могло бути мови, найважливіша річ — сіяти неспокій, ширити замішання. Як наприим. відділ дізнається, що десь розложений московський табор, або що в якимсь селі є вища команда, треба підкрастися якнайближче, дати кілька стрілів, та знову змикати і ховатися«. Стрільці-гуцули зясували собі цю задачу так, що вони мають йти і »бити в російський трен«³).

Так виглядав проект партизанки в опрацьованню пор. Кватерніка. На скільки от. Галущинський передав вірно його зміст не беремося судити. На всякий випадок от. Галущинський в порівнанню з іншими нашими споминарями і хроністами, що дотикали цієї теми, представив її найобширніше і тому в дальшому розгляді історії двацятки мусимо опертися головню на його заподаання.

Безперечним є, що »мала війна«, тобто боеві дії менших або більших гуртів, виділених з армії і висланих на зади ворога⁴), можуть нанести йому велику шкоду. Здебільша буває це шкода не матеріяльна а моральна. Ізза своєї малої чисельности не можуть партизанські відділи ставати з ворогом в довші, затяжні бої і це не їх призначення. Їх головним завданням є ширити в ворожому запіллю паніку, сіяти непевність, захитувати почуття безпечности ворожих стягів і виснажувати їх безнастанним непокоєнням.

В одному місці партизанський відділ знищить прим. проходячу на фронт харчову валку, в другому зірве залізно-дорожні шини, в третьому поперетинає всі сталі і полеві телеграфічні

1) М. Галущинський оп. cit. фејл. 43.

2) Як вище.

3) Др. О. Назарук. оп. cit. ст. 70.

4) Партизанів не слід змішувати з повстанцями. Партизани, це відділи вислані на зади ворога з армії або відділи, що почувуються приналежними до неї, повстанціж знова, це відділи потворені самочинно поза ворожим фронтом з місцевого населення.

і телефонічні дроти. Іншому відділові хай пощаститься пробратися до постюю якоїсь ворожої команди і обстріляти її, де інде знищити якийсь місток чи міст. Все це разом взяте спричинить ворогові матеріальної шкоди не так то й багато, але почуття загрожуючої небезпеки похитне його боевою мораллю і може його декоди схвиловати до тої міри, що він навіть і без причини легко піддаватиметься паніці. Ворожі команди, коли запілля їхне обсяде більше число партизанських відділів, не зможуть вже глядіти тільки вперед, на фронт, а будуть змушені оглядатися і поза себе і роздвоювати свою енергію. А це так чи інакше відібеться на ворожій фронтівій армії.

(Докінчення буде)

М. Л.

З пресового фільму

Українське Слово, Ужгород, ч. 9 приносить оду Гренджи-Донського з приводу ювілею голови чеської республіки:

Він кував народню волю,
Був апостолом ідеї,
Вів народ до щастя-долі,

як стоїть обік у вступній статті — „до незалежної республіки від Крушних гір аж до Чорногори, від Хебу до Ясіня“... Чи це не той самий Гренджа-Донський, який у збірочці віршів („Тернові квіти полонин“, Держвидав. 1928, Харків) складав такі зворушливі строфи:

Було скорше голодав,
Але шию не схилив,
В панів ласки не просив,
Отаким став і пізніш:
Мою шию хоч відріж —
І не схилиться вона..
Оттакий я іздавна.

Добрий вірш!

Głos Poznanski (25.II) у вступній статті, присвяченій переглядові відношення польської преси „до т. зв. західно-європейської культури“, і справі „передмурівку“, — обговорює статтю „Чи захід“ з „Вістника“. Автор помиляється, коли думає, що згадана стаття „Вістника“ була „зложенням оферти Європі“ або „деклярацією вірності гітлеризмові“ чи „спробою емуляції під тим оглядом з Польшею“. Стаття та була написана виключно для українського читача: в ній не Європу запрошувалося використати Україну як передмурівок окциденту, (про це нема в статті ніодного рядка) лише українців — шукати в цім окциденті культурного опертя. Маленька ріжниця.

До тої самої статті „Чи захід“ займає становище п. В. Васютинський в варшаєськім Prosto z mostu (24.II). Коли автор бачить суть статті нашого місячника в думці, що „українці, шукаючи цивілізаційного опертя, мусять іти на захід, на той захід, що відроджується“, — то передає думку нашого місячника досить точно, в кожному разі льояльно, льояльніше, аніж фальшивники думок „Вістника“ в органах української (брукової) преси. Але виводи автора нас не переконали: що до „вибирання“, то стаття „Чи захід“ яраз була таким вибором.

З приводу тої самої статті „Чи захід“ знов виступає Zet (ч. 23 „Українським оборонцям Заходу“) закликаючи нас свідомо уникання полеміки, небажання перепровадити „доказ правди“. Почасти п. Браун має рацію: бо коли п. Васютинському не удался в „Prosto z mostu“ сказати просто з мосту, що він про це думає, ні п. Гертихові скінчити свою статтю (Myśl Narodowa) на цю тему, то тим менше удалося-би це нам. На цім місці скажемо лише: 1) коли Zet уважає, що властиво не маємо права виступати оборонцями заходу, бо ми є народом східної культури, „етнічною масою“, вихованою Чингіс Ханом, — то нащо жадає від нас перепровадження „доказу правди“? 2) думаємо, що нам не удасться переконати Zet в справедливості наших тез, поперше тому, що Zet вірить, що Європа є фікцією, що в Європі „нема ідей“ та що вона „гангренизує“. Ми, натомісць, переконані, що Європа відроджується та що фашизм і гітлеризм, plus подібні рухи в Австрії, в Фінляндії, у Франції, — з якими Zet не симпатизує — якраз є знаком відродження тої нової ідеї, яка повстає в Європі і яка є нічим іншим, як поворотом — від інтелектуалістичного XIX віку — до тих традицій, які зробили Європу осередком світу 3) думаємо далше, що не зможе переконатися Zet в слушности наших думок ще й тому, що тоді-б захиталася друга найважніша (по „гангренизації“ Заходу) теза Zet'a. Теза, яка полягає на вірі в ідею, що — за автором — має стати „над Європою“, оздоровити і зорганізувати її і схід і цілу християнську цивілізацію. Ми не маємо віри автора в цю ідею, а захитати його вірою — очевидно ніяким аргументам не удасться, зрештою не маємо й такої амбіції. Не переконують нас і висновки статті „Драма в 4-х актах“ в ч. 23. 4) Як доказ істнування тої своєї ідеї, висуває Zet твори Гене-Вронського. Ми думаємо, що цей свідок скорше може свідчити, за тезою статті „Чи Захід“: як відомо, Гене-Вронський шукає опертя для своєї ідеї ...в Росії. Zet пише: „не вільно вирікатися словянської культурно-творчої місії на річ романської і германської, бо то був-би власне ...гріх проти Св. Духа“... З тим також, як з предметом віри, полемізувати не можемо. Зазначимо лише, що для нас не існує ніяка словянська „культурно-творча місія“; ця місія фікція, як і „словянство“, коли говорити про нього як про щось більше, ніж про ряд народів, що говорять подібними собі мовами. „Словянська ідея“, так зручно колись використовувана проти Словян Москвою, була і лишилася для нас чужим чинником, а як прекрасно пише сам Zet (ч. 24) — коли нарід „не здобудеться на те, щоб взяти самому в руки стерно свого призначення, коли дозволить чужим чинникам усадовитися в коріні свого історичного післанництва, післанництво то обернеться на зло, станеться згубою того народу“.

Vint Młoduch (5.III) пише про видавництво „Руй“: на 31 чужинецьких авторів перекладено (в „Руй“ — М. Л.) 12 совітських письменників, що дає 39%, а без авторів сензаційних повістей навіть 56% цілої перекладної продукції „Руй“. Автор статті закликає боротися з „вітром від Сходу“ тимбільше, що — як признається — „без сумніву, цілою своєю емоціональною стороною, ми — по тамтїм боці, ми щирі і признаємося, в чім також належимо до їх світу. Цілим своїм сентиментом тяжимо до тамтого світу, бо — розуміємося не раз ліпше, як з якимсь англійцем чи французом“...

Zet (ч. 24), в статті „Гамлето-ий проблем України“, обговорює статтю з нашого місячника Ю. Липи.

„Kurjer Lwowski“ (27.III) реферує статтю з „Вістника“ п. з. „Побожні бажання і дійсність“ в замітці: „D. Donsow twierdzi, że Rosja już się rozlatuje“. На думку „Кур'єра“, „про сили українізму — здібного ніби-то розбити Совітську Росію — нікому нічого не відомо, спрчі еміграційних українських публіцистів“. Нікому? Нікому у Львові — це не значить ще — нікому взагалі. Про цю тему міг-би „Кур'єр“ поінформу-

ватися в пресі англійській, німецькій, швейцарській. І процес розпаду російської імперії робить величезні поступи (від Миколи I-го). Хто в цей розпад не вірить, переживе не одну, несподіванку, подібну до 1917 року.

Назустріч дивується, що „Вістник“ умістив досить критичну замітку Л. Мосендза на твори своєї бувшої співробітнички. Ну і що-ж? — чи є це лише привілей п. Рудницького давати острі критики і замітки про своїх співробітників з „Назустрічі“ чи з „Ми“: про Самчука, Дригинича й інших?

Назустріч (ч. 6) в замітці „Коли Зевс боїться конкуренції“ виступає з рядом інсинуацій проти редактора „Вістника“. Спростовуємо тут інсинуації Апольонів з „Назустрічі“ і просимо читачів вибачити нам, що забираємо їм час і увагу полемікою з подібними противниками.

1. Ані редагувати українського числа часописі „Sugnal“ Д. Донцов не збирався, ані не обіцяв дати до нього статті. Отже все написане в цій справі „Назустрічу“ — це наклеп.

2. Про жадні „паризькі „ручкання“ з нашими сусідами“ — Д. Донцов нічого не знає. Відчит, що він мав рік тому в Парижі на тему „Агонія російської імперії і Україна“ відбувся в українсько-французьким товаристві. В президії сиділи французи й українці. Відчинив збори короткою промовою член парламенту Евен. Другий відчит („Санчо-Панца в нашій дійсності“) був виголошений для української публіки. Це і все. Отже оповідання Апольонів з „Назустрічі“ — є другий їх наклеп.

3. „Назустріч“ інсинуує, що в „Підставах нашої політики“ — „у цілій книжці“ дав Донцов „ідеологічні основи“ політики приятелів „Назустрічі“ з УНДа. По перше про „політику“, яку Д. Донцову інсинуує „Назустріч“, була мова не в цілій книзі, лише на її двох сторінках. Пишучи-ж про „цілу книгу“ — „Назустріч“ допускається свідомого фальшування.

По друге, на тих двох сторінках ішла мова про закордонну політику наддніпрянського уряду в 1920 р. (яку робили тоді і теперішні Ундівці, і радикали, і стрільці), — але не про внутрішню політику галичан. Отже і тут допускається „Назустріч“ свідомого фальшування.

По третє, „ідеологічні основи“ для тої останньої політики поклав не Д. Донцов, їх поклали — в книжках, статтях і в промовах — приятелі „Назустрічі“ — Кедрин-Рудницький, Дм. Левицький, О. Луцький, В. Кучабський, В. Целевич, В. Кузьмович, журналісти з „Нової Зорі“, з „Діла“, з „Мети“. Редактор „Вістника“ не є такий амбітний, щоб приписувати собі заслуги того квіту нашої інтелігенції. Отже тут маємо діло з третім наклепом „Назустрічі“.

4. Дальше: що це за „відчити в клубі молодих Б. Б.“ — Д. Донцова у Варшаві? Це видумка большевицької „Сили“ з перед трьох літ, вже спростована тоді-ж змісця, і яку тепер підігрівають колишні однодумці „Сили“ — новошляхівці з „Назустрічі“.

Ось яке спростування дав про це ЛНВ. (Кн. III, 1932, ст. 287): „в москвофільсько-большевицькій „Силі“ появилася видумана замітка про те, що редактор ЛНВ дав відчит для „бєбітської молоді у Варшаві“. Новинкарі помилилися. З груня відбувся у варшавським „Пенклуб“, в тім, що недавно приймав у себе Т. Мана і І. Еренбурга — відчит д-ра Д. Донцова на тему „Література Степу“. Що „Пенклуб“ є організацією Б. Б., це відкриття „Сили“. Що на відчиті була молодь, це правда, але від 30 до 60 літ. Відчит був держаний в тоні, в яким не потрафили-би жадного відчиту виголосити льокаї з „Сили“ — ні перед польськими, ні перед російськими „товаришами“ „Czerwony Kurjer“ варшавський (5/6.XII 1931) писав дослівно про цей відчит: „w tym ze swadą, wygłoszonym i z pasją wykutym referacie brakło jednego: duszy stepu“ (тому, що прелегент не згадав Мальчевського, Словацького

і Гошинського — як зазначає авторка, пані Околуф-Подгорська), а ціла замітка носить заголовок: „Młoda Ukraina ma dwa bóstwa: Lenina i Eu-gorę“, ніщо інше „dla niej nie istnieje“, обурено завважає газета.

Два дні пізніше відбувся відчит того самого прелегента для мо-лоді, але української в Укр. Студен. Громаді в Варшаві, яка приятелям РКП(б) і ПКП з „Сили“ є, очевидно, ненависна, але яка на „Силу“ дивиться якраз так, як дивимося на неї ми“...

Таке було написане 3 роки тому, коли-ж бувші новошляхівці з Назустрічі — мимо цього спростування — витягають стару байку большевицької „Сили“ — то це зайвий доказ, де вони й досі черпають своє натхнення. Це був-би четвертий наклеп „Назустрічі“.

„Сила“ свого часу гукала: „геть фашистівське сміття!“ і — рекля-мувала ком. „Wiedzę dla wszystkich“. „Назустріч“ теж воює з „фашис-тами“ і — реклямує „Sygnalu“. Тільки й ріжниця.

Д. Донцов міг писати і в „Przeglądzie Współczesnym“ і в „Cza-sie“ (і промовляти в „Пенклубі“), але ніде він не писав так як „зу-стрічанці“ — М. Рудницький, П. Зайцев і інші; ніколи не писав редак-тор „Вістника“ статей, які писав в „Swili“ (10. I, 1929) п. М. Рудницький, денунціюючи — на шпальтах чужої преси — українські журнали (ЛНВ) за їх „шовінізм“, за малу увагу для інших словянських літератур. Про це якраз і ходить і хай інсинуатори з „Назустрічі не уда-ють дурних.

В Ділі (1.III) знаходимо замітку, судячи зі стилю — мабуть того самого зустрічанського редактора: „брехуни з берлінгтонського клубу мають за слабих кандидатів. Вони повинні-би перекласти собі Віс-тник і читати те, що там випикує Донцов про своїх противників“.

Де? Коли? Що? — зустрічансько-діловський інсинуатор мовчить. Назустріч від недавня перенеслася тм, де Діло — на Ринок 10. Атмосфера заразлива — хутко не можна вже буде відрізнити редак-торів з ринку від сидух на ринку.

Бібліографія

Юрій Горліс-Горський: Спогади. I. У ворожому таборі. II. В ка-зематах ГПУ. Львів, 1935. Накладом автора. 16⁰, ст. 156.

Автор „Отамана Хмари“ та „Холодного Яру“, Юрій Горліс-Гор-ський, видав оце нову книжку спог дів, в якій описує головним чином 1924 рік на Поділлі. Спогади ці, це немов сенсаційна повість, хоч і без звичайної повістєвої фабули, бо еретичний мотив умістив автор на дуже далекому пляні і події представлені в хронологічному порядку, без жадної композиції, з глибокою переконливістю. Хто був на Укра-їні — то може навіть, читаючи „Спогади“ Горського, пригадувати собі деякі прізвища та подробиці.

..Л. Грамичка

1) Іван Садовий: Безіменні плугаторі. Повість. З передмовою М. Лімницького. I. частина. Львів, 1935. „Українська Бібліотека“, ч. 25. Видавець Іван Гиктор. 16⁰, ст. 128. Обгортка рис. Е. Козака.

2) Во юдимир Шаян: Терпіння молодого гуцула. Львів (без року). Накладом автора. 16⁰, ст. 48.

Перед кількома роками мали ми нагоду читати повість Садового в рукописі. Признаємося, що тоді вона, в часі літнього дозвілля на тлі чарівної гірської природи, не полонила нас. Читаючи її тепер в виданні „Української Бібліотеки“, з трудом пригадуємо собі сюжет повісті. А автор передмови вмовляє в нас, що Садовий „вдумчивий обсерватор“, що він уміє заобсервовані факти „передавати в суцільних картинах“, що вміє „користуватися звязким, ляпідарним діяльгом“. Одним словом: М. Лімницький бачить в Садового риси великого письменника. Погляньмо на твір, чи воно припадком не звичайна реклама?

Автор передмови згадує В. Стефаніка, як того, що збудив у Садового суспільницький нерв. Ми думаємо, що автор „Безіменних плугаторів“ повинен був простудіювати якусь добре написану повість, в якій знайшов-би три основні елементи епічних творів: опис, розповідь автора та діяльогі. Що є доброю рисою в коротеньких нарисах Стефаніка — коротка ремарка і діяльог — те є порушенням епічної рівноваги в повісті. Садовий знає тільки діяльог, і то зовсім не такий „зв'язкий і ляпідарний“, яким послугується Шов у своїх комедіях, тільки звичайну бліду розмову, яку забувається по прочитанні сторінки.

Героєм повісти — народній учитель і мабуть тому автор (також народній учитель) виідеалізував народню школу, в якій ще перед війною діти мили собі по забаві руки. Що-ж — це так і повинно бути! Середні школи представлені як „вбивчі мури“, де, між іншим не дозволяли читати Дрепера. Невже автор і сьогодні думає, що Дрепер така дуже потрібна і відповідна лектура для гімназиста з 5 чи 6 класу? Певно, що дійсний педагог не викидав-би за те учня зі школи, але і не похваляв-би.

Психологія героїни, що скінчила 17 рік і є на III році уч. семінаря:

„Найбільшою сатисфакцією для дівчини є зловити хлопця в свої сіті, побавитися ним, відтак знайти собі другого, бавитися тим другим а в першім збуджувати заздрість. Є це певного роду приємність, бачити, як він біситься, як він мучиться, як старається відбити втрачену дівчину... Потім вибрати собі зпоміж них такого, щоби сліпо виконував її волю, щоби був її рабом, а решту копнути“.

Ще одна заввага: Читач скорше вірив-би запалові Лугового до учительської праці, як-би герой рішився піти до учительської семінарії ще для гімназійний ученя, а не аж тоді, коли його викинули зі школи, коли стався життєвим неудачником.

Мова буденна, в стилі нічого оригінального, ані в мистецьких засобах. („Перед його уявою мерехтіло національне лихоліття“...). Коротко: твір для масового читача. без літературних амбіцій і автор передмови непотрібно підтягає його на котурни.

„Терпіння молодого гуцула“ В. Шаяна — асоціюються зі знаним твором німецького поета. Терпіння героя тоді викликає співчуття читача, коли ми бачимо, що герой справді мусить терпіти, що його біла — це вислід життєвих умовин, а не паперова думка письменника. Гуцульський парубок, що „ніколи ще не їхав залізницею“, ссь як „діалектично“ філософує під пером Шаяна, неначе емеритований голова комсомолу:

„Любов і ненависть, хіба пережив хто таке страшне терпіння, о люде, люде...“

„Любить Гуцульщину і ненавидить водночас, темну, затуркану, погану, голодну, жакливо-бідну, забобонами приспану, що її світ кінчається в Коломиї — ненаїсну, хижачьку Гуцульщину дяків і їх фамілій, тупих і злющих сільських дуків, Гуцульщину“...

Таких мудрощів навчив Антось Шофер, що вернувся з Америки, Румунії, Угорщини і Німеччини. Одним словом „усвідомив“ молодого гуцула, і то всесторонньо, бо Антось рішився і „вмірати без попа“.

Про Гуцульщину писали досі Федькович, Франко, Хоткевич, Кочубинський, Козоріс. Чи Шаянове оповідання дає нам якийсь нове мистецьке пізнання цієї найкращої нашої країни?

Ні! Ніякої новини ми тут не бачимо (крім повищої ідеології!). Автор старається свою мову якнайбільше „зукраїнізувати“ і тому мабуть навіть в уста гуцула вкладає московське „женитися на багатії“..., „на Ягничці“. Нащо то строїти бідного гуцульського парубка в чуже пір'я? Та-ж тоді з нього замість гірського срла-беркута виходить сороката папуга!

Л. Гранічка

1). Іван Зілінський: Лемківська говірка села Явірок. 8°, ст. 36. (Відбитка з III т. „Lud-y Słowiańsk-ого“, Краків, 1934). Присвячується Казимирові Нічові з нагоди його 60-ліття.

2). Володимир Безушко: Вілем Шекспір — республіканець? У Львові 1934. Накладом Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові. „Записки...“, том CLIII, випуск III. 8°, ст. 97—163.

Проф. І. Зілінський, автор згадуваної на сторінках „Вістника“ „Карти українських говірок“, продовжує свої студії над нашою діалектологією. Оце перед нами його опис говірки села Явірок. Це село, Явірки, лежить у повіті Новий Торг, на захід від ріки Попраду, під самою чехословацькою границею, 6 км. на півд.-схід від Шавниці. Явірки, Білавода, Чорнавода та Шляхтова — це найдалше на захід положені наші села в Галичині (на Закарпатті, на Спішу, є українське село висунене ще далше на захід!).

Автор згадує про дотеперішні досліди, говорить про історію осадництва тих околиць і стверджує, що „цілий ряд тепер цілком пословачених і деяких польських закарпатських сіл в околиці Татр мали колись українське населення“. Дальше подав проф. Зілінський загальну характеристику цієї говірки та її становище серед інших українських говірок. Найбільше місця присвячено фонетиці. Найоригінальнішою рисою цієї говірки — це заступство присл. **ě* та **e* (в нових закритих складах) звуком заднього ряду *u*. Оце *ь*кання цієї говірки (*сь*бы-па „стіна“, *ь*yst „шість“, *сь*l' „сіль“, *со*кыра, *ь*ыто, *б*ыча і т. д.) — це найбільше типова прикмета говірки села Явірок серед інших лемківських говірок. Для пізнання нашої мови треба якнайбільше подібних праць!

В праці д-ра Безушка мусимо зпочатку „причепитися“ до назви праці, бо автор не дає ніякої розв'язки назначеної проблеми. Треба було задержати давнішу, рукописну, назву („Королі в творах Шекспіра“), що відповідає змістові. І сам автор прикінці зазначає, що „приглядається королям Шекспіра в порівнанні з джерелами і з сучасним йому життям“. Та й ще одно! (Це вже не „причіпка“!). Чи не можна наукову працю писати так, що-б було її легко зрозуміти? А то треба часом деякі речення читати двічі, або й тричі. Складня чужа нашій мові. Може це тому, що автор перекладав цю працю на українську мову. А підсумки? На ст. 151 пише автор, що Шекспір „заступав ідею монархії“, а десять сторінок пізніше твердить, що „немає потреби вважати Шекспіра абсолютним прихильником монархії“. А проте праця д-ра Безушка цінна лектура для наших монархістів: і тих з „легальним“ монархом і тих, що ще або вже без нього. На особах англійських королів (Іван, Генрихи, Єлисавета!) побачуть вони, хто заслугує бути монархом!

Дл.

Musique & chanson populaires. Dossiers de la coopération intellectuelle.

Société des Nations. Institut International de coopération intellectuelle. Paris 1934, 8° ст. 256+1 не pag.

В останніх роках з ініціативи Інституту інтелектуальної співпраці при Союзі Народів відбулися два міжнародні конгреси в справі народнього мистецтва (7—13.X 1928 р. у Празі й 28.VIII—7.IX 1930 р. в Бельгії — Антверпені й Брісселі). Ці конгреси, в яких діяльну участь брали й українські делегати, особливо відомий музиколог д-р. Ф. Колесса, присвятили багато уваги й народній музиці, підносячи вагу всебічного її вивчення й консервації.

Рішено навіть заснувати окреме міжнародне товариство, яке дба-ло-б про збирання й зберігання народних мелодій. Покищо-ж, ідучи назустріч висловленим на конгресах побажанням, заходився Інститут коло інтелектуальної співпраці видання відповідного міжнароднього покажчика, де були-б зібрані і зареєстровані дотеперішні заходи різних держав коло збереження пам'яток музичного фольклору: подана музикологічна література, списані архіви — державні й приватні — фо-

нограми мельодій, тощо. Названа вгорі праця, видана за редакцією й з передмовою відомого мадярського музикольога Лясла Ляйти (Lasslo Lajtha), є саме першим випуском даного покажчика. Тут знаходимо відомости про літературу до народньої музики й співу та про відповідні державні й приватні установи, що дбають про записування й збереження памяток музичної етнографії, в оцих державах: у Німеччині, Бельгії, Естонії, Фінляндії, Франції, Великобританії, Ісландії, Італії, Латвії, Люксембурзі, Мехіку, Норвегії, Голяндії (й окремо в голяндській Індії), Польщі, Румунії, Швеції й Чехословаччині. Для вченого музикольога це праця великої ваги, та крім чисто-наукового інтересу має вона для нас і свій окремих: уже в цьому випадку серед оглядів, опрацьованих найкращими знавцями кожної держави, маємо дуже цінні огляди української музичної етнографії, зладжені др. Ф. Колессою. А що ввесь матеріал упорядковано за державами, а не за націями, то огляди др. Колесси подані в додатках, як „інформаційний“ матеріал при розділах, присвячених Польщі, Румунії й Чехословаччині. Але це не зменшує їх вартости; хоч становище автора, як „інформатора“ про матеріал недержавного народу, було зовсім не упривілейоване, йому вдалося гідно вивязатися зі свого нелегкого завдання й як слід, на цілу широчінь, виказати багатство української народньої музики. А це завдання було тим тяжче, що автор змушений був держатися територіальних рамок поминаючи матеріал з Великої України. Матеріал той повинен, за пляном, увійти до розділу, присвяченого СРСР, але при теперішньому положенню української науки в Совітах, де українська етнографія зликувана, огляд др. Колесси мабуть сам один репрезентуватиме перед світом українську народню музику. Видно передбачуючи можливість цього, автор усе-ж чимало притягнув праць з загально-українського характеру. Про багатство зареєстрованого українського матеріалу свідчить той факт, що цілий огляд дра Колесси обіймає 28 сторін друку, з того тимчасом як польський огляд, трактований далеко поблажливіше, як український, займає 25 сторін, при чому автор його домішав до чисто польського матеріалу й трохи „регіонального“ не польського (українського, білоруського й литовського), зібраного поляками (як от Кольберг та інші).

Праця дра Колесси дала змогу чужинному світові довідатися про багатство й різноманітність українського музичного фольклору.

Вол. Дорошенко

Від Адміністрації

Вирівнати залежлості!

Книгарням, кольпортерам і передплатникам, які не вирівняли рахунку за „Книгозбірню Вістника“ за 1934 р. стримуємо висилку чергової книжки „Книгозбірні Вістника“ Кардинал Мерсіє, яка вже вийшла.

Хто хоче взяти в кольпортажу, просимо нас повідомити. Ціна книжки в краю зол. 1. для заграниці зл. 1.20. Опуст комісовий 20%. Хто пришле готівкою 7 зл. вишлемо 10 книжок.

Вп. Паням і Панам, що приєднали нових передплатників складаємо щирю подяку.

Українське Студентське Т-во Січ в Іраці, зл. 30:49 передали адм. „Нового Часу“; на другий раз просимо зазначати для кого пересилаються гроші. Передплати від вас на 1935 р. ще не дістали, висилку книжок стримуємо.

Вп. п. **Дм. Геродот**, Букарешт. З Вашого поручення виплатили: „Ділові“ зл. 44; і „Неділі“ зл. 16:25.

Повідомляємо, що перерви в передплаті не можна робити; по одержанні належитости висилаємо стримані книжки, а не біжучі.

Вп. п. **Др. Ф. Слодецький**, Просечниці; передплату за „Вістник“ маєте заплачену до кінця 1935 р., а за „Книгозбірню Вістника“ до кінця 6. р. з Вас ще належить зл. 2.23.

Вп. п. **Іван Роман**, Ужгород; зл. 43:48 дістали а conto передплати: Д-ра Р. Стахури, А. Баботи, Грицика і М. Біліченка; інж. Я. Дикому, Брно; книжки вислали.

Пошукуємо заступника на Францію.

Повідомляємо, що нашим заступником на Канаду є **о. Т. Волохатюк**, Сван Плейн, Саск.

Просимо пересилати передплату з закордону по змозі поштою або через ПКО, через банки і чеками гроші йдуть дуже довго, — часом кілька місяців.

Вп. п. **М. Сурмач**, Нью-Йорк; за С. Киселицю-Лагадин Лукавець Румунія, шість дол. дістали, „Золотий Колос“ вислали через Дм. Геродота, в Букарешті.

Вп. п. **Ч. Кінаевич**, секр. Укр. Н. Дому Смокі Лейк, авізовані 18 січня — 68 зл. через Банк Польський досі не дістали.

Повідомляємо, що знижкова передплата „Вістника“ прислуговує, коли її заплатили до 31 січня 1935 р.; передплата 23 зл. річна і 12 зл. піврічна прислуговує, коли заплатять згори, або зараз-же по одержанню першої книжки, у всіх інших випадках треба платити по зл. 2:20 за книжку.

Дехто з тих, кому ми висилаємо книжки на подані адреси, вертає її по прочитанню, розтязу, знищену з написами і т. д.; просимо відбирачів нашого місячника присилати гроші за отриману книжку, або вертати її назад нерозтязою.

Якби хто знав найновіші адреси наших б. кольпортерів, то просимо нам подати: Ярослава Басюківна, передтим мешкала в Радехові; Осип Юзьків, Болехів, Кооператива „Надія“.

Передплата в Румунії вносить — 700 леїв річна, 375 — піврічна і 190 — квартална, „Книгозбірня Вістника“ 150 леїв річно платні згори замовляти і слати передплату на адресу: Дм. Геродот, Bucarest IV Strada Delea — Veche 45.

Здержуємо висилку „Вістника“ по двох незаплачених книжках, „Книгозбірні“ — по одній.

Передплатникам закордоном даємо в борг лише одну книжку.

Просимо вирівнати належитість за „Книгозбірню Вістника“ за 1934 р. і прислати передплату на 1935 р.: в краю — зл. 2:50, закордоном — зл. 3:50 для передплатників „Вістника“.

Висилаємо книжкову премію за діяльність в 1934 р. слідуочим заступникам: інж. А. Топачевському, Варшава; В. Тимофіїв, Кремянець; М. Барткові, Стрий; М-ру В. Постригачові, Тернопіль; М. Гоці, Белз; Дм. Геродотові, Букарешт; П. Ковальчукові, Рівне; І. Романові, Ужгород; М-ру В. Савчакові, Перемишль; І. Потерейко, Жовква; М. Гладилловичові, Дрогобич; Е. Чупрунові, Вільно; Б. Шевченкові, Краків; Б. Дороцькому, Рава-Руська; К. Балицькому, Каліш; І. Волошинівній, Самбір; В. Бичковичові, Сколе; інж. Р. Паламарчукові, Городок; О. Ржепецькій, Ковель і Г. Бобкові, Перемишлянщина.

Мимо кількакратного упіннення не вирівняли належитости за „Вістник“ і „Книгозбірню Вістника“: Кухар Гриць, Лисятичі, к. Стрия 2:00; Олена Ржепецька, Варшава, 7:60; Надія Гаврилук, Радивилів, 5:50; Михайло Кошук, Енжеїв 7:20; Стефан Галан, Глиняни 6:40; Др. Александер Рибачевський, Битків 4:40; Наталія Ломацька, Красичин, Тисова 7:30; Іванна Максимович, Яворів 5:40; Володимир Грицишин, Радивилів 3; Катерина Іваненьо, Чесанів 5:30; Луччань Володимир, Радивилів 5:50; Др. Микола Стадник, Козова 6:60; Томчак Михайло, Томашів-Мазовецький 5:40. За кольпортж „Мусоліні“ Павло Авраменко, Львів вл. 12; Іван Паньків, Коломия 4. (Дальше буде).

Вже по видрукуванні їх імен, дістали ми заплату, або звороти від слідуочих осіб: о. Іван Петик, Вонковиці; М. Дубинка,

Рівне; Прокіп Матійців, Калуш; Катря Стасівна, Бережани; Кружок Рідної Школи, Потутори.

При посилці грошей просимо обов'язково зазначувати на яку ціль.

Не приймаємо грошей для передачі другим видавництвам і не будемо полагоджувати справ, які не відносяться до нашого видавництва, зокрема просимо не звертатися до нас в справі замовлення книжок п. Ю. Горліс-Горського.

П. Т. Українське Національне Обеднання, філія Монреаль; о. Р. Качмарський, М. Семетен, П. Ординський Америка-Др. Ю. Романчук, Відень; Бурсік і Когут, Дир. О. Іорво, Др. Б. Заржицький; проф. К. Заклинський; Др. А. Неділко; І Ройко; П. Міговк; Др. А. Ольшевський; — Чехія; гроші отримали, книжки вислали.

Нашим прихильникам з Кремянця — Редакція і Адміністрація дякують за привіт.

ERRATA:

В вірші Л. Мосендза — в цій книжці замість „Подебрадський Замок“ має бути: „Замок“ (з циклю „Подебрадські Дні“).

Нові книжки

Ю. Горліс-Горський, Спогади, Львів 1935, накл автора, ст. 156.

Франц Кожовський, Віддовження села, Львів 1935, ст. 62.

Велика Історія України, зш. 14, вид. І. Тиктора.

W. Kubjowytsch, Der Verteilung der Bevölkerung in die Ukraine Beiträge zur Ukrainekunde heraus g. vom Ukrain. Wissenschaftlichen Institut, Berlin 1934, S. 40.

Надіслані журнали

Готові, Львів, часопис Україн. Спорт. Союзу, ч. 4.

Пластун, Ужгород, ч. 3.

Рідна Мова, Варшава ч. 3.

Дзвіночок, Львів, ч. 41.

Літопис Червоної Калити, Львів ч. 30.

Жіноча Доля, Коломия, ч. 5, 6.

Пислянець Правди, Рава Руська, ч. 2.

Дажбог, Львів, ч. 2.

Український Тиждень, Прага, ч. 16

Табор, Каліш ч. 24.

Життя і Знання, ч. 3.

Нова Хата, Львів, чч. 5, 6.

Комар, Львів чч. 9, 10.

Кооперативна Республіка, ч. 3.

Вісті з Луцу, Львів, чч. 1—2.

За Незалежність, бюлетень Гол.

Управи УЦК в Польщі, ч. 4, Львів.

Світ Молоді, Коломия, ч. 3.

За Соборність, Луцьк ч. 9.

Манджурський Вістник, Харбін, ч. 31—35.

Самостійність, Чернівці, ч. 35.

Практичний Порадник, Львів, ч. 1.

Тризуб, Париж, ч. 8, 9.

Перемога, Львів, ч. 29.

Відродження, Львів, ч. 3.

Дзвони, Львів, ч. 2—3.

Українське Юнацтво, Львів ч. 3.

Вольне Козачество — Вільне

Козацтво, Париж, чч. 169, 170.

Prosto z mostu, Warszawa nr. 8, 11.

Biuletyn Polsko-Ukraiński, Warszawa nr. 9, 10, 11.

Myśl Narodowa, tygodnik, Warszawa, nr. 9.

Przegląd Współczesny, Kraków, luty 1935.

Zet, sztuka, kultura, sprawy społeczne, Warszawa N. 23.

Bulletin du Bureau de Presse Ukrainien, N. 5, Paris.

„НОВИЙ ЧАС“

Ілюстрований, найбільш поширений і найдешевший щоденник — кожне число на 2 сторінки коштує 20 сот.
Місячна передплата — всього 3 золоті.

ПЕРЕДПЛАТА ЗАКОРДОНОМ ЧВЕРТЬРІЧНО: Австрія — 9 шіл.,
Ч.С.Р. — 40 кч., Франція — 40 фр. — в усіх інших краях 13 — зол.

Адреса: „НОВИЙ ЧАС“ ЛЬВІВ, ВУЛ. КОСЦЮШКА 1 А.

Телефони: 30-13 і 100-13.

Конто ПКО 501.505, конто П. Ш. Прага 78.726.

„СВІТ МОЛОДІ“

журнал для українських дівчат

виходить в Коломиї (вул. Замкова ч. 37) вже третій рік

Річна передплата зп. 3.—

Звязки з жіночою молоддю всіх наших земель і еміграц.

„Українська Бібліотека“

Періодичне видавництво кращих творів українського й світового письменства
Виходить щомісячними випусками в обемі 8 аркушів (128 стор.) друку

накладом Івана Тиктора.

Адреса: Львів, Руська 18.

„УКРАЇНЬСЬКА БІБЛІОТЕКА“

є найдешевшим видавництвом у своєму роді бо цілорічна передплата за 12 томів, обему 96 аркушів або 1356 сторін друку, вносить, всього 9.60 зол. Піврічна — 5 зол. Чвертьрічна — 2.60 зол. Для закордону 2 ам. долари.

„НОВА ХАТА“ часопис для плекання домашньої культури виходить ДВІЧІ В МІСЯЦЬ.

Коліркові таблиці взорів.

Аркуші кроїв.

Річна передплата 16 зол. Квартальна 4.50 зол. Поодинокое число 0.80 зол.

Адміністрація: Львів, Ринок 39.

III
П 12531

1935 Р. 3 кн. 4

ЦІНА КН. 2·20 зл.

Вже вийшло 1-ше число за 1935 рік

„КНИГОЗБІРНІ ВІСТНИКА“

присвячене думкам і проповідям
бельгійця

кардинала Мерсіє

одного з найвидатніших умів католицької церкви,
оборонця своєї пастви і західної культури,
великого патріота

і маркантного представника — в наших часах — того хри-
стіянства, яке протягом віків ставляло чоло навалам зі Сходу.
Ціна зл. 1.— без пересилки, для передплатників зл. 0·50

Запросини до передплати на рік 1935-й журналу „ЖИТТЯ І ЗНАННЯ“

Вже восьмий рік виходить заходом і накладом „Просвіти“ у Львові журнал „ЖИТТЯ І ЗНАННЯ“ багато ілюстрований місячник із великою силою матеріялу з усіх ділянок знання.

„ЖИТТЯ І ЗНАННЯ“ заступить Вам повсякчас фахову книжку, читанку, чи в хаті, чи в читальні. Для позашкільної освіти — це необхідний підручник. Покищо для неї окремих книжок не видавали, а поки видають, можна вживати замість них „ЖИТТЯ І ЗНАННЯ“.

Передалата у краю та в Чехословаччині на рік 18— зл., на 6 місяців 9— зл., на 3 місяці 5 зл., поодинокє число 2— зл. (Це не торкається осіб і читалень, які платять річну членську вкладку 25 зл. і одержують усі видання „Просвіти“). — В Румунії передплата вносить на 3 місяці 130 леїв, на 6 м. 250 л. а на рік лише 450 леїв. В Румунії передплату приймають Українське Книгарня Ю. Глипка і Ска, Чернівці, Петровича 4 і п. Дмитро Геродот, Strada Delea Veche 45, Bucuresti IV. — В інших краях за кордоном на рік 21 зл., на 6 місяців 11 зл., на 3 міс. 5 зл., поодинокє число 2 зл.

Комплекти III, IV, VI, і VII. річників у брошурі можна замовляти по ціні 18 зл., V. річник за 22·50 зл. а за оправлений в піаполютно з золотими витисками на переді і хребті доплачується зл. 3. — Маємо теж на продаж окладинки до всіх річників нашого журналу по 2·50 зл., з пересилкою 3 зл.

Просимо присилати передплату! Просимо єднати передплатників!

Адреса Редакції й Адміністрації: Львів, Ринок ч. 10, Товариство „Просвіта“.

**В АМЕРИЦІ набувати Вістник: Книг. М. Сурмача,
103 Ав. А. Нью-Йорк.**

Видає: Ольга Бачинська. За редакцію відповідає Іван Устиянович
Ред. і Адм. — Львів, Чарнецького 26 н. 21.

Друк. З. Медичкий — Тактор, Львів, Бляхарська 9.